

המכללה הטכנולוגית של חיל האוויר באר שבע

חוברת לימוד ותרגול להצלחה באזרחות 2 יחידות לימוד

2015 - 2014

חוברת אזרחות זו הינה תלקיט הבנוי מחומרים מקוריים שיוצרו על ידי צוות המורים, מעיבוד לחומרים המופיעים בספרי לימוד, מחומרים שהועברו בהשתלמויות ומחומרים המופצים ברשת.

התכנים הינם לשימוש פנימי בלבד ולא למטרות מסחריות / מטרות רווח.

כתבו וערכו – צוות אזרחות ©

תלמידים יקרים,

חוברת הלימוד שלפניכם נכתבה במטרה לסייע לכם בלימוד מקצוע האזרחות. החוברת מקיפה את כל נושאי הלימוד, היא ערוכה באופן מקצועי ומציגה בצורה מובנית, בהירה ומקיפה את כל הנושאים הרלוונטיים.

בחוברת הושקעה מחשבה רבה, תוך ניצול הידע והניסיון רב השנים של לימוד המקצוע על ידי המחברים.

כדי להפיק את המיטב מן החוברת, מומלץ לקרוא היטב את תכני הלימוד ולענות על שאלות התרגול המופיעות בגוף החוברת ועל בחינות התרגול שבסוף החוברת. ההתמודדות עם השאלות ועם בחינות התרגול תהיה עבורכם מדד להפנמת החומר ולשליטה בו.

חשוב לציין כי החוברת מהווה נדבך משלים לשיעור בכיתה, בו המורה מחדד נושאים, מרחיב ונותן דוגמאות נוספות.

החוברת כוללת את הנושאים הבאים:

- תכנית הלימוד באזרחות בהיקף 2 יח"ל.
- כיצד עונים על השאלות באזרחות.
- מילות מפתח להבנת השאלה.
- שאלות תרגול בנושאי הלימוד השונים.
- בחינת מתכונת לתרגול ביחד עם פתרון.
- בחינת בגרות לתרגול ביחד עם פתרון.

בהצלחה!!!

צוות אזרחות

תוכן עניינים

<u>עמודים</u>	
4-10	מילות המטלה באזרחות + מילות מפתח להבנת השאלה
11-17	תוכני החלוקה – החלטה 181
18-24	הכרזת העצמאות
	מהי דמוקרטיה? – ערכים, עקרונות ומאפיינים
25-28	הרעיון הדמוקרטי
33-41	המדינה הדמוקרטית : הגדרות וגישות
42-44	עקרון שלטון העם תרבות פוליטית
45-48	עקרון הכרעת הרוב
49-61	עקרון הפלורליזם, הסכמיות וסובלנות זכויות האדם והאזרח (טבעיות, חברתיות וקבוצה)
62-72	עקרון הגבלת השלטון (הפרדת רשויות, תפקידי התקשורת, מנגנוני פיקוח וביקורת, חוקה)
73-79	עקרון שלטון החוק
80-84	גבולות בדמוקרטיה
	מדינת ישראל כמדינה יהודית
85-89	לאום ומדינות לאום
90-95	ההצדקות למדינת הלאום הדמוקרטית מאפייני מדינת ישראל כמדינה יהודית – סמלים, חוקים, השפה העברית ולוח השנה
96-97	הסדר הסטטוס קוו
98-100	השסע הדתי
101-105	ישראל והתפוצות
106-108	מעמד של המיעוטים בישראל
	המשטר והפוליטיקה במדינת ישראל
109-119	יסודות חוקתיים בישראל
120-126	הרשות המחוקקת – הכנסת
127-130	הרשות המבצעת – הממשלה
131-135	הרשות השופטת
136-137	הרשות המקומית
138-141	השסע הלאומי
142-146	אשכול מעורבות אזרחית
147	אתרים מומלצים
148-152	מתכונת לדוגמא

מבנה בחינת הבגרות

פרק א' :

שאלות אירוע :

יש לבחור 1 מתוך 2 שאלות העוסקות בנייתוח אירוע וקישורו לחומר הנלמד. (14 נקודות לשאלה, בכל שאלה 2 סעיפים)

פרק ב' :

שאלות ידע :

יש לבחור 3 מתוך 5 שאלות הדורשות מיומנויות חשיבה ושינון פשוטות. (9 נקודות לשאלה)
יש לבחור 1 מתוך 5 שאלות הדורשות מיומנויות חשיבה מורכבות (כולל : השוואה בין שני נושאים, אינטגרציה בין שני נושאים וכולי, 13 נקודות לשאלה). כל שאלה תשלב ידע מאחד אשכולות הבחירה עם ידע מהנושאים שהם חובה ללמידה.

פרק ג'

קטע לא מוכר (אנסיין).

בפרק זה יינתן קטע קריאה, טקסט אקטואלי. לאחר הקטע יינתנו 3 שאלות, יש לבחור 2 (12 נקודות לשאלה).

פרק ד'

אירוע חד צדדי ושאלת טיעון

יש לבחור 2 שאלות מתוך 5 (11 נקודות לשאלה).
עוד לא ידוע כמה שאלות טיעון יהיו במועד קיץ 2015 והאם יהיה חובה לענות עליהן. אם לא חובה לענות על שאלת טיעון, שימו לב שהיא שאלה קשה, ורצוי לבחור לענות עליה רק אם אתם בטוחים שאתם יודעים איך.

כיצד עונים על השאלות בבחינת הבגרות

שאלת אירוע / חצי אירוע

שאלות אירוע וחצי אירוע מופיעות בפרק הראשון ובפרק הרביעי בבחינת הבגרות. עליכם להתייחס בתשובה לשלושת המרכיבים הבאים:

- **ציין** : כתיבת המושג עצמו בלבד ללא פירוט, הסבר או תיאור.
- **הצג** : עליך להגדיר את המונח במילותיך, ללא התייחסות לקטע.
- **הסבר** :

א. עליך לצטט או לכתוב במילים שלכם משפט מהקטע המוכיח שאכן מדובר במושג שאותו זיהיתם בשלב ה"ציין".

ב. עליך להסביר את הקשר בין המשפטים מהקטע אותם כתבת במילותיך לבין המונח שהצגת. **לא ניתן להסתפק בציטוט ללא הסבר**

שאלה לדוגמא –

לשירותי הביטחון של ישראל הגיע מידע על קבוצה קיצונית המתכננת לעשות מעשים שיפגעו בביטחון המדינה. כדי למנוע פגיעה זו הורה שר הביטחון לעצור את מנהיגי הקבוצה בלי משפט למשך שישה חודשים, העצורים עתרו לבג"ץ בטענה שהמעצר אינו חוקי, אולם בג"ץ דחה את העתירה וקבע ששר הביטחון פעל בהתאם לסמכותו.

- **ציין והצג** את האמצעי ששר הביטחון הורה על הפעלתו. **הסבר** את תשובתך על פי הקטע.

תשובה -

ציין – מעצר מינהלי.

הצג – מעצר מונע ללא הגשת כתב אישום/משפט, שנועד למנוע סכנה לביטחון המדינה או הציבור.

הסבר – (**חלק א'**) בקטע נכתב כי שר הביטחון הורה לעצור את מנהיגי הקבוצה לזמן קצוב וללא משפט, מכיוון שהגיע אליו מידע על כוונת הקבוצה לעשות מעשים שיפגעו בביטחון המדינה. (**חלק ב'**) זהו מעצר מינהלי הנעשה מתוקף סמכותו של שר הביטחון לשם הבטחת ביטחון המדינה.

שאלת השוואה

בואכם לענות על שאלה הדורשת להציג הבדל בין שני מושגים, עליכם לכתוב בראש ובראשונה את הקריטריון שעל פיו תשוו בין המושגים ולאחר מכן איך הקריטריון בא לידי ביטוי בכל אחד משני המושגים. מומלץ לענות על השאלה בטבלה.

שאלה לדוגמה -

הצג שני הבדלים בין הגישה הסוציאל דמוקרטית לגישה הליברלית.

תשובה -

הקריטריון	גישה סוציאל - דמוקרטית	גישה ליברלית
התערבות הממשלה	התערבות הממשלה ברמה מינימאלית בחברה ובכלכלה על מנת לשמר את תנאי הקיום הבסיסים ביותר – כדי שהפרט יוכל לממש עצמו ובכוחות עצמו. דרך "תחרות חופשית".	התערבות הממשלה ברמה מינימאלית בחברה ובכלכלה על מנת לשמר את תנאי הקיום הבסיסים ביותר – כדי שהפרט יוכל לממש עצמו ובכוחות עצמו. דרך "תחרות חופשית".
הערך הנמצא במרכז	שמה דגש על ערך השוויון – והדאגה לכל הפרטים בחברה, לא רק מבחינה פוליטית אלא גם במובן הכלכלי והחברתי.	שמה דגש על ערך החירות – לכל אדם יש זכות לנהל את חייו על פי דרכו (כל עוד אינו מפריע לאחרים). זכותו של כל אדם להשתמש בחירותו כדי להגשים את שאיפותיו.

שאלת ידע מורכבת

בשאלת ידע מורכבת אתם נדרשים לשתי פעולות:

- א. הצגת מושג מתחום האזרחות.
- ב. קישור המושג שאותו הצגתם למושג אחר שיופיע בשאלה.

שאלה לדוגמה-

הצג את עקרון הפלורליזם. הסבר כיצד עקרון הפלורליזם ממומש בעקרון הפרדת הרשויות.

תשובה-

עקרון הפלורליזם - הכרה בזכות קיומם של קבוצות, דעות, השקפות, צרכים ורצונות שונים בחברה. הכרה בזכותן של הקבוצות השונות לבטא את השוני ביניהן ולפעול למען מימוש זכויותיהן וצרכיהן. עקרון הפלורליזם ממומש בעקרון הפרדת הרשויות בכך שהכוח השלטוני מתחלק בין שלוש רשויות - המבצעת, המחוקקת, השופטת - שלכל אחת מהן סמכויות שונות ובקיומם של מוסדות שלטון מקומיים.

שאלת עמדה

שאלת העמדה דורשת מכם להביע את עמדתכם בנושא המוצג בה ולהציג נימוקים התומכים בעמדתכם. לשם כך עליכם, בראש ובראשונה, לוודא שאתם מתחברים לנושא ושיש לכם מה לומר בנושא. שנית, עליכם לעשות סיעור מוחין כדי להעלות מושגים מתחום האזרחות הקשורים בנושא. אופן כתיבת התשובה לשאלת עמדה יהיה כדלקמן:

הצגת עמדתכם -

- **טענה** – הצג עמדתך בסוגיה באופן ברור (טענה היא כל קביעה שניתן להתווכח על הצדקתה, נכונותה, אמיתותה, או תקפותה. טענה מכילה דעה המביעה עמדה לגבי הנושא המופיע בשאלה). אני תומך/מתנגד... לדעתי... עמדתי היא... אני חושב ש...

- **הנמקה** – הצגת שני נימוקים בהם אתה מבסס את טענתך על המושגים וידע מלימודי האזרחות הקשורים לטענתך.

שלב מקדים:

1. זיהוי הנושא המרכזי בו עוסקת השאלה והבנת הסוגיה השנויה במחלוקת.
2. הצפת פריטי מידע ומושגים שונים, מתוך החומר שנלמד בשיעורי האזרחות, ואשר קשורים לנושא השאלה.

כתיבת התשובה:

- א. נקיטת עמדה ביחס לסוגיה השנויה במחלוקת והצגתה כטענה.
- ב. כתיבת שני נימוקים שונים, כשכל אחד מהם נשען על פריט מידע אחד לפחות, שנדלה מהידע אותו רכש התלמיד במסגרת לימודי האזרחות

שאלה לדוגמה - בישראל יש ויכוח בעניין גובה התקציב המיועד לקצבאות ילדים. יש התומכים בהגדלת תקציב זה, ואחרים טוענים שיש לצמצם אותו. הבע את עמדתך בעניין זה. הצג שני נימוקים התומכים בעמדתך, ומתבססים על מושגים מתחום האזרחות.

שלב מקדים

נושא מרכזי – קצבאות ילדים.

הסוגיה השנויה במחלוקת – האם המדינה צריכה להגדיל או לצמצם את גובה התקציב המיועד לקצבאות ילדים?

"סיעור מוחות" – מהם פריטי המידע והמושגים מתחום לימודי האזרחות הקשורים לסוגיה?
המושגים והנושאים יכולים להיות למשל:

- א. תפקיד המדינה בתחום חברתי – כלכלי – גישות שונות: ליברלית וסוציאל דמוקרטית
- ב. זכויות חברתיות – שירותי רווחה
- ג. זכויות יסוד: הזכות לשוויון; הזכות לחירות
- ד. דמוקרטיה פורמאלית ודמוקרטיה מהותית

ניתן לקשר בין עמדתכם לבין מושגים נוספים, שאינם המושגים הקשורים ישירות ומיידית לסוגיה, אלא בצורה עקיפה יותר, למשל:

הזכות לחינוך – העלאת קצבאות הילדים תאפשר להורים לממן חינוך יותר איכותי לילדיהם
ישראל כמדינה יהודית – העזרה לחלש ולנזקק היא חלק מתפיסת העולם של היהדות, ולכן הגדלת הקצבאות על ידי המדינה תשקף בצורה טובה יותר את היותה מדינה יהודית המתנהלת על פי תפיסות העולם של היהדות
שסע לאומי, שסע דתי – ידוע כי האוכלוסיות החרדית והערבית עניות יותר משאר הקבוצות, ולכן הגדלת קצבאות הילדים תשפר את מצבן ותצמצם את השסעים בינן לבין קבוצת הרוב
גם תשובות אלו יכולות להתקבל, ובתנאי שהתלמיד נימק וקישר בצורה הגיונית ונכונה בין המושג בו בחר לבין עמדתו. יחד עם זאת, ב"סיעור המוחות" שעושה התלמיד לשם פיצוח השאלה, אין צורך להגיע לכל המושגים האפשריים, אלא ניתן להסתפק ב-3-4 מושגים בסיסיים הקשורים לסוגיה שבויכוח.

כתיבת תשובה

טענה: לדעתי על המדינה להגדיל את התקציב המיועד לקצבאות ילדים.

או

אני תומך בצמצום התקציב המיועד לקצבאות ילדים.

הנמקה: - ההנמקה יכולה להתבסס על הסבר רעיוני ו/או על דוגמאות קונקרטיות, ובלבד שייעשה שימוש נכון בשפת האזרחות.

דוגמא לתשובה

טענה - אני תומך בהגדלת התקציב המיועד לקצבאות ילדים.

אני תומך בטענה זו משני נימוקים:

נימוק 1 - אני תומך בגישה הסוציאל-דמוקרטית, הדוגלת בשוויון חברתי – כלכלי, ולכן על המדינה להתערב בצמצום הפערים. דוגמא להתערבות הממשלה על מנת לאפשר שוויון כלכלי – חברתי היא מתן קצבאות ילדים, ולכן אני חושב יש להגדיל את התקציב למתן קצבאות אלה, כדי שיהיה שוויון חברתי – כלכלי ולא יהיו פערי מעמדות.

נימוק 2 - יתר על כן, אני תומך בהגדלת התקציב הנ"ל כדי לאפשר רמת חיים מינימאלית לאותם הזקוקים לקצבאות הילדים ועל כן יש להם קושי כלכלי. בני האדם זכאים לזכות לרמת חיים מינימאלית (זכות חברתית), לפיה כל אדם זכאי לגור בתנאי חיים בסיסיים, ועל הממשלה לתמוך באנשים שיש להם קושי לקיום בסיסי, לדוגמא במתן סובסידיות וקצבאות שונות. לכן, אני חושב שכדי לתמוך בתושבים שיש להם קושי כלכלי (שכן, זקוקים לקצבאות ילדים) ולאפשר להם רמת חיים מינימאלית – יש להגדיל את התקציב המיועד לקצבאות ילדים.

מילות מפתח להבנת השאלה

הכוונה היא :	אם כתוב בשאלה :
מובן צורת ממשל (פורמאלי) או מובן השקפת עולם (מובן מהותי).	"איזה מובן של הדמוקרטיה...." או "איזה מובן של שלטון החוק..."
חירות ושוויון.	אילו ערכים של דמוקרטיה
לגישה ליברלית או לגישה הסוציאל דמוקרטית.	"לאיזו גישת מדיניות..." או "איזו גישה חברתית-כלכלית..."
ישירה או ייצוגית (עקיפה).	"איזו צורת שלטון בדמוקרטיה"
ממשל פרלמנטארי או ממשל נשיאותי.	"איזה סוג משטר דמוקרטיה"
רוב רגיל או רוב מיוחד או רוב מוחלט.	"סוג רוב"
אפליה פסולה או הבחנה או העדפה מתקנת.	"איזו מדיניות..."
גישה ליברלית קיצונית, ליברלית מתונה, או הגישה המכירה בזכויות הקבוצה.	"איזו גישה בדבר ההכרה בזכותם של המיעוטים..."
רמת חיים או דיור או טיפול רפואי או חינוך או זכויות עובדים ותנאי העסקה.	"זכות חברתית"
כלליות, חשאיות, שווה, מחזוריות, התמודדות חופשית.	"מאפייני בחירות דמוקרטיות"
בחירות כלליות, שווה, חשאיות, מחזוריות או חופשיות.	"תנאי/מאפיין הכרחי של בחירות..."
פורמאליים או בלתי פורמאליים.	"איזה מנגנוני פיקוח וביקורת"
עבריינות פלילית רגילה או עבריינות אידיאולוגית, או עבריינות פוליטית (שלטונית).	"איזה סוג של עבריינות..."
זהות אתנית או פוליטית.	"סוג הזהות הלאומית..."
מדינה הומוגנית או מדינת דו לאומית או מדינה רב לאומית או מדינה ובה רוב לאומי עם קבוצות מיעוט של לאומים אחרים.	"איזה סוג של מדינה..."
מרכיב שיוכי או מרכיב נרכש.	"איזה מרכיב זהות..."
אחת מ-6 הגישות למדינת ישראל : מדינת התורה, מדינה דתית לאומית, מדינת לאום יהודית תרבותית, מדינת העם היהודי, מדינת היהודים, מדינת כלל אזרחיה.	"איזו גישה בנוגע לאופייה של מדינת ישראל..."
אורתודוכסי או קונסרבטיבי או רפורמי.	"איזה זרם ביהדות"
דין הדם או דין הקרקע	"שיטה הנהוגה לרכישת אזרחות..."
מחוקקת, מייצגת, בוחרת, מכוננת, מפקחת.	"תפקידי הכנסת"
עניינית (מקצועית) או פרוצדוראלית (אישית).	"איזה סוג חסינות"
הגישה הפורמליסטית או הגישה האקטיביסטית.	"איזו גישה למשמעות מרות החוק..." או "גישה שיפוטית..."

החומר לבגרות

חלק ב – מהי דמוקרטיה? המשך

11. גבולות בדמוקרטיה

- זכות הדמוקרטיה להגן על עצמה מפני קבוצות לא דמוקרטיות.

12. השפעת מצבי חירום על הדמוקרטיה

- זכות המדינה להגן על עצמה מפני סכנות
- תקנות לשעת חרום
- תקנות הגנה 1945

13. תפיסות שונות של הדמוקרטיה

- 4 תפיסות

חלק ג – משטר ופוליטיקה בישראל

1. היסודות חוקתיים של המדינה

- המעמד המשפטי של הכרזת העצמאות
- מהם חוקי יסוד
- דוגמאות לארבעה חוקי יסוד
- מה מיוחד בחוק יסוד חופש העיסוק וחוק יסוד כבוד האדם וחירותו.

2. חוק השבות והאזרחות

- ההבדל בין עלייה להגירה
- תוכן חוק השבות
- תיקונים ובג"צים הקשורים לחוק השבות
- דילמות בחוק השבות
- דין הדם ודין הקרקע
- תוכן חוק האזרחות

3. זכויות אדם ואזרח בישראל

- 2 דוגמאות להגנה על זכויות בחוק
- 2 דוגמאות להגנה על זכויות במשפט
- 2 דוגמאות להגנה על זכויות על ידי ארגונים.

4. הרשות המחוקקת - הכנסת

- קואליציה ואופוזיציה
- הכנסת כמייצגת את האזרחים
- מליאה וועדות
- ארבעה תפקידים של הכנסת
- שלבי חקיקת חוק

5. הרשות המבצעת - הממשלה

- סמכויות הממשלה
- חקיקה ראשית ומשנית
- סוגי אחריות

- מעמד ראש הממשלה בממשלה ובכנסת

6. הרשות השופטת – בתי המשפט

- דרכים להבטחת עצמאות הרשות השופטת: כללים, תנאי העסקת שופטים.
- סוגי משפט

- סוגי עברות פליליות

- בג"ץ: תפקידים, כיצד הוא פועל, צווים.

7. השלטון המקומי

- תפקידי השלטון המקומי
- מבנה הרשות המקומית: סוגים של רשויות מקומיות, גופים בתוך הרשות המקומית.
- הבחירות ברשויות המקומיות
- דרג נבחר ודרג מבצע.

חלק ב – מהי דמוקרטיה?

1. הרעיון הדמוקרטי

- תפיסת העולם הדמוקרטית
- 2 מובנים לדמוקרטיה
- חירות ושוויון
- האמנה החברתית

2. שלטון העם

- הגדרה
- דמוקרטיה ישירה ועקיפה
- למה קשה לעשות היום דמוקרטיה ישירה
- משאל עם: הגדרה, יתרונות, חסרונות.
- ממשל פרלמנטרי
- 5 תנאים לבחירות דמוקרטיות
- שיטת הבחירות של ישראל
- השתתפות פוליטית

3. תרבות פוליטית

- הגדרת תרבות פוליטית
- פלורליזם
- סובלנות
- הסכמיות

4. הכרעת הרוב

- חשיבות הכרעת הרוב לדמוקרטיה
- עריצות רוב
- סוגי רוב

5. זכויות

- ערך כבוד האדם
- זכויות טבעיות – הגדרה
- התנגשות בין זכויות
- הקשר בין זכויות לחובות
- זכויות האדם
- סוגי מדיניות
- חובות האדם
- זכויות האזרח
- חובות האזרח
- זכויות חברתיות
- זכויות המיעוט

6. גישות כלכליות חברתיות

- הגישה הסוציאל דמוקרטית
- הגישה הליברלית

7. עיקרון הגבלת השלטון

- הפרדת רשויות
- חוקה
- מנגנוני פיקוח וביקורת פורמליים
- מנגנוני פיקוח וביקורת בלתי פורמליים.

8. תקשורת ופוליטיקה בישראל

- ארבעת תפקידי התקשורת

9. הדמוקרטיה בעידן של גלובליזציה

- הגדרת גלובליזציה

10. עיקרון שלטון החוק

- הגדרת שלטון החוק
- שברירות שלטון החוק
- אלימות פוליטית
- פקודה בלתי חוקית בעליל
- סוגי עבריינות

מבוא

1. תכנית החלוקה

- רקע
- תוכן
- תגובות
- דמיון להכרזת העצמאות
- שוני מהכרזת העצמאות

2. הכרזת העצמאות

- חלק ראשון – הצדקות
- חלק שני – הכרזה רשמית
- חלק שלישי – עקרונות, קריאות לשיתוף פעולה
- מאפיינים של מדינה דמוקרטית ויהודית.

- התנגשויות עקרוניות בהכרזה

3. מדינת הלאום

- 5 תנאים להקמת מדינה
- מושגים בסיסיים
- סוגי לאומיות
- סוגי מדינות
- הצדקות דמוקרטיות למדינת הלאום

חלק א – ישראל מדינה יהודית ודמוקרטית

1. מאפיינים יהודיים

- חוקים יהודיים
 - מעמד השפה העברית
 - סמלי המדינה
 - הסטטוס קוו
 - הגיור בישראל
 - נישואין וגירושין בישראל
 - ימי המנוחה בישראל
- ### 2. מדינת ישראל והיהודים בתפוצות
- מחויבות ישראל לקליטת עלייה
 - אחריות ישראל להגנה על היהודים בכל העולם
 - היהודים בתפוצות מסייעים למדינה

3. המיעוטים בישראל

- בהכרזת העצמאות
 - בתחום השפה
 - בתחום הדת
 - בתחום החינוך
- ### 4. שסעים בחברה הישראלית
- הגדרת שסע
 - שסעים מרכזיים בחברה
 - דרכים לצמצום השסעים

5. השסע הלאומי

- הכרת המיעוטים
- גורמים לשסע – הויכוחים
- דרכי ביטוי – אפליה של המיעוטים
- דרכי התמודדות

הרקע ההיסטורי להכרזת העצמאות

מטרות השיעור –

- התלמידים ילמדו על האירועים שקדמו להכרזת העצמאות של מדינת ישראל והובילו אליה.

מושגים מרכזיים – החלטה 181 (תוכנית החלוקה), מלחמת העצמאות.

רקע היסטורי להכרזת העצמאות

- הקונגרס הציוני הראשון (1897).
- הצהרת בלפור (2/11/1917).
- כתב המנדט.
- הצעות החלוקה של שנות ה-30.
- מלחמת העולם השנייה ושואת יהודי אירופה (1939 – 1945).
- החלטת החלוקה (החלטה 181 של עצרת האו"ם), כ"ט בנובמבר 1947.
- מלחמת העצמאות.

אנו נתמקד בשני האחרונים

א. החלטת החלוקה (החלטה 181 של עצרת האו"ם), כ"ט בנובמבר 1947 -

ב – 1.9.1947 פורסמו מסקנות הוועדה המיוחדת מטעם האומות המאוחדות לחקר א"י. הוועדה המליצה על חלוקת הארץ ועל הקמת שתי מדינות: יהודית וערבית. **בעצרת האו"ם בכ"ט בנובמבר 1947 התקבלה החלטה 181** (33 תמכו ו-13 התנגדו), בדבר סיום המנדט הבריטי על א"י עד ה – 1.8.1948, ועל הקמת שתי מדינות, יהודית וערבית, והמשטר שיונהג בהן יהיה משטר דמוקרטי.

הצביעו בעד	הצביעו נגד	נמנעו
אוסטרליה	קובה	ארגנטינה
בלגיה	אפגניסטן	צ'ילה
בוליביה	תימן	סין
בלרוס	תורכיה	קולומביה
ברזיל	יוון	אתיופיה
גואטמלה	הודו	הונדורס
פרגוואי	אירן	מקסיקו
אורוגוואי	עירק	בריטניה
פנמה	ערב הסעודית	יוגוסלביה
ליבריה	פקיסטן	אל סלבדור
לוקסמבורג	סוריה	
צ'כוסלובקיה	מצרים	
ארצות הברית	לבנון	
קוסטה ריקה		
קנדה		
אוקראינה		
ברית המועצות		
הרפ' הדומיניקנית		
דנמרק		
אקוודור		
צרפת		
פולין		
האיטי		
דרום אפריקה		
שבדיה		
הולנד		
ניו זילנד		
ניקרגואה		
פנמה		
פיליפינים		
ונצואלה		
נורבגיה		
איסלנד		

דוד בן גוריון, כותב ביומנו על ההחלטה: **"הגעתי לידיושלים השכם בבוקר וראיתי העיר צהלה ושמחה. רוקדים ברחובות וקהל רב מתאסף בחצר בית הסוכנות. אודה על האמת, השמחה לא**

הייתה במעוני. לא מפני שלא הערכתי החלטה של או"ם, אלא מפני שידעתי מה צפוי לנו - מלחמה עם כל צבאות עמי ערב".

למחרת ההחלטה בעצרת האו"ם פתחו הערבים במלחמה נגד היהודים ונגד הקמת מדינה יהודית.

עיקרי תכנית החלוקה

- **ארץ-ישראל תחולק לשתי מדינות עצמאיות, יהודית וערבית.** שטח המדינה היהודית יהווה כ-62% משטח הארץ ויכלול את הנגב, את מישור החוף, את הגליל המזרחי, את עמק יזרעאל ואת הגליל התחתון כולל הכינרת. המדינה הערבית תהווה כ-38% משטח הארץ ותכלול את הגליל המערבי, חלק מהגליל התחתון ומעמק יזרעאל, הערים נצרת, שפרעם ועכו, אזור יהודה ושומרון ורצועת חוף ברוחב של שמונה קילומטרים מרפיח ועד אשדוד. **ירושלים תהיה אזור בין-לאומי הכפוף למועצת הנאמנים של האו"ם.**
- **ההחלטה קבעה שיש לסיים את המנדט הבריטי בארץ-ישראל.** הנהגת היישוב היהודי והנהגת היישוב הערבי אמורים לקבל בהדרגה את השלטון לידיהם עד להקמת מוסדות השלטון הקבועים.
- **ההחלטה מורה למדינות לקיים בחירות דמוקרטיות** לאסיפה מכוננת¹, מגדירה את בעלי זכות הבחירה וכן קובעת כי האסיפה המכוננת הנבחרת של **כל מדינה תכונן** חוקה.
- **שתי המדינות והאזור הבין-לאומי (ירושלים וסביבותיה)** יקיימו איחוד כלכלי שיבטיח שיתוף פעולה כלכלי הדוק. לצורך כך תוקם מועצה כלכלית משותפת.
- **במשך תקופת המעבר, שתהיה קצרה, תמשיך בריטניה לשלוט בארץ-ישראל על פי תנאים שיסוכמו בינה ובין האו"ם.**

תוכנית החלוקה לא יצאה לפועל בשל התנגדות ההנהגה הערבית והתנגדותן של מדינות ערב הגובלות בשטחי א"י. היישוב היהודי, שהנהגתו קיבלה את ההחלטה והייתה מוכנה לנקוט בצעדים הנדרשים ליישומה, מצא עצמו נתון במאבק מול בני היישוב הערבי בארץ, שהחלו בהתנגדות האלימה מייד למחרת קבלת ההחלטה בעצרת האו"ם. מצב מלחמה זה לא אפשר לבריטים לקיים את חלקם בהסדרת השלטון בשטח שיפונה על ידם.

ההנהגה היהודית, שהסכימה לתוכנית החלוקה, קבעה, במקביל למאבק עם היישוב הערבי, את סדרי השלטון הזמניים; סדרים אשר יאפשרו ליהודים לקבל לידם את השלטון על השטחים שיועזו למדינה היהודית מיד עם עזיבת הבריטים.

¹ תפקיד האסיפה המכוננת היה לייסד, ליצור חוקה למדינת ישראל. בבחירות הראשונות שהתקיימו במדינה הצעירה אכן נבחרה אסיפה מכוננת אולם משלא השלימה את משימתה הפכה לרשות המחוקקת – כנסת ישראל.

את השלטון, והאחריות המלאה על השטח ועל האוכלוסייה, נטלו על עצמם ראשי היישוב היהודי תוך שהם מכריזים על הקמתה של מדינת ישראל ערב עזיבת הבריטים את הארץ. בהכרזה זו מימש היישוב היהודי את החלטת האו"ם בדבר הקמת מדינה יהודית ריבונית.

נקודות הדמיון בין החלטת החלוקה להכרזת העצמאות - הכרזת העצמאות של מדינת ישראל משקפת את רוח הדברים שבהחלטת האו"ם: היא מממשת את כוונת האו"ם להכיר בריבונות יהודית על חלק משטחי א"י והיא מתייחסת לאופייה הרצוי של המדינה שתקום, מדינה בעלת משטר דמוקרטי, בהלימה לעקרונות שנקבעו בהחלטה.

המדינה היהודית קמה, השלטון בה הוא דמוקרטי והמנדט הבריטי הסתיים.

נקודות השוני בין החלטת החלוקה להכרזת העצמאות – בתכנית החלוקה יש פרק שלם המתאר את גבולות שתי המדינה ואילו בהכרזת העצמאות אין כל אזכור לגבולות. בתכנית החלוקה נקבע כי ירושלים תהיה תחת שליטה בינלאומית ואילו בהכרזת העצמאות ירושלים אינה מוזכרת כלל.

גבולות תוכנית החלוקה וגבולות הקו הירוק - בתוכנית החלוקה מוקדש פרק שלם לעניין הגבולות, תוך פירוט מלא של היישובים ונקודות הציון המגדירים את שטחן של שתי המדינות העתידות לקום בשטחי א"י.

גבולות אלה, או אחרים, אינם מוגדרים בהכרזת העצמאות. מיד למחרת ההכרזה הפך המאבק למלחמה בין מדינות, כאשר מדינות ערב השכנות פלשו לשטחיה של המדינה היהודית הצעירה, שאך קמה, וביקשו למנוע בכוח הזרוע את קיומה.

עם תום המלחמה נחתמו הסכמי שביתת נשק (1949) בין מדינת ישראל לשכנותיה. מדינה ערבית בשטחי א"י לא הוקמה, והגבול ששורטט בירוק, ולכן זכה לכינוי "הקו הירוק", בין ישראל לשכנותיה היה שונה מהגבול שפורט בהחלטת החלוקה, שטחה של מדינת ישראל הוכפל פי שניים מאשר השטח שיועד לה בהכרזת העצמאות.

כלומר השוני הוא, אין גבולות בהכרזת העצמאות, מדינה ערבית לא קמה בשטחי ארץ ישראל וירושלים לא מוזכרת כלל.

מפת תוכנית החלוקה - 1947

גבולות "הקו הירוק" (1949)

עצרת האו"ם בזמן ההצבעה על החלטת החלוקה

מ ב ה ל ת ה ע ם

תל-אביב, ד' אייר תש"ח
13 . 5 . 1948

א. ב.,

הננו מתכבדים לסלוח לך בזה הזמנה

ל מ ו ט ב

ה כ ר ז ת ה ע צ מ א ו ת

שיתקיים ביום ו', ה' באייר תש"ח
(14.5.1948) בשעה 4 אחה"צ באולם
הסוזיאון (סדרות רוסטילר 16).

אנו מבקשים לסטור בסוד את חובן
ההזמנה ואת מועד כינוס המועצה.

המוזמנים מתבקשים לבוא לאולם
בשעה 3.30.

בכבוד רב

ת ס ז כ י ר ת

ההזמנה היא אישית - תלכסת: בגדי חג כהים

שאלות תרגול

1. הסבר מהו "הקו הירוק".
 2. הסבר מדוע אין הלימה (התאמה) בין גבולות המדינה היהודית על פי תוכנית החלוקה לבין גבולות המדינה לאחר מלחמת העצמאות.
 3. הסבר מדוע מהווה תוכנית החלוקה מרכיב חשוב בלגיטימציה (הצדקה) להקמת מדינת ישראל.
 4. בישיבתה ב-12 במאי 1948, קיימה מנהלת העם, היא הממשלה-שבדרך, דיון בשאלה כיצד תיקרא מדינת ישראל בשפה הערבית. האם תיקרא "אשראיל"? או שמא יש לתרגם "פלשתיין"? ועדה מיוחדת מונתה לבחון את השאלה. ומסקנתה הייתה: "אשראיל".
- אחד הנימוקים מדוע לא "פלשתיין", צפה פני עתיד. חברי הועדה סברו שייתכן כי המדינה הערבית שתקום בא"י תיקרא 'פלשתיין', דבר העלול לגרום לבלבול.
- הצג בקצרה את מטרתה של החלטה 181 של עצרת האומות המאוחדות.
 - הסבר כיצד מטרה זו משתקפת בקטע שלפניך.

אתרי אינטרנט להעשרה –

- הקונגרס הציוני הראשון בתוך אתר מוזיאון הרצל - <http://www.herzl.org.il/hebrew/Article.aspx?Item=437>
- הצהרת בלפור בתוך אתר הכנסת - <http://www.knesset.gov.il/lexicon/heb/BalfourDeclaration.htm>
- וועדת פיל בתוך אנציקלופדיה ynet - <http://www.ynet.co.il/yaan/0,7340,L-18762-MTq3NjJfNDM0ODAyNjZfMTQ4Njg3MjAw-FreeYaan,00.html>
- החלטת החלוקה באתר הכנסת - <http://www.knesset.gov.il/holidays/heb/29nov.htm>
- החלטת החלוקה באתר מטי"ח - <http://lib.cet.ac.il/pages/item.asp?item=10126>
- מלחמת העצמאות באתר הכנסת - http://www.knesset.gov.il/lexicon/heb/mil_atz.htm

הכרזת העצמאות של מדינת ישראל 14/5/1948

מטרות השיעור –

- התלמידים ילמדו מתי ומדוע הוכרזה עצמאות מדינת ישראל.
- התלמידים יקראו את מגילת העצמאות ויקשיבו להקלטת ההכרזה.
- התלמידים ילמדו על מבנה מגילת.
- התלמידים יבינו מה חשיבותה של מגילת העצמאות.
- התלמידים יבינו כי על פי הכרזת העצמאות מדינת ישראל היא מדינה יהודית ודמוקרטית, הדוגלת בשיווי זכויות לכל אזרחיה.
- התלמידים יבינו מה מעמדה של מגילת העצמאות.

מושגים מרכזיים – הכרזת העצמאות, מגילת העצמאות

מגילת העצמאות היא מסמך שהקריא דוד בן גוריון בטקס הכרזת העצמאות של מדינת ישראל. הטקס התרחש בעיצומה של מלחמה העצמאות במוזיאון תל אביב הישן (שדרות רוטשילד 16) ביום שישי, ה' באייר תש"ח, 14 במאי 1948, בשעה 16:00, 8 שעות לפני סיום המנדט הבריטי בארץ ישראל. מגילת העצמאות הוא אמנם שמה המקובל, אבל שמה הרשמי הוא "הכרזה על הקמת מדינת ישראל", ובשם זה התפרסמה בעיתונים.

דוד בן-גוריון מקריא את הכרזת העצמאות של מדינת ישראל

מגילת העצמאות

1. בארץ-ישראל קם העם היהודי, בה עוצבה דמותו הרוחנית, הדתית והמדינית, בה חי חיי קוממיות ממלכתית, בה יצר נכסי תרבות לאומיים וכלל-אנושיים והוריש לעולם כולו את ספר הספרים הנצחי.
2. לאחר שהוגלה העם היהודי מארצו בכוח הזרוע שמר לה אמונים בכל ארצות פזוריו, ולא חדל מתפילה ומתקווה לשוב לארצו ולחדש בתוכה את חירותו המדינית.
3. מתוך קשר היסטורי ומסורתי זה חתרו היהודים בכל דור לשוב ולהיאחז במולדתם העתיקה; ובדורות האחרונים שבו לארצם בהמונים, וחלוצים, מעפילים ומגינים הפריחו נשמות, החיו שפתם העברית, בנו כפרים וערים, והקימו יישוב גדל והולך השליט על משקו ותרבותו, שוחר שלום ומגן על עצמו, מביא ברכת הקדמה לכל תושבי הארץ ונושא נפשו לעצמאות ממלכתית.
4. בשנת תרנ"ז (1897) נתכנס הקונגרס הציוני לקול קריאתו של הוגה חזון המדינה היהודית תאודור הרצל, והכריז על זכות העם היהודי לתקומה לאומית בארצו.
5. זכות זו הוכרה בהצהרת בלפור מיום ב' בנובמבר 1917 ואושרה במנדט מטעם חבר הלאומים, אשר נתן במיוחד תוקף בין-לאומי לקשר ההיסטורי שבין העם היהודי לבין ארץ-ישראל ולזכות העם היהודי להקים מחדש את ביתו הלאומי.
6. השואה שנתחוללה על עם ישראל בזמן האחרון, בה הוכרעו לטבח מיליונים יהודים באירופה, הוכיחה מחדש בעליל את ההכרח בפתרון בעיית העם היהודי מחוסר המולדת והעצמאות על-ידי חידוש המדינה היהודית בארץ-ישראל, אשר תפתח לרווחה את שערי המולדת לכל יהודי ותעניק לעם היהודי מעמד של אומה שוות-זכויות בתוך משפחת העמים.
7. שארית הפליטה שניצלה מהטבח הנאצי האיום באירופה, ויהודי ארצות אחרות לא חדלו להעפיל לארץ-ישראל, על אף כל קושי, מניעה וסכנה, ולא פסקו לתבוע את זכותם לחיי כבוד, חירות ועמל-ישרים במולדת עמם.
8. במלחמת העולם השנייה תרם היישוב העברי בארץ את מלוא חלקו למאבק האומות השוחרות חירות ושלום נגד כוחות הרשע הנאצי, ובדם חייליו ובמאמצו המלחמתי קנה לו את הזכות להימנות עם העמים מייסדי ברית האומות המאוחדות.
9. ב-29 בנובמבר 1947 קיבלה עצרת האומות המאוחדות החלטה המחייבת הקמת מדינה יהודית בארץ-ישראל; העצרת תבעה מאת תושבי ארץ-ישראל לאחוז בעצמם בכל הצעדים הנדרשים מצדם הם לביצוע ההחלטה. הכרזה זו של האומות המאוחדות בזכות העם היהודי להקים את מדינתו אינה ניתנת להפקעה.
10. זוהי זכותו הטבעית של העם היהודי להיות ככל עם ועם עומד ברשות עצמו במדינתו הריבונית.
11. לפיכך נתכנסנו, אנו חברי מועצת העם, נציגי היישוב העברי והתנועה הציונית, ביום סיום המנדט הבריטי על ארץ-ישראל, ובתוקף זכותנו הטבעית וההיסטורית ועל יסוד החלטת עצרת האומות המאוחדות אנו מכריזים בזאת על **הקמת מדינה יהודית בארץ-ישראל, היא מדינת ישראל**.
12. אנו קובעים שהחל מרגע סיום המנדט, הלילה, אור ליום שבת ו' אייר תש"ח, 15 במאי 1948, ועד להקמת השלטונות הנבחרים והסדירים של המדינה בהתאם **לחוקה שתיקבע על-ידי האסיפה המכוננת הנבחרת לא יאוחר מ-1 באוקטובר 1948** - תפעל מועצת העם

כמועצת מדינה זמנית, ומוסד הביצוע שלה, **מנהלת העם**, יהווה את הממשלה הזמנית של המדינה היהודית, אשר תיקרא בשם ישראל.

13. מדינת ישראל תהא פתוחה **לעלייה היהודית** ולקיבוץ גלויות; תשקוד על פיתוח הארץ לטובת **כל תושביה**; תהא מושתת על **יסודות החירות**, הצדק והשלום לאור חזונו של נביאי ישראל; תקיים **שוויון זכויות חברתי ומדיני** גמור לכל אזרחיה בלי הבדל דת, גזע ומין; תבטיח **חופש דת, מצפון, לשון, כינוך ותרבות**; תשמור על המקומות הקדושים של כל הדתות; ותהיה נאמנה לעקרונותיה של מגילת האומות המאוחדות.

14. מדינת ישראל תהא מוכנה לשתף פעולה עם המוסדות והנציגים של האומות המאוחדות בהגשמת החלטת העצרת מיום 29 בנובמבר 1947 ותפעל להקמת האחדות הכלכלית של ארץ-ישראל בשלמותה.

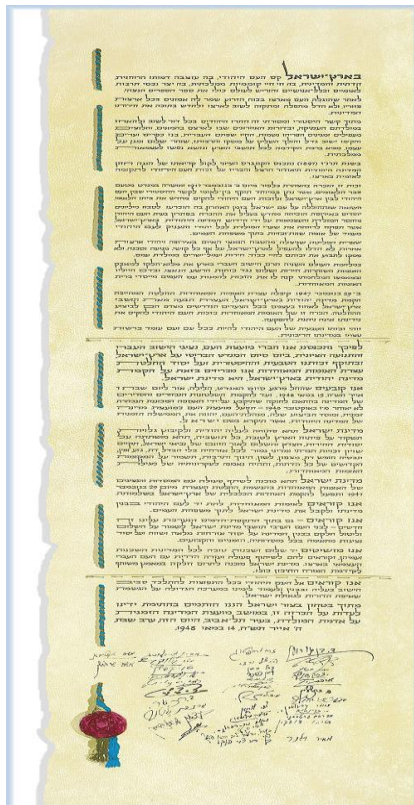
15. אנו קוראים לאומות המאוחדות לתת יד לעם היהודי בבניין מדינתו ולקבל את מדינת ישראל לתוך משפחת העמים.

16. אנו קוראים - גם בתוך התקפת-הדמים, הנערכת עלינו זה חודשים - לבני העם הערבי תושב מדינת ישראל לשמור על השלום וליטול חלקם בבניין המדינה על יסוד אזרחות מלאה ושווה ועל יסוד נציגות מתאימה בכל מוסדותיה, הזמניים והקבועים.

17. אנו מושיטים יד שלום ושכנות טובה לכל המדינות השכנות ועמיהן, וקוראים להם לשיתוף פעולה ועזרה הדדית עם העם העברי העצמאי בארצו. מדינת ישראל מוכנה לתרום חלקה במאמץ המשותף לקדמת המזרח התיכון כולו.

18. אנו קוראים אל העם היהודי בכל התפוצות להתלכד סביב היישוב בעלייה ובבניין ולעמוד לימינו במערכה הגדולה על הגשמת שאיפת הדורות לגאולת ישראל.

19. מתוך ביטחון בצור ישראל הננו חותמים בחתימת ידינו לעדות על הכרזה זו, במושב מועצת המדינה הזמנית על אדמת המולדת, בעיר תל-אביב, היום הזה, ערב שבת, ה' אייר תש"ח, 14 במאי 1948.

מבנה מגילת העצמאות

חשיבות מגילת העצמאות

- א. זו הצהרה לעולם על הקמת המדינה והיא המסמך הראשון של המדינה החדשה. זהו המסמך הקובע את עצמאות העם במדינתו.
- ב. ההכרזה מבטאת את אופייה של מדינת ישראל כמדינה יהודית וכמדינה דמוקרטית שערכיה העיקריים הם חירות ושוויון.
- ג. ההכרזה קובעת שמדינת ישראל היא מדינה יהודית ומדינתו של העם היהודי: מדינתם של היהודים החיים בה כאזרחים ומדינתם של היהודים החיים מחוץ לה. ההכרזה קובעת גם שישאל היא מדינתם של המיעוטים החיים בה כאזרחים. בהכרזה נקבע שוויון זכויות במדינה לכל אזרחיה.
- ד. ההכרזה כוללת הוראות מעשיות חשובות כמו קביעת מועד הבחירות, התחייבות לכינון חוקה והקמת מוסדות שלטון זמניים ולכן יש לה ערך כיסוד חוקתי המניח את היסודות למדינה העתידית.

אופייה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית

הכרזת העצמאות הניחה את הבסיס ליסודות המשטר במדינת ישראל:

- היסוד היהודי - מדינת ישראל היא מדינה יהודית ומדינתו של כל העם היהודי.
- היסוד הדמוקרטי - מדינת ישראל היא מדינה דמוקרטית, המציבה את ערכי השוויון והחירות לכלל האזרחים כערכים מרכזיים.

ביטויים למחויבות לאופייה הדמוקרטי של מדינת ישראל :

- מדינת ישראל "תקיים שוויון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה בלי הבדלי דת, גזע ומין."
- מדינת ישראל "תבטיח חופש דת, מצפון, לשון, חינוך ותרבות."
- מדינת ישראל "תשמור על המקומות הקדושים של כל הדתות."
- מדינת ישראל קוראת... "לבני העם הערבי... ליטול חלקם בבניין המדינה על יסוד אזרחות מלאה ושווה ועל יסוד נציגות מתאימה בכל מוסדותיה, הזמנים והקבועים."
- מדינת ישראל תקיים הפרדת רשויות... " - בהתאם לחוקה שתיקבע... תפעל מועצת העם כמועצה זמנית ומוסד הבצוע שלה, מנהלת העם, יהווה את הממשלה הזמנית של המדינה היהודית..."
- מדינת ישראל תקיים בחירות דמוקרטיות... " - ועד להקמת השלטונות הנבחרים והסדירים של המדינה..."

ביטויים למחויבות לאופייה היהודי של מדינת ישראל :

- "...אנו מכריזים בזאת על הקמת מדינה יהודית בארץ-ישראל, היא מדינת ישראל."
- "מדינת ישראל תהא פתוחה לעלייה יהודית ולקיבוץ גלויות."
- "מדינת ישראל" תהא מושתתת על יסודות הצדק, החירות והשלום לאור חזונו של נביאי ישראל."
- "אנו קוראים אל העם היהודי בכל התפוצות להתלכד סביב היישוב בעלייה ובבניין , ולעמוד לימינו במערכה הגדולה על הגשמת שאיפת הדורות לגאולת ישראל."

ההכרזה אינה חוקה ולו רק משום שכתוב בה כי בעתיד תחובר חוקה על ידי אספה מכוננת נבחרת. ההכרזה גם אינה חוק מכיוון שלא חוברה על ידי בית המחוקקים של מדינת ישראל – הכנסת.

בשנים 1992 ו- 1994 חוקקה הכנסת בשבתה כרשות מכוננת את חוק יסוד כבוד האדם וחירותו, ואת חוק יסוד חופש העיסוק. בחוקים אלו נכתב כי הם מתבססים על הכתוב במגילת העצמאות. דבר זה מחזק את מעמדה המשפטי של מגילת העצמאות כמנחה את רשויות השלטון בפעולותיה.

דוד בן-גוריון חותם על מגילת העצמאות

שאלות תרגול:

1. הצג הבדל אחד בין הכרזת העצמאות לבין תוכנית החלוקה.
2. לאחרונה הוגשה עתירה² לבג"צ³ בדרישה למנות אישה למועצה הדתית בישוב מסוים⁴. העותרת טענה כי אין מקבלים אותה לשבת במועצה הדתית, בה חברים רק גברים מכיוון שהיא אישה. בג"צ קיבל את עתירתה ופסק כי יש לכלול גם את האישה במועצה הדתית. בג"צ התבסס בפסיקתו על התחייבות ממגילת העצמאות.
▪ הצג מהי התחייבות זו? הסבר תשובתך על פי הקטע.
3. הצג שלושה נימוקים להקמתה של מדינת ישראל לפי הכרזת העצמאות.
4. הצג את אופייה של מדינת ישראל כפי שהיא מופיע במגילת העצמאות.
5. הכרזת העצמאות מצהירה על עקרונות היסוד של מדינת ישראל, חוה דעתך.

אתרי אינטרנט להעשרה –

<http://www.knesset.gov.il/docs/heb/megilat.htm> - מגילת העצמאות באתר הכנסת

<http://www.knesset.gov.il/holidays/heb/29nov.htm> - החלטת החלוקה באתר הכנסת

<http://lib.cet.ac.il/pages/item.asp?item=10126> - החלטת החלוקה באתר מט"ח

² עתירה = הגשת תביעה משפטית, בקשה לדיון.

³ בג"צ = בית דין גבוהה לצדק. ראה הרחבה על תפקידיו בפרק העוסק ברשות השופטת.

⁴ בג"ץ 153/87 לאה שקדיאל נגד השר לענייני דתות

מהי דמוקרטיה ?

הרעיון הדמוקרטי

"דמוקרטיה היא צורת ממשל שבני החורין הם המושלים בה". (אריסטו).

"הדמוקרטיה טובה מפני ששאר המשטרים רעים". (ג'אווהארלאל נהרו).

מטרות השיעור –

- הבנת המושג האמנה החברתית
- הבנת העובדה כי האדם עומד במרכז הרעיון הדמוקרטי.
- הבנת המושג דמוקרטיה על שתי משמעויותיו – צורת ממשל והשקפת עולם.
- הבנת חשיבות הערכים חירות ושוויון במשמעות הפוליטית והחברתית כלכלית.
- תרגול.

מושגים מרכזיים – דמוקרטיה כצורת ממשל, דמוקרטיה כהשקפת עולם, האדם כערך מרכזי, אמנה חברתית, חירות ושוויון.

הבנת המושג האמנה⁵ החברתית

בני האדם חיו במצב טבעי ללא שלטון, במצב זה מימשו את הזכויות הטבעיות שלהם – היו חופשיים ויחסי שוויון שררו ביניהם ושלטו ברכושם כרצונם. במצב הזה היה שלום בין בני האדם והם עזרו זה לזה.

עם הזמן הופיעו סכסוכים בין האנשים והם הרגישו שמימוש זכויותיהם עומד בסכנה. **האמנה החברתית היא רעיון הבא להסביר כיצד קמה המדינה המודרנית. בני האדם שחיו במסגרת חברתית, החליטו להפוך אותה למסגרת פוליטית. הם כוננו אמנה חברתית. המטרה של המדינה הייתה להגן על הזכויות הטבעיות של בני האדם. כך שעל פי רעיון האמנה החברתית השלטון והחברה במדינה מתחייבים להכיר בזכויות הטבעיות של בני האדם. כלומר, האדם מתחייב לשמור על חוקי המדינה וזכויות חבריו ומנגד המדינה שומרת על בטחונו וזכויותיו הטבעיות של האדם.**

הבנת העובדה כי האדם עומד במרכז הרעיון הדמוקרטי

הבסיס לרעיון הדמוקרטי הוא פעולת תנועת ההשכלה במאות ה-16 ו-17 במערב אירופה. התנועה הציבה את **האדם במרכז** ולא את האל או המלך.

האדם שלו זכויות טבעיות כונן את האמנה החברתית ובעקבות כך קמה המדינה שמטרתה שמירה על זכויות האדם.

מכיוון שהאדם יצור **תבוני** הוא יכול לבחור לעצמו את צורת השלטון ולהשתתף בקבלת ההחלטות במדינה. מכיוון שהאדם לא יפעל בניגוד לאינטרסים שלו, תמיד ישאף לשפר את מצבו.

⁵ פירוש המילה אמנה = הסכם רב צדדי.

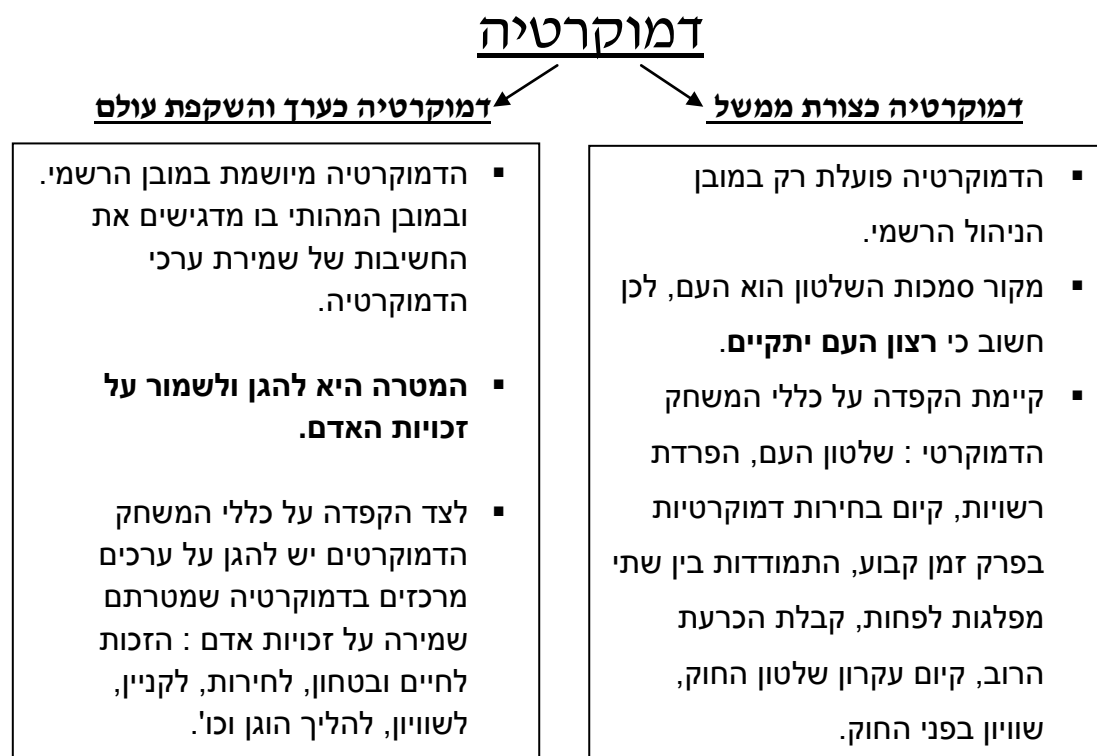
הבנת המושג דמוקרטיה על שתי משמעויותיו – צורת ממשל והשקפת עולם.

המדינות הדמוקרטיות שונות זו מזו ביישום העקרונות הדמוקרטיים. ניתן להציג אותן לאורך קו רצף. בקצה האחד המדינה, בה, הדמוקרטיה היא צורת ממשל. בקצה השני המדינה בה הדמוקרטיה היא השקפת עולם ודרך חיים.

דמוקרטיה צורת ממשל ----- דמוקרטיה השקפת עולם.

בין הקצוות קיימות מדינות דמוקרטיות שונות שבכל אחת מהן מיושמים העקרונות החשובים למדינה, כך נוצרים דגמים שונים של מדינות דמוקרטיות:

- **דמוקרטיה כצורת ממשל** – הגדרה (הצג): דמוקרטיה ניהולית השמה דגש על "כללי המשחק" של הדמוקרטיה, כללים על פיהם צריכה להתנהל מדינה דמוקרטית, כמו: חילופי שלטון בבחירות, קבלת החלטות על ידי הכרעת הרוב ועוד. במדינה הדמוקרטית העם הוא הריבון ולכן חשוב שרצון העם יתקיים. יש הקפדה על עקרונות דמוקרטיים מינימאליים לקיומה של דמוקרטיה, כמו: הפרדת רשויות, שלטון החוק, הסכמיות ועוד. ומתקיימות זכויות כמו: חופש הביטוי, שוויון בפני החוק, חופש ההתארגנות.
- **דמוקרטיה כערך והשקפת עולם** – הגדרה (הצג): דמוקרטיה כאורח חיים מבטאת מחויבות לערכים ולעקרונות ההומניסטיים כמו סובלנות ופולרליזם, לצד ההקפדה על "כללי המשחק" של הדמוקרטיה. חשוב שזכויות האדם יתממשו, כמו: חירות, שוויון, קניין ועוד.

כל מדינה דמוקרטית בעולם בוחרת להדגיש את ההיבטים המתאימים לה משני המובנים של הדמוקרטיה, משום כך קיימת שונות בין משטרים דמוקרטיים.

הבנת חשיבות הערכים חירות ושוויון במשמעות הפוליטית והחברתית כלכלית.

ערך החירות – הגדרה (הצג): משמעה שלכל אדם יש את הזכות לבקש את טובתו על פי דרכו, כל עוד אינו מנסה למנוע מאחרים את טובתם ואינו מפריע להם להשיג את טובתם. זכותו של כל אדם להשתמש בחירותו וכדי לממש את הפוטנציאל (היכולת) הטמון בו ולהגשים את שאיפתו לחיות חיי אושר. בעיקר בעניין חופש המחשבה הדעה המצפון והביטוי וחופש העיסוק וחופש ההתאגדות. (חירות פוליטית).

שוויון – הגדרה (הצג): משמעו כי לכל בני האדם זכות שווה לממש את זכותם לחירות, מצד שני חובתה של המדינה להבטיח לכל אחד מאזרחיה לתנאי קיום בסיסים שיאפשרו לו לממש את זכותו לחירות.

הניסיון לצמצם את המתח בין שני הערכים – החירות והשוויון – הביא ליצירת דגמים שונים של דמוקרטיה שהעיקרים בהם הם דמוקרטיה ליברלית (דגש על חירות) ודמוקרטיה סוציאלית (דגש על איזון בין חירות לשוויון). מה שבא לידי ביטוי בחוקי המדינה ובאופי החברתי כלכלי של המדינה.

חשוב לציין – כי אין מדינה דמוקרטית ללא שני הערכים הללו. בכל מדינה קיים גם שוויון וגם חירות, אולם לא בצורה מוחלטת.

תרגול –

1. הצג מהי "האמנה החברתית".
2. החלטה 181 של עצרת האומות המאוחדות מתווה את דרכן של המדינות וקובעת את אופיו של המשטר אותו הן צריכות לכוון⁶. ההחלטה מורה למדינות לנסח חוקה שבה יופיעו, בין היתר, הכללים הבאים:
האחד - להקים בכל מדינה מוסד מחוקק, נבחר בבחירות כלליות וחשאיות על יסוד נציגות פרופורציונאלית, וכן מוסד מוציא לפועל האחראי לפני בית המחוקקים.
השני - התחייבות המדינה לתת ערובה לזכויות שוות לכל איש, ללא הפליה בעניינים אזרחיים, מדיניים, כלכליים ודתיים, להנאה מזכויות אנוש וחירויות יסוד, כגון חופש הדת, השפה, הדיבור והפרסום, חינוך, אספה והתאגדות.
- **ציין והצג** את המובן של הדמוקרטיה הבא לידי ביטוי בכלל הראשון. **הסבר** כיצד מובן זה בא לידי ביטוי בקטע.
- **ציין והצג** את המובן של הדמוקרטיה הבא לידי ביטוי בכלל השני. **הסבר** כיצד מובן זה בא לידי ביטוי בקטע.

⁶ לכוון = לייסד/ ליצור.

3. ארגון בין-לאומי ערך כנס בענייני חינוך ודמוקרטיה. אחד הדוברים בכנס קרא למדינות העשירות בעולם לתרום כסף למפעלים חינוכיים במדינות שהפכו לדמוקרטיות רק לאחרונה. לדבריו, זכויות האדם והאזרח אינן זוכות במדינות אלה למעמד הראוי בגלל שבעבר הן לא היו דמוקרטיות, לכן הוא מבקש כי העולם יסייע, באמצעו חינוך, להנחיל את החשיבות של שמירה על זכויות אדם ואזרח.

- ציין והצג את המובן של הדמוקרטיה, שבא לידי ביטוי בבקשתו של הדובר. הסבר כיצד מובן זה של הדמוקרטיה בא לידי ביטוי בקטע.

4. הצג מהי דמוקרטיה כערך והשקפת עולם. הסבר כיצד מובן זה בא לידי ביטוי בהכרזת העצמאות.

5. בית ספר מסוים אסר על תלמידים לצאת משטחו במהלך שעות הלימודים ואף לא בזמני ההפסקות. אחד התלמידים יצא משטח בית הספר בלי אישור ונקרא לבירור אצל המנהלת. בבירור טען התלמיד שאיסור זה פוגע באחת מזכויותיו, ואין להעניש אותו על המעשה.

בתשובה לדברי התלמיד אמרה המנהלת שהאיסור ידוע לכל התלמידים. הוא נקבע בתקנון בית הספר בהתאם לנוהלי משרד החינוך ואף אושר על ידי מפקח בית הספר, לכן התלמיד ייענש על הפרת האיסור.

- ציין והצג את המובן של הדמוקרטיה שבא לידי ביטוי בתשובת המנהל. הסבר את תשובתך על פי הקטע.

אתרי אינטרנט להעשרה -

האמנה החברתית באתר מט"ח - <http://lib.cet.ac.il/pages/item.asp?item=14147>

המדינה הדמוקרטית : הגדרות וגישות

מטרות השיעור –

- הכרת ההגדרות השונות למדינה הדמוקרטית.
- הכרת העקרונות המשותפים לכל הדמוקרטיות המערביות.
- הכרת שתי גישות מרכזיות של מדינה דמוקרטית בתחום מדיניות חברתית כלכלית. הגישה הליברלית המדגישה את ערך החירות, הגישה הסוציאל-דמוקרטית המדגישה את ערך השוויון.
- הבנה כי השוני בין שתי הגישות נובע מהמשקל שכל מדינה דמוקרטית מייחדת לחירות ושוויון.
- הבחנה בין שוויון פוליטי לשוויון כלכלי חברתי.
- הבנת הדומה והשונה בין שתי הגישות החברתיות כלכליות.
- הכרת המושג גלובליזציה.
- הבנת היתרונות והחסרונות של הגלובליזציה.

מושגים מרכזיים – דמוקרטיה סוציאל דמוקרטית, דמוקרטיה ליברלית, חירות ושוויון, גלובליזציה.

המדינה הדמוקרטית : הגדרות שונות

- שלטון העם, על ידי העם, למען העם.
- משטר המתנהל על פי רצון הרוב, ולכן הוא מבטא את רצון העם.
- משטר המאפשר החלפת הנהגה לעיתים מזומנות וקבועות, בדרך של שלום ועל פי כללים קבועים מראש.
- משטר שבו ניתנת לאזרחים האפשרות לתת ביטוי למחשבותיהם ולשאיפותיהם.
- צורת ממשל המבטיחה את חירותו והתפתחותו של הפרט, שהוא המרכיב הבסיסי של החברה.
- שיטת ממשל שבה האזרח מעורב ומשתתף בתהליכים הפוליטיים ובידיו היכולת להשפיע על השלטון.
- שיטת ממשל שבה האזרחים והשלטון שווים בפני החוק וכפופים לו.
- שיטת ממשל שבה רוב בני האדם משפיעים על גורלם ברוב תחומי החיים.
- צורת ממשל המבטיחה חירויות כמו חופש המצפון, חופש הביטוי, חופש ההתארגנות וחופש ההפגנה.

ההגדרות הרבות והשונות מצביעות על גישות שונות לדמוקרטיה. בכל גישה מודגש היבט אחר ומתוך כך נוצרים דגמים שונים של מדינה דמוקרטית.

עם זאת ניתן לזהות עקרונות משותפים לכל הדמוקרטיות המערביות :
שלטון העם, פלורליזם, עקרון הכרעת הרוב, זכויות אדם ואזרח, זכויות המיעוט, עקרון הגבלת השלטון, עקרון שלטון החוק.

המדינה הדמוקרטית : גישות שונות (הדמוקרטיה הליברלית

והדמוקרטיה הסוציאל – דמוקרטיה)

הוויכוח בין הגישות הוא על מידת המימוש של עקרון השוויון החברתי כלכלי. מה היא מידת מעורבותו של השלטון בנעשה במדינה מבחינה חברתית וכלכלית. בעוד שהגישה הליברלית תומכת באינדיווידואליות, הרי שהסוציאל-דמוקרטית תומכת בשוויוניות ושיתוף.

הבעיה נובעת מהפרשנויות השונות לשאלה מהם תנאי קיום בסיסים. (האם זה שאני מצביע בבחירות, יש לי אוכל, אין סכנה לחיי, יש לי קורת גג).

במישור הפוליטי אין הבדל בין שתי הגישות, שתיהן מסכימות על כך שהחברה המדינית מורכבת מציבור של פרטים שנולדו חופשים ושווים, במשטר הדמוקרטי חייבים להתקיים ערכים בסיסים כמו חירות ושוויון. לכל אדם חופש ביטוי, כל אדם יכול לבחור ולהיבחר וכולם שווים בפני החוק.

השוואה בין הגישות

<u>דמוקרטיה ליברלית</u>	<u>דמוקרטיה סוציאל – דמוקרטיה</u>
שמה את הפרט במרכז.	שמה את החברה במרכז.
שמה דגש על ערך החירות – לכל אדם יש זכות לנהל את חייו על פי דרכו (כל עוד אינו מפריע לאחרים). זכותו של כל אדם להשתמש בחירותו כדי להגשים את שאיפותיו.	שמה דגש על ערך השוויון – והדאגה לכל הפרטים בחברה, לא רק מבחינה פוליטית אלא גם במובן הכלכלי והחברתי.
התערבות הממשלה ברמה מינימאלית בחברה ובכלכלה על מנת לשמר את תנאי הקיום הבסיסים ביותר – כדי שהפרט יוכל לממש עצמו ובכוחות עצמו. דרך "תחרות חופשית".	הממשלה צריכה להתערב בחברה ובכלכלה בצורה ניכרת על מנת לצמצם את אי השוויון ופערים הקיימים בחברה. ועל מנת שאנשים לא יהפכו לאדישים פוליטית כי זה עלול לפורר את הלכידות החברתית.
חירויות הפרט הן ערך עליון ואסור לפגוע בהן.	מותר לפגוע במידה מסוימת בחירויות הפרט על מנת לצמצם פערים חברתיים.
ארה"ב דוגמא למדינה ליברלית בה תפקיד השלטון הגנה על זכויות הפרט. ולאורך שנים נמנע השלטון מהתערבות בנושאי כלכלה	מדינות סקנדינביה כדוגמא למדינות סוציאל דמוקרטיות בהן תפקיד השלטון דאגה לכל הפרטים בחברה, המדינות מתערבות בנושאי חברה וכלכלה.

גלובליזציה הגדרה (הצג)

הגלובליזציה היא מערכת יחסים בין מדינות כמערכת משולבת של הון, טכנולוגיה ומידע, החוצה גבולות ויוצרת שוק עולמי לסחורות ודעות.

הגלובליזציה היא תהליך של שיתוף פעולה בינלאומי ורב צדדי המאפשר תנועה חופשית של סחורות, שירותים, מידע ואנשים בין מדינות, וכך הוא מעודד אותן להתקרב זו לזו. בתהליך זה מתרבות ומתרחבות פעילויות והתפתחויות חברתיות, תרבותיות, כלכליות ופוליטיות במישור העולמי, החורגות מגבולות מדיניים ומרחבים גיאוגרפיים, ואינן מנוהלות רק על ידי מדינות, אלא גם על ידי ארגונים בינלאומיים רלוונטיים, חברות ותאגידים לא ממשלתיים ומוסדות בינלאומיים, כמו האו"ם, הבנק העולמי וקרן המטבע הבינלאומית. התוצאה היא הפיכתו של העולם ל"כפר גלובלי".

האם זה טוב או רע? איך זה משפיע עלינו?

כשמדברים על גלובליזציה, מתכוונים לתהליך שבו גורמים חברתיים, תרבותיים, כלכליים ופוליטיים מתקיימים במישור העולמי, ללא קשר לגבולות של מדינות או למרחקים גאוגרפיים.

כל הפעילויות וההתפתחויות האלה עושות את כדור הארץ ל"מקום אחד", או ל"כפר גלובלי". לגלובליזציה מאפיינים רבים: באופן כללי מרחקים וגבולות משפיעים פחות בכל תחומי החיים;

מדינות רחוקות זו מזו גיאוגרפית נעשות תלויות זו בזו; קל יותר לעבור ממדינה למדינה, ובעיקר להעביר כסף, רכוש וסחורות ממדינה למדינה; חברות ומפעלים פועלים על פני העולם כולו, וכל רכיב במוצר מסוים מיוצר במדינה אחרת.

היתרונות והחסרונות של הגלובליזציה

טענות בעד הגלובליזציה

יש הרואים בגלובליזציה סימן להתקדמות האנושות בכיוון חיובי, כלומר - היחלשותה של מדינת הלאום, שבעיני רבים היא המקור לרוב הבעיות בעולם, ובעיקר למלחמות. אילו ישכילו בני האדם לחשוב במושגים של טובת "הכפר הגלובלי" - יהיה לכולם טוב יותר; ייווצר עולם חסר גבולות, ויתחיל עידן של שוויון אוניברסלי, רווחה, שלום וחירות.

טענות נגד הגלובליזציה

המתנגדים לגלובליזציה רואים בה ניסיון להשלטת תרבות המערב על העולם כולו. הם טוענים כי ההומוגניות (האחידות) שאליה שואפת הגלובליזציה מבטאת חוסר סובלנות ל"אחר". המטרה, לדעתם, צריכה להיות חברה עולמית הטרונגית, שבה כל מדינה, בשונות שלה, תורמת לטובת הכלל.

נוסף על כך הגלובליזציה פועלת לטובת העשירים והחזקים על חשבון העניים והחלשים והיא מונעת ממדינות ואזורים רבים, המנוצלים על ידי מדינות מתועשות וחברות רב-לאומיות

לתועלתן, לעלות על דרך של התפתחות כלכלית ותרבותית מאוזנת ומבוקרת. כך, למשל, חברות המייצרות מוצרים להפצה במדינות המערב, מנצלות כוח עבודה זול במדינות העולם השלישי (למשל - הודו, פקיסטן, מקסיקו, סין).

שאלות תרגול -

1. ממשלת ישראל קיבלה החלטה לצמצם באופן משמעותי את מעורבותה בפרויקט שיקום שכונות, עקב מצוקה תקציבית ומתוך אמונה כי השכונות חייבות לשפר את מצבן מיוזמתן.

במסגרת ההחלטה אמורה הממשלה להזרים כספים רק ל-37 אזורי מצוקה, במקום לכ - 100 אזורי מצוקה שנכללו בתכנית המקורית.

- ציין והצג איזו גישה כלכלית- חברתית באה לידי ביטוי בהחלטת הממשלה? הסבר כיצד הגישה באה לידי ביטוי בקטע..

2. מזל טוב. נבחרת לתפקיד ראש ממשלת ישראל, האתגר הראשון בפניו אתה ניצב הוא קביעת המדיניות הכלכלית חברתית של ישראל בשנים הבאות. הצג באיזו גישה חברתית כלכלית תבחר ומדוע.

3. לאחרונה הפשירה הממשלה קרקעות לבנייה, בשכונת נווה זאב בבאר שבע, מספר בניינים המיועדים להשכרה. אחד התנאים שהעמידה הממשלה לקבלנים הוא שהקבלנים ישכירו אחוז מסוים מהדירות תמורת תשלום סמלי, לאנשים שאינם יכולים לשלם את דמי השכירות המקובלים, זאת בסבסוד המדינה עצמה.

- ציין והצג את הגישה החברתית כלכלית שבאה לידי ביטוי בקטע. הסבר את תשובתך על פי הקטע.

4. בדברו על המדינה היהודית שתקום, תיאר זאב ז'בוטינסקי את האופי החברתי - כלכלי שלדעתו צריכה לשאת המדינה. על פי השקפת עולמו, תפקידה של המדינה הוא לשרת את היחיד, והתערבותה בחיי האזרחים צריכה להיות מועטה ככל האפשר. ז'בוטינסקי התנגד בכל תוקף לתפקיד המרכזי שמעמד הפועלים ממלא ביצירת החברה היהודית בארץ-ישראל.

לדבריו, לכל אדם ישנם צרכים אלמנטאריים הכוללים חמישה דברים: מזון - מעון - מלבוש - מורה - מרפא: 'חמש פעמים מ"ס'. ביחס לכל אחד מן הצרכים הללו קיים בכל מדינה ובכל תקופה מושג ידוע על מינימום מספיק. חובתה של המדינה צריכה להיות: כל אדם שמודיע שהוא דורש את 'חמש המ"מין', צריך לקבל אותן. לכן בידי המדינה צריכה להיות תמיד האפשרות לספק את 'חמש המ"מין' לכל אותם האזרחים שידרשו אותן. המדינה תיטול אותן בכוח מן האומה, ממש כמו שהיא נוטלת כיום מיסים לצרכים אחרים ומטילה חובת גיוס לצבא על בני אדם צעירים

- ציין והצג את הגישה החברתית-כלכלית המתאימה למשנתו של ז'בוטינסקי. הסבר כיצד גישה זו באה לידי ביטוי בקטע.

עקרון שלטון העם

"... שלטון העם, בידי העם, למען העם..." (א. לינקולן)

"רק רצון העם הוא הבסיס החוקי לכל ממשלה". (תומאס ג'פרסון)

"פירושה הפשוט של הדמוקרטיה היא הלקאת העם על ידי העם ולמען העם". (אוסקר ויילד)

מטרות השיעור :

- הבנת מהו עקרון שלטון העם וכיצד הוא נגזר מהאמנה החברתית.
- למידה של צורות השלטון העיקריות בדמוקרטיה : ישירה וייצוגית.
- למידה על שני סוגים משטרים של דמוקרטיה ייצוגית : ממשל פרלמנטארי, נשיאותי או מעורב.
- הבנה כי גם בדמוקרטיה ייצוגית ישנו מרכיב של דמוקרטיה עקיפה – משאל עם.
- טיעונים בעד ונגד צורות ממשל של דמוקרטיה ייצוגית.

מושגים מרכזיים : עם, ריבונות העם, דמוקרטיה ישירה, דמוקרטיה עקיפה, ממשל פרלמנטארי, ממשל נשיאותי, ממשל מעורב, משאל עם.

עקרון שלטון העם

שלטון במדינה פירושו ניהול המדינה : השלטון הוא בעל סמכות ובלעדיות לקבל החלטות המחייבות את האוכלוסייה ולבצען באמצעות חקיקה, קביעת מדיניות, שיפוט וביצוע. השלטון נתון בידי קבוצה קטנה של אנשים המוסמכת לנהל את המדינה.

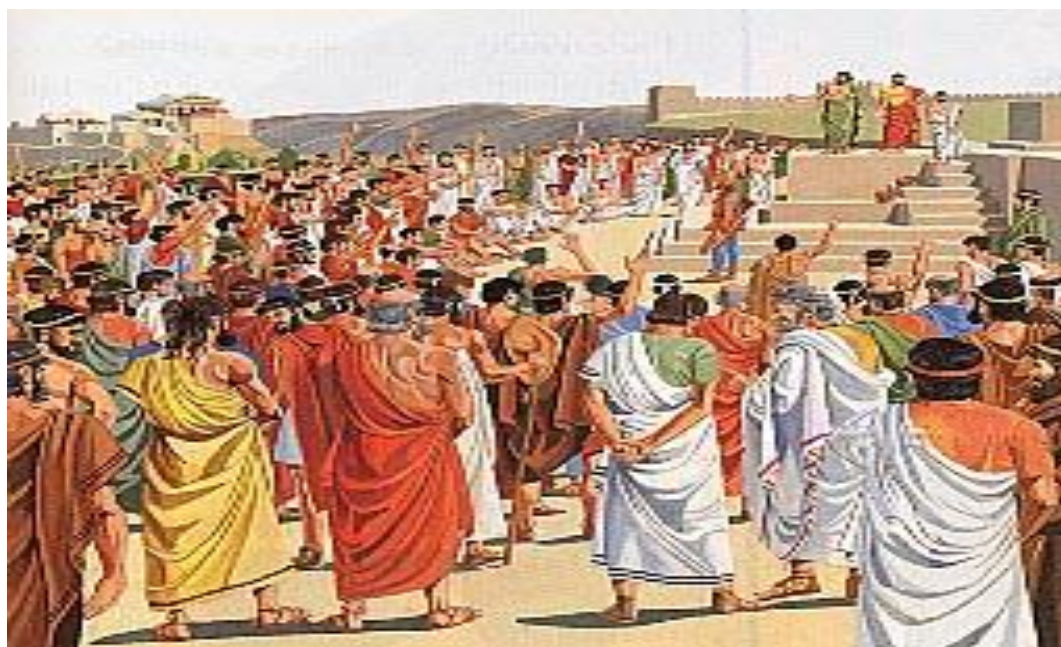
העם במדינה הדמוקרטית המודרנית – הכוונה היא לכלל האזרחים במדינה, שיש ביניהם שוני : במין, בדעות, בהשקפות עולם ובדת. בעם נכללים גם הרוב וקבוצות המיעוט.

עקרון שלטון העם הגדרה (הצג) : הוא עקרון מרכזי בדמוקרטיה, והכרחי לקיומה. המקור לעקרון זה נמצא ברעיון האמנה החברתית : המדינה קמה על-ידי העם בכדי להגן על זכויותיו הטבעיות. במדינה הדמוקרטית העם הוא הריבון, הוא מחזיק את סמכויות השלטון. העם מוסר סמכויות אלה לנציגים נבחרים שינהלו את המדינה בשמו ולמענו לתקופה מוגדרת ובתנאים מגבילים.

צורות שלטון עיקריות בדמוקרטיה : ישירה וייצוגית

<u>קריטריון</u>	<u>דמוקרטיה ישירה</u>	<u>דמוקרטי עקיפה (ייצוגית)</u>
הגדרה.	דמוקרטיה שבה האזרחים נוטלים חלק ישיר בשלטון. האזרחים מקבלים החלטות בנושאים העומדים על סדר היום.	האזרחים שולח נציגים נבחרים לפרלמנט, לא העם הוא שמנהל את המדינה באופן ישיר אלא נציגיו/נבחריו בפרלמנט.
מכשיר אופייני שבאמצעותו משפיעים האזרחים.	אספת עם.	בחירות דמוקרטיות
דוגמאות.	יוון העתיקה, שוויץ (באמצעות משאלי עם), אספת חברים בקיבוץ.	המדינות הדמוקרטיות כיום.

דמוקרטיה ישירה ביוון

הסיבות להנהגת דמוקרטיה עקיפה :

- גודלה העצום של אוכלוסיית האזרחים – לא מאפשרת מעשית לכנס את כולם.
- כמות הידע והמידע הנחוצים לצורך קבלת החלטות – זו כמות עצומה, אין באפשרות רוב הציבור את הרצון והיכולת לרכוש כל הזמן את המידע והידע הדרושים.
- מורכבות הבעיות מצריכה הכשרה, מיומנות ומקצועיות. כישורים אלה לא נמצאים בידי כלל הציבור.
- יש צורך בהיכרות עם המורכבות והשינויים של המערכת הפוליטית. רוב האזרחים לא מכירים את המערכת הפוליטית, לא מתעניינים בה ואינם מעורבים.

סוגי משטרים דמוקרטים

קריטריון	ממשל פרלמנטארי
הגוף הנבחר ע"י העם	רק הפרלמנט
אופי יחסי הריבונות	הפרלמנט הוא הריבון דבר המתבטא בתלות הממשלה באמון הפרלמנט, ובסמכותו להדיחה בהבעת אי אמון.
מידת הפרדת הרשויות בין המחוקק לבין המבצע	הפרדה לא חדה : חלק מהרשות המבצעת מורכב מחברי פרלמנט.
מיהו ראש הרשות המבצעת	ראש הממשלה : לנשיא תפקיד ייצוגי בלבד
דוגמאות	רוב הדמוקרטיות ביניהן בריטניה וישראל

ממשל פרלמנטארי הגדרה (הצג) :

שיטת ממשל בה **העם בוחר את נציגיו לפרלמנט** (בישראל הכנסת). מתוך הפרלמנט "**צומחת**" **הממשלה**. רוב חברי הממשלה הם חברי פרלמנט. (ראש הממשלה הינו חבר בפרלמנט). בשיטה זו **הממשלה, הרשות המבצעת, שואבת את כוחה מהפרלמנט ותלויה באמונו**. פעילות הממשלה תלויה בקיומו של **רוב בפרלמנט** התומך במדיניותה.

משאל עם – ביטוי מודרני לדמוקרטי ישירה

הגדרה (הצג): במקרים מסוימים ניתן לקיים את עיקרון "שלטון העם", באמצעות עריכת משאל עם, בו משתתפים כלל האזרחים בעלי זכות הבחירה. משאל עם הוא אמצעי בידי הציבור להביע את עמדתו לגבי סוגיה או החלטה ספציפית שעל סדר היום, ועל ידי כך לממש את הדמוקרטיה בצורה ישירה ולא ע"י נציגים. במשאל עם נשאלים האזרחים שאלה אחת שהתשובה עליה היא "כן" (תמיכה) או "לא" (התנגדות).

בעד ונגד קיום משאל עם

נימוקים בעד קיום משאל עם –

- ✓ שיתוף העם בהחלטות גורליות לקיומו, מצבו הכלכלי והחברתי ועוד. לא רק החלטות של מספר מסוים של אנשים.
- ✓ חיזוק עמדת הממשלה בכך שמקבלת את תמיכת העם למהלכיה.
- ✓ תוצאות המשאל מחייבות את הנבחרים.
- ✓ הכרעה בנושאים שנויים במחלוקת בחברה, כך נמנע פילוג בעם.

נימוקים נגד קיום משאל עם –

- ☒ החלשת כוחה של הממשלה הנבחרת בכך שהוא מסמן שציבור הבוחרים אינו סומך עליה לקבל החלטות מסוימות.
- ☒ משאל עם יכול להיות מוטה על ידי טיב השאלה; במשאל עם שואלים שאלה של כן ולא, ולכן ניתן לנסח את השאלה כך שרוב האנשים יינטו לאחת מן התשובות.
- ☒ תעמולה עשויה להשפיע על הבחירה.
- ☒ רבים מן הנושאים דורשים ידע טכני רב שלרוב הציבור אין.
- ☒ קיימים נושאים שלא רצוי להעלות למשאל עם, לדוגמה: הורדת מיסים, שירות בצבא.

בחירות דמוקרטיות

"פירושה של זכות ההצבעה הכללית היא למסור את הנהלת הבית לחדר הילדים".
(ביסמארק)

"פתק הקלפי חזק מכדור רובה". (א. לינקולן).

בחירות במשטר דמוקרטי מאפשרות **פיקוח על השלטון**, מכיוון שנציגי השלטון מודעים לכך שכהונתם מוגבלת ושהם יוחלפו בפרקי זמן קבועים בחוק ובדרכים קבועות בחוק. ולכן הם מוגבלים לפעול באחריות ציבורית.

הבחירות מאפשרות את **חילופי השלטון**, הציבור בבחירתו את מנהיגיו קובע האם המנהיגים התנהגו לשביעות רצונו ועשוי להחליפם במידת הצורך.

בהליך הבחירות באים לידי ביטוי העקרונות המרכזיים ביותר של הדמוקרטיה :

- **שלטון העם** – ריבונות העם – לאזרחים ניתנת העוצמה לבחור בנציגיהם או להחליפם.
- **הגבלת השלטון** – קיום בחירות בפרקי זמן קבועים מאפשרים חילופי שלטון.
- הבחירות הן ביטוי לקיומה של **הסכמה רחבה על כללי המשחק** המקובלים במשטר דמוקרטי.
- **פלורליזם** – בא לידי ביטוי בקיומן של מפלגות המתמודדות בבחירות, מפלגות בעלות דעות מגוונות ואינטרסים שונים.
- **חופש התאגדות** – בכך שמאפשרים לכל קבוצת אנשים להתאגד כמפלגה ולהתמודד בבחירות.
- **חופש ביטוי** – בכך שלכל קבוצה ומפלגה, יש הזכות לבטא את רעיונותיה ולנסות לשכנע את הציבור בצדקת עמדותיה.

הטלת פתק הצבעה אחד לכל אחד

מאפייני יסוד של בחירות דמוקרטיות :

- **כלליות** – כל אזרחי המדינה זכאים להשתתף בבחירות למוסדות הנבחרים (מעל גיל 18).
- **חשאיות** – איש מלבד הבוחר אינו רשאי לדעת כיצד הוא בחר (פרגוד, מעטפה אטומה).
- **מחזוריות** – הבחירות מתקיימות במרווחי זמן הקבועים בחוק (אחת למספר שנים).
- **שוויוניות** – לכל אזרח קול אחד, ולכל קול יש משקל שווה.
- **התמודדות חופשית** – קיומה של תחרות הוגנת בין שני מתמודדים או יותר, או בין שתי מפלגות לפחות. חופש ביטוי, חופש עיתונות, חופש התאגדות באספה וכו'.

שיטות הבחירה:

נהוג להבחין בין שיטות בחירה בעזרת שלושה קריטריונים עיקריים:

- א. **חלוקה לאזורים** : בחירות אזוריות או בחירות ארציות.
- ב. **חלוקה למנדטים** : בחירות רוביות או בחירות יחסיות
- ג. **המועמדים** : בחירות אישיות או בחירות רשימתיות.

בישראל:

ארציות:

ארציות – הארץ כולה אזור בחירה אחד לצורך חישוב המושבים (מנדטים) בבית הנבחרים. הבחירות נעשות בכל הארץ באותו יום.

יחסיות:

יחסיות – יכולות להיות אזוריות או ארציות. המפלגה מקבלת מושבים בבית הנבחרים באופן יחסי לתמיכה הציבורית שקיבלה מן הבוחרים.

רשימתיות:

רשימתיות – המצביעים בוחרים ברשימה. הרשימה היא מטעם מפלגה, והיא כוללת רשימת מועמדים ומצע רעיוני.

לכל שיטה יש יתרונות וחסרונות. אבל כל שיטה מדגישה עקרונות דמוקרטיים מסוימים. למשל שיטה יחסית מדגישה את העיקרון של ייצוג הולם למפלגות שונות ואת עיקרון הפלורליזם; הארצית מדגישה את חשיבות הביטוי של השקפות שונות בנושאים כלל לאומיים.

יתרונות וחסרונות לשיטת הבחירות בישראל.

ארצית, יחסית, רשימתית (ישראל)	
1. המפלגות מקבלות ייצוג בהתאם לתמיכת הציבור בהן. 2. השיטה משקפת את השקפות הציבור בנושאים לאומיים. 3. הויכוח הפוליטי אינו בין אישים אלה רעיונית. 4. השיטה מעודדת הקמת מפלגות חדשות.	יתרונות
1. ריבוי מפלגות מקשה על הקמת ממשלה. עלול לתת כוח גדול למפלגות קטנות. 2. אין ייצוג לאזורים שונים וטיפול בבעיותיהם. 3. אין קשר בין הבוחרים לבין הנבחרים	חסרונות

הפרגוד מאחוריו מצביעים בחשאיות

תרבות פוליטית דמוקרטית –

אפשר לדון בדמוקרטיה בשני מובנים (כצורת ממשל, וכערך ואורח חיים), אשר השילוב המתמיד ביניהם מהווה את התיאור של המציאות הדמוקרטית. כאורח חיים מושתתת הדמוקרטיה על אידאולוגיה דמוקרטית, הכוללת כמה עקרונות שמהם נגזרים נורמות וכללי התנהגות, המהווים את התרבות הדמוקרטית:

מעמד האדם והאזרח הוא מרכזי בתרבות הדמוקרטית. עקרונות היסוד, הנורמות וכללי ההתנהגות מהווים יחד את התרבות הדמוקרטית ומכוונים את אזרחי המדינה להתנהגות על פיהם לא רק בתחום הפוליטי, כי אם גם בתחומים אחרים – בקהילות, בארגונים, במשפחה, בבית הספר ועוד.

תודעה ותרבות דמוקרטית של רוב הציבור עשויות לבסס את המשטר הדמוקרטי ולחזק את יכולתו לימוד בפני משברים העלולים לפקוד אותו.

שאלות תרגול :

1. הצג מהו משאל עם. וציין שני חסרונות שלו.
2. הצג שתי סיבות להנהגת דמוקרטיה עקיפה ולא דמוקרטיה ישירה. הסבר כיצד הדמוקרטיה העקיפה מממשת את עיקרון שלטון העם.
3. יש הסבורים שמשאל עם הוא כלי דמוקרטי. לעומתם יש הטוענים כי משאל עם יכול להיות כלי מסוכן ולא דמוקרטי. חוזה דעתך בנושא זה (השתמש בטענה + שני נימוקים).
4. באסיפת הקיבוץ נהגו להשתתף כל חברי הקיבוץ מעל גיל 21 ולהחליט על מדיניות הקיבוץ בנושאים שונים.
בזמן האחרון הועלתה הצעה כי רק צוות שיבחר על ידי חברי הקיבוץ, יתכנס להחליט החלטות.
- ציין והצג איזה דגם של דמוקרטיה התקיים עד עתה בקיבוץ, הסבר תשובתך על פי הקטע.
- ציין והצג איזה דגם של דמוקרטיה הוצעה באחרונה, הסבר על פי הקטע.
5. בבחירות לרשויות המקומיות בבאר שבע בלט אחוז הצבעה נמוך במיוחד. שר הפנים העלה הצעה לקנוס את האזרחים בעלי זכות ההצבעה שלא מימשו את זכותם להצביע. בבחירות השתתפו מועמדים ממפלגות רבות. תוצאות הבחירות היו קרובות ביותר בין שלושת המועמדים המובילים. ראש העיר הנבחר זכה בפער קולות קטן ביותר.
- ציין והצג מהו העיקרון הדמוקרטי אותו מנסה לחזק שר הפנים. הסבר כיצד העיקרון בא לידי ביטוי בקטע.
6. במדינת ישראל כל האזרחים מעל גיל 18 זכאים להשתתף בבחירות לכנסת. כדי לממש את זכותם של בעלי מוגבלות גופנית להשתתף בבחירות החוק מאפשר למלווה להיכנס יחד אתם אל הקלפי. אחד מחברי הכנסת טען שנוכחות המלווים בזמן בחירת פתק ההצבעה מאפשרת להם לדעת כיצד בוחר האדם שהם מלווים, וכך נפגע אחד התנאים ההכרחיים לקיום בחירות דמוקרטיות. לכן יש לחפש פתרון אחר, שיבטיח את מימוש זכותם להצביע בלי לפגוע בתנאי היסוד של בחירות דמוקרטיות.
- ציין והצג את התנאי ההכרחי לקיום בחירות דמוקרטיות, שנפגע לדברי חבר הכנסת. הסבר את תשובתך על פי הקטע.
7. הסבר כיצד הבחירות מאפשרות פיקוח על השלטון וציין את המאפיינים שחייבים להתקיים בבחירות הדמוקרטיות.
8. בישראל שיטת הבחירות היא ארצית, יחסית רשימתית. הצג את יתרונות השיטה.

— אתרי אינטרנט להעשרה

משאל עם באתר מט"ח - <http://lib.cet.ac.il/pages/item.asp?item=10701>

עקרון הכרעת הרוב

"על שום מה אנו הולכים אחרי הרוב? על שום שחוכמתו מרובה? – לא, על שום שידו על העליונה". (בליז פסקאל).

מטרות השיעור :

- למידת עקרון הכרעת הרוב.
- הבנת ההבדלים בין הכרעת הרוב במדינה דמוקרטית ולא דמוקרטית.
- הבנת יתרונות הכרעת הרוב במשטר דמוקרטי.
- הבנת שלושת סוגי רוב במשטר הדמוקרטי (רוב רגיל, רוב מוחלט, רוב מיוחד).
- הבנת הסכנה שבעריצות הרוב.

מושגים מרכזיים : הכרעת הרוב, עריצות הרוב, רוב רגיל, רוב מוחלט, רוב מיוחד.

עקרון הכרעת הרוב הגדרה (הצג) :

המשטר הדמוקרטי פועל במטרה לקיים ריבוי דעות, השקפות ואמונות בחברה. אולם ריבוי קבוצות ודעות יכול להביא גם לריבוי מחלוקות וויכוחים, ולחוסר אפשרות לקבוע מדיניות מוסכמת. על מנת למנוע מצב בו לא ניתן יהיה לקבל החלטות בשל חילוקי דעות, המציא המשטר הדמוקרטי "פנטזי ייחודי" הנקרא – הכרעת הרוב.

ההחלטות במדינה מתקבלות על ידי רוב האוכלוסייה ולא על ידי יחיד או קבוצה וגם לא בהסכמת כלל האוכלוסייה.

הכרעת הרוב במדינה דמוקרטית ולא דמוקרטית

הכרעת רוב במדינה לא דמוקרטית	הכרעת רוב במדינה דמוקרטית
הכרעת הרוב לא מתחשבת ברצון המיעוטים – עריצות הרוב.	הכרעת רוב צריכה לקחת בחשבון את זכויות המיעוט.
לא מתקיימים מאפיינים אחרים של הדמוקרטיה.	חייבים להתקיים מאפיינים אחרים של הדמוקרטיה (הגנה על זכויות מיעוט, שלטון החוק, חירויות הפרט וכו').

יתרונות עיקרון הכרעת הרוב במשטר דמוקרטי

- **הכרעת הרוב מסיימת עימותים בדרך מוסכמת**, הכרעת הרוב נתפסת כ"דרך צודקת" לפתרון עימותים בדרך של שלום, סיום העימותים מבטא את רעיון הסובלנות וההסכמות.
- **עיקרון הכרעת הרוב מבטא את רעיון השוויון הדמוקרטי**, כל אזרח רשאי להשתתף בהליך הכרעת הרוב, למשל, באמצעות בחירות.
- **החלטת הרוב מבטיחה יציבות שלטונית וחברתית**, המיעוט של היום יודע כי הוא יכול להפוך לרוב של מחר. הכרעת הרוב בתהליך דמוקרטי יוצרת קבלה סובלנית של הכרעות, הכרעת הרוב מונעת תחושות אפליה וקיפוח, כיוון שמגזרים חברתיים שונים משתתפים ב"משחר הדמוקרטי" כולל המיעוט.
- **החלטת הרוב קרובה יותר להחלטת העם**, מכיוון שמבחינה מספרית הרוב קרוב יותר לסך כל האזרחים המרכיבים את העם. ברעיון הדמוקרטי סביר כי הרוב התבוני יגיע להחלטה הנכונה, למשל בבחירות, רוב האזרחים מכריעים מי יהיו הנציגים לרשות המחוקקת במשטר פרלמנטארי. אם כן החלטת הרוב המתקבלת בהליך דמוקרטי באמצעות דיון ומשא ומתן יוצרת יציבות שלטונית.

שלושה סוגי הרוב הנהוגים במשטר דמוקרטי :

- **רוב רגיל** – רוב המתקבל **מקרב הנוכחים** בהצבעה (לדוגמא, הצבעות לאישור חוקים "רגילים" בכנסת).
- **רוב מוחלט** – רוב המתקבל מתמיכתם של **יותר ממחצית** מבעלי זכות ההצבעה – $50\% + 1$.
- **רוב מיוחד** – מתקבל מתמיכתם של **אחוז מוגדר** מבעלי זכות ההצבעה (למשל – רוב של שלשה רבעים מבעלי זכות ההצבעה בכנסת, כלומר 90 חברי כנסת מתוך 120, נדרשים כדי להפסיק את כהונתו של נשיא המדינה מסיבות שאינן רפואיות, או רוב של שני שליש מחברי הכנסת, כלומר 80 חברי כנסת דרושים כדי להוציא חבר כנסת מחברותו בכנסת).

עריצות הרוב הגדרה (הצג):

מצב בו הרוב במדינה מנצל את כוחו בכדי לחוקק חוקים לא דמוקרטיים ובכך יביא לדיכוי המיעוט, לפגיעה במשטר הדמוקרטי ולפגיעה בזכויות האדם. במקרה של עריצות הרוב יש למיעוט זכות להלחם על דעותיו ושאיפותיו ולא לקבל את הכרעת הרוב.

שאלות תרגול –

1. במועצה הפדגוגית בבית הספר "הדלת- המסתובבת" משתתפים 16 מורים. בהחלטה הנוגעת להרחקת התלמיד יאן צידרן 6 הצביעו בעד, 5 הצביעו נגד ו-4 נמנעו. הרחקת תלמיד מבית הספר מחייבת רוב מוחלט.
 - ציין והצג באיזה **סוג של רוב** נפלה ההחלטה.
 - הסבר תוך שימוש באירוע האם הצליחו להרחיק את התלמיד יאן צידרן?
2. יש הטוענים כי עקרון הכרעת הרוב עשוי, במקרים מסוימים, להוות סכנה לדמוקרטיה. חווה דעתך. (בתשובתך השתמש בטענה ושני נימוקים)
3. הצג את ההבדל בין המימוש של עקרון הכרעת הרוב במשטר דמוקרטי לבין מימוש במשטר שאינו דמוקרטי.
4. הסבר מהו רוב רגיל ומהו רוב מיוחד.
5. הצג את הדמוקרטיה כערך והשקפת עולם, הסבר כיצד מובן זה מנוגד לעריצות הרוב.

עקרון הפלורליזם סובלנות והסכמיות

"אני שולל את מה שאתה אומר אבל אני אגן עד מוות על זכותך לומר זאת" (וולטיר).

"הסובלנות היא הדת הטובה ביותר". (ויקטור הוגו).

מטרות השיעור :

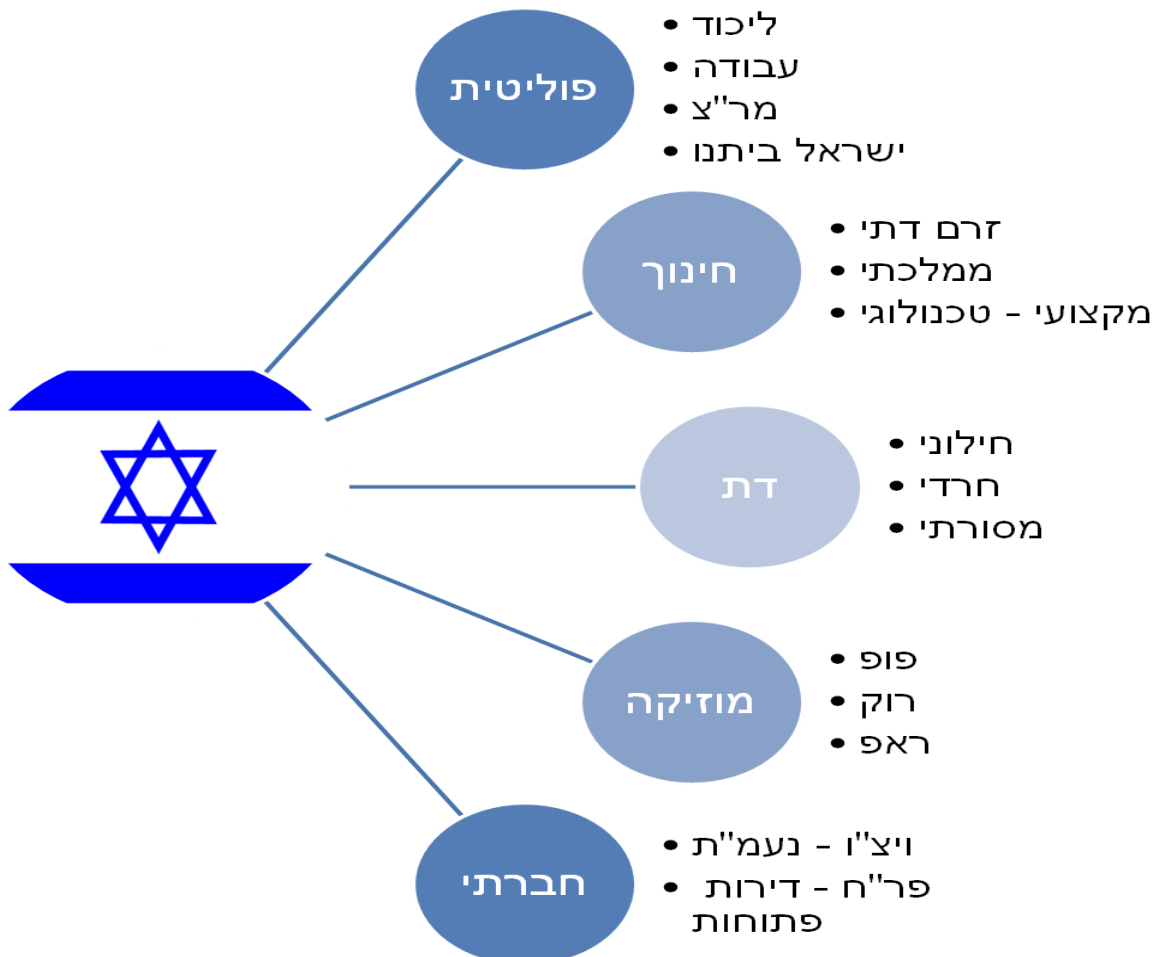
- הבנת עקרון הפלורליזם במשמעות של הכרה בשונות של הפרטים והקבוצות במדינה וכן הכרה בלגיטימציה של כל קבוצה לשמור על ייחודה ועל השונות שלה ולפעול בהתאם להשקפת עולמה.
- הבנה כי תנאי למימוש הפלורליזם הוא אימוץ הסובלנות כערך על ידי השלטון והחברה כל אחד מהפרטים בחברה.
- הבנה כי מימוש עקרון הפלורליזם אינו מוחלט שכן חייבים להתקיים עקרונות דמוקרטיים נוספים, כמו הכרעת הרוב והסכמיות.
- הבנה כי סובלנות נובעת מההכרה בכבודו של האדם כערך וזכותו להיות שונה מהאחר.
- הבנה כיצד ההסכמיות נגזרת מעקרון רעיון האמנה חברתית.
- הבנה כי ישנה זיקה בין רמת ההסכמיות לרמת היציבות של המשטר.

מושגים מרכזיים : פלורליזם, סובלנות, הסכמיות, הסדר, הסכמה רחבה.

פלורליזם – ההכרה בקיום קבוצות שונות בעלות דעות ואינטרסים שונים – מאפשר לקיים תחרות חופשית בין קבוצות שונות, ולבטא את השונות ביניהן. תחרות זו היא תנאי הכרחי לקיום חברה דמוקרטית. **הפלורליזם אינו ערך מוחלט**. כדי שכל הקבוצות יוכלו לחיות במדינה ללא אנרכיה (אי סדר מוחלט), הן חייבות להסכים ביניהן על נושאים מרכזיים כגון : צורת משטר, כלי המשחק הפוליטיים והנורמות בחברה. במילים אחרות לא ניתן לממש בצורה מלאה את הייחודיות והשונות של הקבוצות משום שמימוש מלא פירושו אנרכיה.

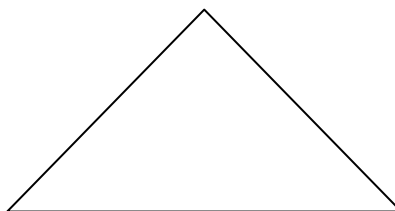
בחברה יכולים לבוא לידי ביטוי סוגים שונים של פלורליזם :

בכלכלה	בחינוך	בפוליטיקה
ארגונים שונים פועלים במדינה ומייצגים אינטרסים שונים : ארגוני עובדים, ארגוני מעבידים.	זרמים שונים בחינוך : החינוך ממלכתי, החינוך ממלכתי דתי, החינוך עצמאי.	ישנן מפלגות שונות המייצגות רעיונות, וגישות שונים, כגון : העבודה, ליכוד, קדימה, ש"ס.

עקרון הפלורליזם לא יוכל להתקיים ללא שני עקרונות נוספים - הסכמיות וסובלנות.
חשוב לזכור!!! מדובר בשלושה עקרונות דמוקרטיים שונים ולא בעקרון דמוקרטי אחד.

פלורליזם

הסכמיות –

כדי שקבוצות ודעות שונות יוכלו לחיות זה לצד זה בחברה, חייב להתקיים גרעין כלשהו של הסכמה ובסיס משותף "מינימאלי" בין חברי הקבוצות- קיום מסגרת משותפת, מאחדת.

ההסכמה יכולה להתבסס על ההבנה שהמדינה חשובה לכולם ולכן הקבוצות בחברה מוכנות להתפשר כדי לחיות יחד.

רק אם תתקיים הסכמה בסיסית, תוכלנה הקבוצות השונות לחיות יחד.

ככל שההסכמה רחבה יותר – כך היציבות בחברה גדולה יותר.

סובלנות –

ההכרה בזכותו של האדם לשמור על שונותו וייחודו מאחרים, ובזכותו להאמין, לחשוב ולנהוג על פי דרכו. ולנהוג בכבוד כלפי בני אדם השונים במראם, במינם ובדתם, גם אם דעותיהם והשקפת עולמם אינן מקובלות עליו.

בתפיסה הדמוקרטית :

- הסובלנות מבטיחה את מימוש זכויות הפרט והקבוצה לדוגמה חופש ביטוי, חופש התאגדות וכו'.
- סובלנות מאפשרת תחרות ושוק חופשי בין רעיונות והשקפות, גם אם הם לא מקובלים.
- סובלנות פוליטית תורמת ליציבות המשטר והחברה, מכיוון שהיא מאפשרת קיום וויכוח בין דעות שוות על פי כללי המשחק הדמוקרטי. כמו כן סובלנות פוליטית מאפשרת לקבוצות מיעוט להתאגד ולפעול.
- הסובלנות יוצרת חברה יציבה, קיימת האפשרות לויכוח בין דעות שונות בהתאם לכללי המשחק הדמוקרטיים – ללא אלימות כפתרון לבעיות.
- הסובלנות מונעת הקצנה, ועימותים חברתיים בחברה שסועה.

הפלורליזם אינו ערך מוחלט. לא ניתן לממש בצורה מלאה את הייחודיות והשונות של הקבוצות – את עקרון הפלורליזם – משום שמימוש מלא פירושו אנרכיה.

1. במהלך האירועים האחרון שנערך במוסקבה מנעה המשטרה המקומית בכוח הפגנה של הקהילה ההומו - לסבית ברוסיה, שבאה למחות על כך שהחוק הרוסי לא מאפשר אורח חיים הומוסקסואלי ברוסיה. הטענה המרכזית שהועלתה בהפגנה כי הרשויות ברוסיה פוגעים באחד מעקרונות הדמוקרטיה המרכזיים.

- ציין והצג את העיקרון הדמוקרטי שנפגע לטענת המפגינים על ידי החוק הרוסי. הסבר כיצד העיקרון בא לידי ביטוי בקטע.

2. הצג שלוש סיבות לחשיבות הסובלנות במדינה דמוקרטית.

3. הסבר את הקשר בין רמת ההסכמיות בחברה לבין רמת היציבות של המשטר.

4. בשנת 2008 רעשה המדינה בעקבות פיצוץ מטען צינור בפתח ביתו של פרופ' זאב שטרנהל, חתן פרס ישראל למדעי המדינה שנפצע קל. ארגון ימני קיצוני לקח על עצמו את האחריות למעשה וטען כי ביצע את המעשה בעקבות התבטאויותיו של פרופ' שטרנהל כנגד ציבור המתנחלים, המהווים לטענתו סכנה לביטחון ישראל ומונעים כל אפשרות להסכם שלום עתידי עם הפלשתינאים. דבר שלטענתם מתיר את דמם.

- ציין והצג את העיקרון בו פוגעים מניחי המטען. הסבר את תשובתך על סמך הקטע.

5. "מימוש עקרון הפלורליזם אינו מוחלט בדמוקרטיה". חווה דעתך בעניין זה(בתשובתך השתמש בטענה ושני נימוקים).

6. לאחרונה נשמעו קולות מקרב תושבי ערים שונות הקוראים לא להשכיר דירות לערבים. הטענות שעלו הן כי יש לשמור על הרוב היהודי בערים ועל האופי היהודי של מדינת ישראל ואין מקום לקבוצות שונות. וכי השכרת הדירות לערבים פוגעת בשכונות מעלה את אחוזי הפשיעה ומורידה את ערך הנכסים. לטענתם בהשמעת קולם הם ממשים אחת מזכויותיהם הבסיסיות.

- ציין והצג מהו העיקרון הדמוקרטי שנפגע מקריאה זו. הסבר תשובתך על פי הקטע.

זכויות האדם והאזרח

מטרות השיעור :

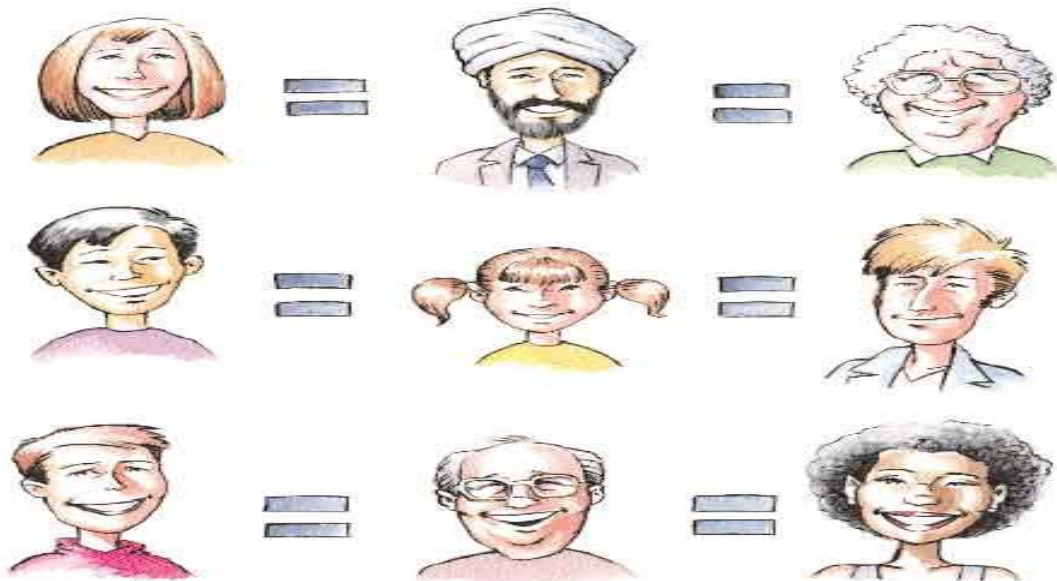
- הבנה כי זכויות טבעיות הן זכויות הניתנות לכל אדם באשר הוא אדם ללא הבדל דת, גזע או מין.
- הבנה כי זכויות טבעיות אינן ניתנות על ידי אף שלטון ולכן אינן ניתנות לביטול.
- הבנה כי זכויות האזרח הן חלק מהזכויות הטבעיות וכי ייחודן של זכויות האזרח הוא בהיותן מגדירות את זכויות האדם כאזרח במדינתו.
- למידה של זכויות האדם והאזרח.
- הבנה כי לצד ההכרה בזכויות יש להכיר בחובות האדם כאדם וכאזרח.
- הבנה כי זכויות האדם והאזרח אינן זכויות מוחלטות וכי הן מתנגשות בינן לבין עצמן ובינן לבין ערכים וכיצד המדינה פותרת בעיה זאת.

מושגים מרכזיים : זכויות טבעיות, זכויות יסוד, זכויות אזרח, אפליה פסולה, הבחנה, העדפה מתקנת.

זכויות האדם הן זכויות טבעיות (בסיסיות, יסודיות) הקשורות לאדם מעצם היותו אדם. המונח "זכויות אדם" הוא מושג חדש יחסית בתפיסה האנושית. **ראשית המונח הוא בתפיסה ההומניסטית המודרנית המעמידה את האדם במרכז החשיבה המדינית.**

זכויות טבעיות אינן תלויות בשלטון כלשהו, לכן אין השלטון רשאי לשלול אותן. תפיסה זו מדגישה את היות "האדם במרכז". הדגשת מקומו של האדם במרכז הבריאה וכאחראי לגורלו. הזכויות הטבעיות נתונות לכל אדם באשר הוא אדם, ללא קשר לתכונותיו הנוספות. דמוקרטיה לא יכולה להתקיים במובן המהותי שלה ללא נתינת זכויות מעין אלו ומנגנונים למניעת פגיעה בזכויות כמו חוקים ומוסדות.

הבסיס לזכויות הוא ערך בשם "כבוד האדם", שכן האדם ראוי שיתייחסו אליו בכבוד. קיימות 6 זכויות אדם בסיסיות ומתוכם יוצאים עוד זכויות שמדגישות פן מסוים בגישה. (כ"ח החש"ק).

הזכות לחיים והזכות לביטחון	הגדרה	מאפיינים
זכותו של אדם להגנה על ידי המדינה מפני פגיעה פיזית ונפשית	זכות זו נובעת מהראייה הדמוקרטית שלפיה החיים הינם ערך עליון ועל כן נטילתם או פגיעה בהם מנוגדות לכל המוסר האנושי. כמו כן הכבוד גם הוא ערך עליון ועל כן ערעור ביטחונו של האדם דרך השפלה, הפחדה והטרדה (בבית בעבודה או בחברה) הוא לא לגיטימי. מחובתה של המדינה להגן על חוקים ומוסדות ביטחון על האדם שחיו או ביטחונו מצויים בסכנה	זכות זו נובעת מהראייה הדמוקרטית שלפיה החיים הינם ערך עליון ועל כן נטילתם או פגיעה בהם מנוגדות לכל המוסר האנושי. כמו כן הכבוד גם הוא ערך עליון ועל כן ערעור ביטחונו של האדם דרך השפלה, הפחדה והטרדה (בבית בעבודה או בחברה) הוא לא לגיטימי. מחובתה של המדינה להגן על חוקים ומוסדות ביטחון על האדם שחיו או ביטחונו מצויים בסכנה
זכותו של אדם לעשות כרצונו כל עוד אין העניין מנוגד לחוק	זכותו של אדם לעשות כרצונו כל עוד אין העניין מנוגד לחוק	הראייה הדמוקרטית רואה באדם יצור עצמאי, חושב בקורת, לוקח אחריות ועל כן ניתנת לו חירות כללית כל עוד מעשיו אינם פוגעים בזכויות של אחרים, בחברה בערכיה, בעקרונותיה, ביעדיה ובעצמו
חירות המחשבה והדעה	זכותו של אדם לגבש לעצמו רעיון, עמדה וכל צורת חשיבה בכל נושא אישי, חברתי ומדיני	לא ניתן להגבילה, כיוון שהיא עוסקת בעניינים שבין אדם לעצמו. החירות חשובה שכן יכולת חשיבה וביקורת של אדם היא הבסיס למעורבותו החברתית מצד אחד ומצד שני היא גם עלולה להובילו לחשיבה קיצונית מחשבה מותרת כל עוד היא איננה מתבטאת במעשה.
חירות המצפון	זכותו של אדם לגבש לעצמו השקפת עולם ערכית ומוסרית ולפעול על פיה	חירות זו מתמקדת בהיבט אחד של חירות המחשבה והדעה: גיבוש רעיונות, עמדות וכן צורת חשיבה הנשענת על ערכים מוסריים. בניגוד לחירות המחשבה והדעה חירות המצפון נותנת לגיטימציה לפעולה חיצונית על פי אותם ערכי מוסר או התנגדות לפעולה הסותרת אותם. אדם יכול לאמץ ערכי מוסר הקשורים בשאלות דתיות, רפואיות (המתת חסד), צבאיות (פקודה בלתי חוקית בעליל) וחוקיות. המדינה והחברה מתקשות לאפשר שימוש נרחב בחירות זו הנתפסת לעיתים כפוגעת בסדר החברתי
חופש הביטוי	זכותו של אדם להביע את מחשבותיו, דעותיו ורגשותיו	חירות היא הביטוי המעשי לחירויות המחשבה, הדעה והמצפון. החברה הדמוקרטית מאפשרת לאדם להביע את עצמו במעגלי החברה הקרובים לו יותר והציבוריים הרחבים בכמה דרכים: בתקשורת הבן אישית, בפרסום המדיה דרך מאמר או הופעה בתוכנית דעות, בארגון עצומה או הפגנה לשם מחאה חברתית ובאופן אומנותי דרך כתיבת שיר, הצגה או גרפיטי, הנושאים בחובם מסר חברתי או פוליטי. החירות מעודדת מעורבות אזרחית, ובכך היא מגבילה את השלטון ומפקחת עליו מחירות זו נגזרת חירות האסיפה, חופש ההפגנה, חופש השביתה וחופש המחאה
חופש המידע וזכות הציבור לדעת	חופש המידע – זכותו של אדם השייך לחברה דמוקרטית שתהיה לו גישה למידע רלוונטי לגבי מוסדות שלטון זכות הציבור לדעת – חובתם של מוסדות שלטון למסור לציבור מידע רלוונטי על אופן פעולתם ובכך סייע בידו לגבש עמדה בעניינים של סדר היום	שתי החירויות מתייחסות להיבט הציבורי של חופש הביטוי. חברה דמוקרטית, השואפת להיות חברה אזרחית פעילה, זקוקה לאנשים אחראים, חושבים אכפתיים וביקורתיים כלפי התנהלות השלטון ופעילותו וכלפי הנעשה בחברה. לשם כך הם נזקקים למידע על פעילות נבחרי הציבור, על תפקוד משרדי הממשלה וזרועותיה ועל הטיפול בלקויים מסוגים שונים בעלי חשיבות ציבורית. השלטון בעצמו וגם התקשורת אחראים לאספקת המידע
חופש ההתאגדות	זכותו של אדם לממש את עצמו ואת מטרותיו באמצעות התחברות לקבוצה.	הגשמתם של רעיונות חברתיים ופוליטיים תתרחש רק על ידי התחברות של בעלי עניין שיצרו שיתוף פעולה ביניהם. לאדם אין אפשרות להשפעה ציבורית ולקידום שינויים במדינה אם לא יתחבר לאחרים במסגרת של ארגון, קבוצת אינטרס, תנועה עמיתה ומפלגה. גם חירות זו מממשת את חופש הביטוי ותורמת למעורבות אזרחית ולהגבלת שימוש של השלטון בכוחו באופן עריץ או שרירותי

חופש הדת (חופש לדת + חופש מדת)	חופש לדת – זכותו של אדם להיות מסוימת ולפעול בהתאם לערכיה ולעקרונותיה חופש מדת – זכותו של אדם לא להיות שייך לדת כל שהיא.	הראייה הדמוקרטית המאמינה בפלורליזם מביאה עקרון זה לידי מימוש במסגרת חופש הדת. לאדם יש בחירה אם להיות אדם מאמין או לא, ואם כן, באיזו דת להאמין, כיצד לקיים את מנהיגיה ועד כמה. גם אם בחר לא להאמין בדת אסור לפגוע בזכויותיו האחרות.
חירות התנועה	זכותו של אדם לנוע לכל מקום שיחפוץ ללא הפרעה	האדם נתפס בראייה דמוקרטית כיצור אוטונומי, יכול לממש חירות זו על פי בחירתו – לאיזה מקום שירצה. החירות מוגבלת חלקית או לחלוטין למשל כעונש לעבירה על החוק (מאסר) ובמצבים שבהם יש צו איסור כניסה למקומות מסיבות ביטחוניות.
חופש העיסוק	זכותו של אדם לבחור את עיסוקו והזכות שלו לעסוק בפועל בעיסוק בו בחר.	החברה הדמוקרטית מאפשרת הזדמנות שווה לכל אדם לעסוק בכל תחום ולפתח בו קריירה. זוהי תחרות חופשית שאין לערב בה שיקולים זרים כמין, גזע, נטייה מינית. בחירת אוטונומית חופשית של תחום עיסוק היא חשובה מאוד משום שהיא מממשת תחום עניין ומגשימה את האדם הבוחר (בתנאי שהוא עומד בתנאים). חירות זו תאפשר כל עוד לא תפגע בביטחון הפרטים והחברה כולה ובזכויותיהם.
הזכות לקניין	זכותו של אדם להחזיק רכושו הפרטי, חומרי ורוחני, ולהשתמש בו כרצונו ללא חשש שיילקח ממנו	במהלך חייו אדם מקבל את מה שמכונה רכושו הפרטי, קונה אותו, צובר אותו ויוצר אותו. לאדם רכוש חומרי (ביתו, כספו, מכונתו) ורכוש רוחני (חומרים שיצר בעמו : שיר, סיפור...). שימוש ללא רשות ברכושו מהווה עבירה על החוק. כשהמדינה בוחרת לפגוע בזכות זו על פי חוק, כמו במקרה של הפקעת קרקע לצורכי ביטחון, פיתוח אזורי או כל סיבה אחרת, עליה לפצות את הנפגע בכסף או בשטח אלטרנטיבי.
הזכות לשוויון	זכותו של אדם באשר הוא אדם ליהנות מיחס שווה כמו לכל אדם אחר ולא להיות מופלה על רקע כל שהוא (כמו מין, דת, לאום והשקפה)	הראייה הדמוקרטית מכילה את השוויון, על היבטיו השונים, בחיים החברתיים – מדיניים : כמו כל בני האדם זכאים לשוויון זכויות ולחובות שוות, וכפועל מכך חוקי המדינה חלים ונאכפים על הכול, איש שלטון ואיש אחר, במידה זהה. הדבר מכונה "שוויון בפני החוק", והוא נקבע מהתפיסה שבני האדם זהים זה לזה במעמדם ובערכם. עם זאת ניתן לזהות מצבים חברתיים שבהם אנשים וקבוצות זוכים ליחס לא שוויוני – הם מועדפים או מופלים ביחס לאחרים. מצבים שבהם יחס כזה איננו מוצדק מכוונים מצבים שהופעלה בהם מדיניות של אבחנה או העדפה מתקנת
	אפליה פסולה – מתן יחס לא שוויוני לאנשים או קבוצות שונות בתכונותיהם או בצרכיהם מסיבה לא רלוונטית. לדוגמא - אדם לא מתקבל לעבודה על רקע מיני או דתי או השקפת עולם וכו'. אי כניסת של בני עדה מסוימת למועדונים	במצב זה אנשים חווים דחייה מסיבה לא מוצדקת..
	הבחנה – מדיניות מעוגנת בחוק שלפיה יש להעניק יחס לא שוויוני לאנשים או לקבוצות מסיבה רלוונטית על רקע השוני בתכונותיהם ובצרכיהם ההבחנה היא על בסיס קבוע כל עוד הצורך קיים. ורק היא מאפשרת את מימוש הזכות לשוויון. לדוגמא - ילדים נכים הזקוקים	הזכות לשוויון אינה זכות מוחלטת המחויבת בביטוי מעשי בכל מצב. אנשים שונים ולחלקם צרכים מיוחדים. ההבחנה עונה על אותם צרכים ובכך מביאה אותם למצב שוויוני.

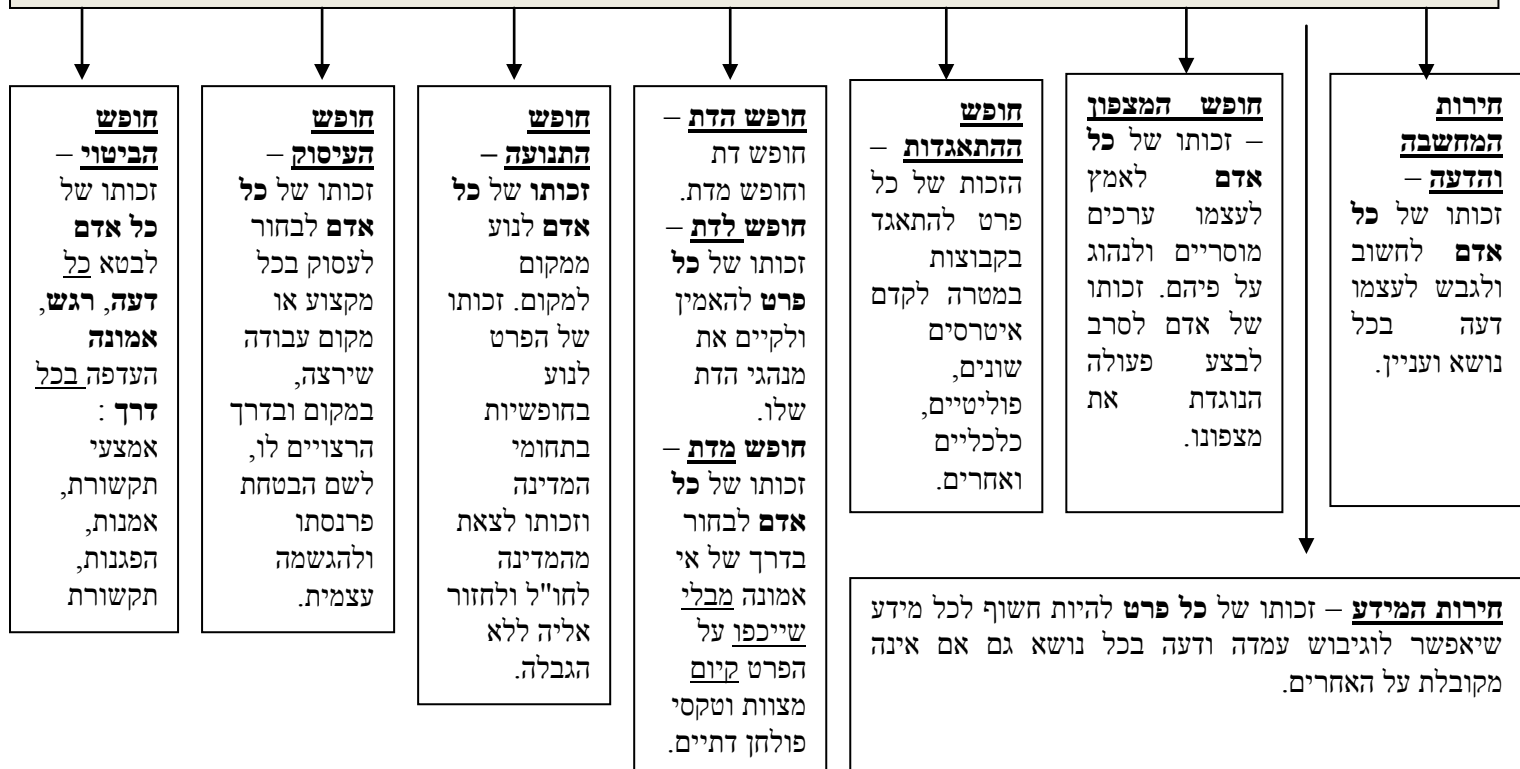
	להסעות מיוחדות או תלמידים המאובחנים כלקויי למידה ומקבלים הקלות בבחינות הבגרות כדי לאפשר להם תנאים שווים לאחרים.	
במצב זה הפגיעה בשוויון מוצדקת. בשונה מהבחנה שמטרתה להיענות לצרכים מיוחדים שאם לא הם היה נוצר אי שוויון, במקרה שלנו העדפה מתקנת באה לממש צדק עם קבוצה שחוותה בעבר וחווה גם בהווה יחס לרעה	העדפה מתקנת – מדיניות המוגבלת בזמן קצוב, לפיה יש להעניק יחס לא שוויוני בדמות הטבה לקבוצות שחוו קיפוח חברתי בעבר על מנת שישוו בעתיד את מצבן לשאר האוכלוסייה. לדוגמא - מקצים תקציבים גדולים יותר לעיירות פיתוח. שריון מקומות באוניברסיטה לסטודנטים מעיירות פיתוח	
אדם שעצור זכאי לזכויות נאשם הנגזרות מזכויות אדם והפגיעה מותרת רק על פי חוק לדוגמא ניתן לעצור ללא משפט ל-24 שעות בלבד, כל נאשם זכאי ייצוג משפטי, לידיעה במה הוא נאשם, להבנת הנאמר בביהמ"ש.	זכותו של אדם, אשר מעמידים אותו לדין בהליך משפטי, שתהיה לו הגנה מפני פגיעות בלתי מוצדקות בזכויותיו, בזמן העמדה לדין.	הזכות להליך הוגן
השמירה על כבוד האדם במשטר הדמוקרטי היא התשתית לשמירה על שאר זכויות האדם	זכותו של אדם שלא להיות נתון ליחס משפיל, פוגע ומעליב	הזכות לכבוד
שמירת כבודו העצמי של האדם כוללת בתוכה את ההכרה בכך שחיייו אינם נחלת הכלל בלא הסכמה מפורשת ממנו. האדם זקוק לאוטונומיה שלו ולחיים האנוניים כדי לפתח את אישיותו, דבר שאינו יכול להתרחש באופן תקין אם האדם נתון לחשיפה מתמדת. הזכות לפרטיות מופרת כשחודרים לביתו ולגופו ללא הסכמתו, וכשאוספים מידע על חייו האישיים או מפרסמים מידע כזה ובכך עושים בו שימוש לרעה. אנשי ציבור ומפורסמים למיניהם סובלים לא אחת מהפרות בוטות של הזכות לפרטיות	זכותו של אדם לחיות את חייו באופן אנונימי ללא חשש מהתערבות ומחדירה מצד החברה או המדינה	הזכות לפרטיות
שמירת כבודו העצמי של האדם כוללת את האופן שבו הוא מוצג בציבור בעיקר באמצעות התקשורת. מותר, ולעיתים אף חובה, לפרסם מידע אמיתי של תפקודו הלקוי של איש ציבור ועל היותו אדם העובר על החוק – זו אינה פגיעה בשמו הטוב. אולם פרסום מידע על חייו האישיים או הציבוריים שהוא בגדר של שמועות זדוניות לא מוכחות או מידע המעמיד אותו באור מביך ופוגע בו, העלול לכוון את דעת הקהל נגדו, הנו בפרוש פגיעה בשמו הטוב. תיתכן פגיעה בשם טוב ללא פגיעה בפרטיות או פגיעה גם בשם הטוב וגם בפרטיות או פגיעה בפרטיות ללא פגיעה בשם הטוב. בית המשפט מרבה לדון בסוגיות מעין אלה ושוקל אם זכות הציבור לדעת מידע בכל מחיר	זכותו של אדם שלא יפורסם על אודותיו מידע שקרי המכפיש אותו ופוגע בו	הזכות לשם טוב

תרשים זכויות אדם

זכויות יסוד של האדם – מקורן בכבוד האדם, כל הזכויות נגזרות מערך כבוד האדם. 6 זכויות היסוד: כבוד חיים ובטחון, הליך הוגן חירות שוויון קניין.

א. הזכות לחיים והזכות לביטחון (שלמות הגוף) – זכותו של כל אדם לחיות מבלי לחשוש מפגיעה גופנית או נפשית (פיזית ומילולית) המסכנת את חייו או פוגעת בשלמות גופו וחובת המדינה לספק לו את ההגנה הדרושה לשלם מימוש הזכות.

ב. הזכות לחירות – זכותו של כל אדם לחופש פעולה ולחופש בחירה, לעשות ולנהוג כראות עיניו. זכות זו נובעת מההכרה בכך שהאדם הוא יצור תבוני, אוטונומי, אחראי על גופו ועל חייו. חירויות שונות נגזרות מהזכות לחירות.

ה. הזכות להליך הוגן – זכותו של כל אדם הנמצא בהליך משפטי שזכויותיו הטבעיות לא יפגעו מעבר למה שנדרש לצורך החקירה והמשפט. מטרת הזכות למנוע פגיעה לא מוצדקת בזכויות היסוד של האדם ולהגן על זכויותיו מפני פגיעה מצד השלטון.

ז. הזכות לשוויון – זכותו של כל אדם, ללא הבדל דת, גזע ומין, לקבל יחס שווה לזולתו. זכות זו נובעת מההכרה בכך שכל בני האדם שווים בערכם ובזכויותיהם. מתוך הזכות נגזרות שלוש מדיניות: אפליה פסולה, העדפה מתקנת, הבחנה.

ג. הזכות לקניין – זכותו של כל אדם להיות בעל רכוש, לשמור עליו וליהנות ממנו ללא חשש כי ילקח ממנו. אין לעשות שימוש בקניינו של אדם ללא רשותו. קניין יכול להיות חומרי, או רוחני (זכויות יוצרים). קניין הוא כל דבר בעל ערך כלכלי.

הזכות לפרטיות – זכותו של כל אדם לחיות ללא חשיפה, התערבות או חזירה לחייו. זכותו שלא יחדרו לתחומי הפרטי ללא רשותו. אין לגעת בחפציו ובגופו של אדם ו/או לאסוף לגביו מידע ו/או לפרסם פרטים על אודותיו ללא רשותו.

הזכות לשם טוב – זכותו של כל אדם ששמו לא יוכפש (לא יפורסם מידע שקרי אודותיו). אין לפרס מידע שיש בו כדי לפגוע בשמו ובדימויו הציבורי של האדם ללא סיבה.

ו. הזכות לכבוד –

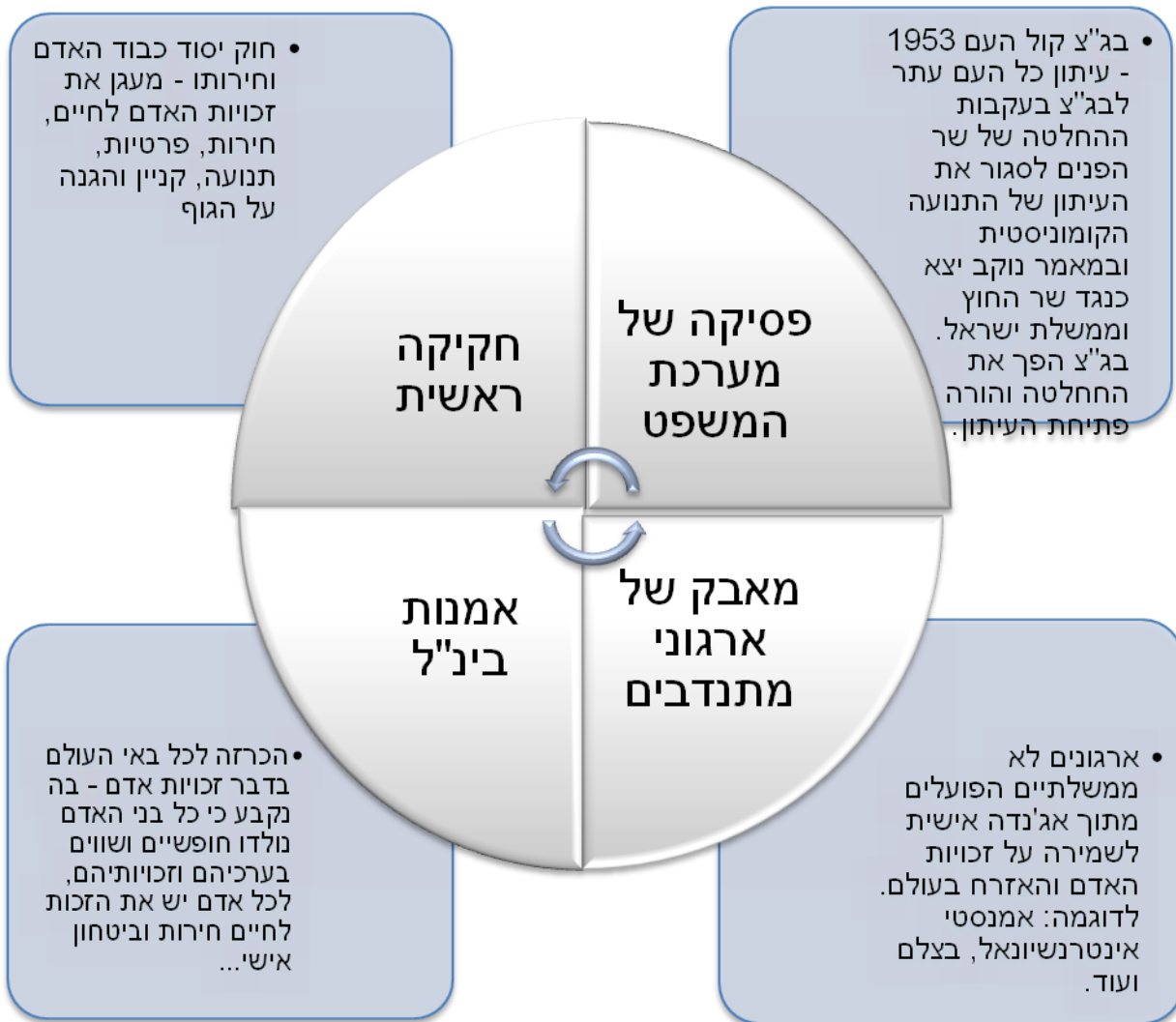
זכותו של כל אדם שלא להיות נתון ליחס משפיל ומעליב. מקורה של זכות זו בתחושתו האישית של האדם ובדימויו העצמי. כל פגיעה בכבודו העצמי של האדם – העלבה, השפלה פיזית או מילולית – היא פגיעה בזכותו של האדם לכבוד. מזכות זו נגזרות זכויות נוספות:

זכויות האזרח

זכויות האזרח נוגעות לאדם החי במסגרת מאורגנות של המדינה ומגדירות את הזכויות הפוליטיות. הזכויות שייכות לזכויות טבעיות כמו זכויות אדם הזכויות מחזקות את מעמד האזרח ויוצרות חברה משותפת. הזכויות נובעות מהזכות לחירות והן מתמקדות בחירויות פוליטיות.

<u>מאפיינים</u>	<u>הגדרה</u>	<u>הזכות</u>
זכות זו מבטאת רמות שונות של מעורבות פוליטית.	זכותו של אדם לבטא את עמדותיו הפוליטיות על ידי קביעת הרכב השלטון.	הזכות לבחור
זכות זו מבטאת רמות שונות של מעורבות פוליטית.	זכותו של אדם להשפיע על הנעשה במדינתו במסגרת תפקיד באחד ממוסדות השלטון	הזכות להיבחר
ארגונים, קבוצות עמותות פועלות למען מטרה משותפת. ריבוי התארגנויות מחזק את שלטון העם ואת הפלורליזם וכמובן תורם להגבלת השלטון.	זכותו של אדם להתחבר לקבוצה ובמסגרתה להשפיע על החיים הציבוריים ולהביא לשינויים חברתיים ופוליטיים.	חופש התארגנות פוליטית
נועדה לחזק מעורבות וממילא להגביל את השלטון	זכותו של אדם לבטא את מחאתו על אופן התנהלותו ופעולותיו של השלטון	חופש למתוח ביקורת על השלטון

הגנה על זכויות האדם

חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו

(נתקבל בכנסת ביום יב' באדר התשנ"ב, 17 במרץ 1992; תיקון מס' 1 - ס"ח התשנ"ד).

עקרונות יסוד (תיקון מס' 1): זכויות היסוד של האדם בישראל מושתתות על ההכרה בערך האדם, בקדושת חייו ובהיותו בן-חורין, והן יכובדו ברוח העקרונות שבהכרזה על הקמת מדינת ישראל.

מטרה: חוק יסוד זה מטרתו להגן על כבוד האדם וחירותו, כדי לעגן בחוק היסוד את ערכיה של מדינת ישראל כמדינה יהודית דמוקרטית.

שמירה על החיים הגוף והכבוד : אין פוגעים בחייו, בגופו או בכבודו של אדם באשר הוא אדם.

שמירה על קניין : אין פוגעים בקניינו של אדם.

הגנה על החיים, הגוף והכבוד: כל אדם זכאי להגנה על חייו על גופו ועל כבודו.

חירות אישית: אין נוטלים ואין מגבילים את חירותו של אדם במאסר, במעצר, בהסגרה או בכל דרך אחרת.

יציאה מישראל וכניסה אליה : כל אדם חפשי לצאת מישראל. כל אזרח ישראלי הנמצא בחוץ לארץ זכאי להיכנס לישראל.

פרטיות וצנעת הפרט: כל אדם זכאי לפרטיות ולצנעת חייו. אין נכנסים לרשות היחיד של אדם ללא הסכמתו. אין עורכים חיפוש ברשות היחיד של האדם, על גופו, בגופו או בכליו. אין פוגעים בסוד שיחו של אדם, בכתביו או ברשומותיו.

פגיעה בזכויות (תיקון מס' 1): אין פוגעים בזכויות שלפי חוק יסוד זכה אלא בחוק ההולם את ערכיה של מדינת ישראל שנועד לתכלית ראויה ובמידה שאינה עולה על הנדרש או לפי חוק כאמור מכוח הסמכה מפורשת בו.

סייג לגבי כוחות הביטחון: אין מקבלים זכויות שלפי חוק יסוד זה של המשרתים בצבא ההגנה לישראל, במשטרת ישראל, בשירות בתי הסוהר ובארגוני הביטחון האחרים של המדינה, אין מתנים על זכויות אלה, אלא לפי החוק ובמידה שאינה עולה על הנדרש ממהותו ומאופיו של השירות.

שמירת דינים: אין בחוק יסוד זה כדי לפגוע בתקפו של דין שהיה קיים ערב תחילתו של חוק היסוד.

תחולה: כל רשות מרשויות השלטון חייבת לכבד את הזכויות שלפי חוק היסוד הזה.

יציבות החוק: אין בכוחן של תקנות שעת חירום לשנות חוק יסוד זה, להפקיע זמנית את תוקפו או לקבוע בו תנאים; ואולם בשעה שקיים במדינה מצב של חירום בתוקף הכרזה לפי סעיף 9 לפקודת סדרי השלטון והמשפט, התש"ח 1948 מותר להתקין תקנות שעת חירום מכוח הסעיף האמור שיש בהן לשלול או להגביל זכויות לפי חוק זה ובלבד שהשלילה או ההגבלה יהיו לתכלית ראויה ולתקופה ובמידה שלא יעלו על הנדרש.

חובות האדם כאדם וכאזרח –

חובות אדם כאדם

- להימנע מפגיעה בזכויות של פרטים אחרים.
- לפעול ולהתריע כאשר הוא עד לפגיעה בזכויות.

חובות האדם כאזרח

- לציית ולכבד את חוקי המדינה.
- נאמנות למדינה.
- לשלם מיסים.
- חובת שירות צבאי (במדינות בהן קיימת החובה).
- מעורבות בחיים הציבוריים ופוליטיים.
- התרעה על עוולות הנגרמים לפרטים או קבוצות, ביקורת של רשויות השלטון.

האם ניתן למנוע מאדם זכויות בשל העובדה, שלא מילא את חובותיו ?

אין לשלול זכויות טבעיות וזכויות אזרח אלא על פי חוק. חייב להיות קשר בין הזכות הנשללת לבין החובה שלא מולאה. תפיסה זו נובעת מהרעיון כי זכויות האדם הן זכויות הניתנות לאדם מעצם היותו אדם. ואין כל קשר הכרחי או מוסרי בין זכויותיו של האדם לבין חובותיו. לדוגמה, לא ניתן למנוע חינוך מילד שאביו לא שילם מיסים כחוק. ניתן לקנוס או לאסור את האב בהתאם לחוקי המדינה, אך לא לשלול את הזכות לחינוך של הילד.

זכויות אדם ואזרח – התנגשויות ואיזונים

זכויות האדם והאזרח אינן ניתנות למימוש מוחלט, כיוון שבמקרים רבים הן מתנגשות בינן לבין עצמן. פתרון של המדינה הדמוקרטית לבעיה זו היא בדרך של "שקלול ואיזון". כלומר, יש להעמיד זו מול זו את חומרת הפגיעה בזכות אחת מול חומרת הפגיעה בזכות אחרת ולשקול מהו הפתרון שיאפשר פגיעה מעטה ככל האפשר בכל אחת מהזכויות. באותו לדוגמה, בנושא גיוס אזרחים לצבא, החוק בישראל מגביל חובת השירות בצבא לפרק זמן מסוים. במהלך השירות הצבאי חלות על החייל זכויות כאדם וכאזרח.

בג"צ "קול העם" – "מבחן הוודאות הקרובה"

בשנת 1953 פרסם עיתון "קול העם" שהיה ביטאון המפלגה הקומוניסטית בישראל, מאמר חריף על התנהלות הממשלה והתערבותה לצד ארה"ב במלחמה בקוריאה. שר הפנים, ישראל רוקח, החליט לסגור את העיתון ל-15 ימים. וזאת מתוך שימוש בסמכותו לפי פקודת העיתונות "להפסיק את פעילותו של עיתון אם התפרסם בו דבר העלול לסכן את שלום הציבור". העיתון עתר לבג"צ בטענה שנפגע חופש הביטוי.

פסק הדין: השופט שמעון אגרנט, קיבל את העתירה בהתבססו על מגילת העצמאות וקבע בזאת את הדרך שבה ניתן להגן על זכויות האדם וחופש הביטוי כאשר הם מתנגשים עם אינטרסים אחרים. בפסק הדין נקבע "מבחן הוודאות הקרובה", לפיו כאשר חופש הביטוי מתנגש עם אינטרס מוגן אחר, ייסוג חופש הביטוי רק כאשר קרוב לוודאי שתקיים פגיעה ממשית ורצינית באינטרס.

שאלות תרגול –

1. הסבר את ההבדל בין הבחנה להעדפה מתקנת.
2. בבסיס האמריקאי "גואנטנמו" שבקובה, מחזיק הצבא האמריקאי, שנים רבות ללא משפט, מאות עצירים החשודים במעורבות בטרור.
- ציין והצג מהי הזכות הטבעית שנפגעת אצל העצירים. הסבר כיצד הפגיעה בזכות באה לידי ביטוי בקטע.
3. הסבר כיצד צריכה המדינה הדמוקרטית להתנהג כאשר יש התנגשות בין זכויות.
 1. על פי החוק בישראל, זכאים להצביע לכנסת רק אזרחים ישראלים שחיים בארץ ואזרחים בעלי תפקיד ממלכתי השוהים בחוץ לארץ. חברי כנסת מבקשים לקדם הצעת חוק ולפיה גם אזרחים ישראלים שחיים מחוץ למדינה יוכלו להצביע בבחירות לכנסת במדינות שבהן הם מתגוררים. לטענת יוזמי הצעת החוק, כיום נשללת מאזרחים אלה הזכות להצביע, ונמנעת מהם היכולת להשפיע על תהליכי קבלת ההחלטות בישראל.
המתנגדים להצעה טוענים שאין לשנות את החוק הקיים, כי האזרחים החיים בארץ ממלאים את חובותיהם למדינה, ורק הם מושפעים ישירות מקבלת ההחלטות של הנבחרים, בניגוד לאזרחים שחיים מחוץ למדינה.
- ציין והצג את התנאי לבחירות דמוקרטיות שאינו מתממש במלואו כיום, לטענת יוזמי הצעת החוק. הסבר כיצד תנאי זה בא לידי ביטוי בקטע.
 - ציין והצג את המדיניות (העדפה מתקנת / הבחנה / אפליה), שעליה מתבסס החוק הקיים, לטענת המתנגדים להצעת החוק. הסבר כיצד מדיניות זו באה לידי ביטוי בקטע.
2. ממשלת ישראל החליטה להפעיל תכנית כלכלית חדשה שבמסגרתה יחויבו הבנקים לדווח על חשבונותיהם לקוחותיהם (מעל סכום מסוים) רשויות המס. כמו כן יחויבו כל אזרחי המדינה אשר מרוויחים מהשקעה בבורסה במיסוי חדש על רווחיהם.
- ציין והצג זכות אחת הנפגעת בשל פעולותיה של ממשלת ישראל. הסבר את תשובתך על סמך הקטע.

אתרי אינטרנט להעשרה –

האגודה לזכויות אזרח בישראל - <http://www.acri.org.il/he>

זכויות חברתיות (סוציאליות)

מטרות השיעור :

- הבנה מה הן הזכויות החברתיות.
- הבנה כי הזכויות החברתיות מוענקות על ידי המדינה ליחיד.
- הבנה כי הענקת זכויות חברתיות על ידי רשויות השלטון שורה ומשקפת את המדיניות החברתית כלכלית בכל מדינה.
- הבנה כי יש וויכוח בשאלה "מהי רמת החיים הבסיסית הדרושה לשמירה על כבוד האדם?".

מושגים מרכזיים : זכויות חברתיות, רמת חיים.

זכויות חברתיות אינן מוגדרות כזכויות טבעיות. עצם הענקתן ומידת הענקתן תלויות בשלטון ובגישתו הדמוקרטית בתחום החברתי והכלכלי. המדינה הסוציאל-דמוקרטית מאמינה שזכויות אלה חיוניות כחלק מרכזי במימוש ערכי החירות ושוויון העומדים ביסוד המשטר הדמוקרטי. המדינה הליברלית תעדיף להעניק מינימום זכויות חברתיות לאזרחים. כך שרק קבוצות חזקות ייהנו מזכויות אלו.

קיים ויכוח בחברה הדמוקרטית האם הזכויות הם מערך כבוד האדם וממילא הם זכויות טבעיות או הם זכויות התלויות בשלטון ובגישתו הדמוקרטית

הזכות	הגדרה	מאפיינים
הזכות לרמת חיים	זכותו של כל אדם לרמת חיים בסיסית סביר ואנושית	התפיסה החברתית גורסת כי על אנשים לחיות ברמת חיים מסוימת כך שיוכלו לתרום לחברה. לדוגמא, מים, מזון, חשמל, צרכים פיזיים קורת גג, בטחון גופני ויציבות בחיים. המדינה תעדיף לתת דמי אבטלה וקצבאות בכדי לעלות את רמת החיים לאנשים מסוימים
הזכות לדיור	זכותו של כל אדם לקורת גג ותנאי מגורים סבירים	מדינת רווחה רואה לעצמה חובה לדאוג לכל אדם תהיה קורת גג
הזכות לטיפול רפואי	זכותו של אדם לחיות חיים בריאים ועל המדינה לספק לאזרחיה את התנאים לשמירת בריאותם	מדינת רווחה דואגת לביטוח רפואי ממלכתי, במדינה ליברלית כל אדם דואג לעצמו לביטוח רפואי
זכויות עובדים ותנאי העסקה	זכותו של אדם לתנאי עבודה סבירים במקום עבודתו	הגדרת שכר מינימום, הגדרת מס' שעות עבודה, תנאי עבודה זכאות לתנאים סוציאליים
הזכות לחינוך	זכותו של אדם לרכוש השכלה על מנת שיוכל לממש את חירותו ולתפקד כאזרח תבוני	ככל שיהיו יותר משכילים, כך ייטב לחברה

שאלות תרגול –

1. הסבר מהו ההבדל בין זכויות חברתיות לזכויות אדם ואזרח, הצג שתי זכויות חברתיות.
 2. בדרום הארץ חייה רוב אוכלוסיית הבדואים, חלקם חיים ביישובים מבודדים ללא תשתיות (מרפאות, בתי ספר, כבישים, חשמל, מים).
- ציין והצג אילו זכויות נפגעות אצל הבדואים.

3. מלצרית תבעה את המעביד שלה בבית דין לעבודה. המלצרית טענה כי המעביד קבע ששכר עבודתה יורכב רק מהתשר (טיפ) שתקבל מהסועדים, והוא מסרב לשלם לה שכר אחר עבור עבודתה. בית המשפט קיבל את תביעת המלצרית וקבע שבעל המסעדה חייב לשלם לה שכר עבור עבודתה, כפי שקבוע בחוק שכר מינימום.

- ציין והצג את הזכות שבשמה פנתה המלצרית לבית המשפט. הסבר את כיצד הזכות מופיע בקטע.

4. במדינה מסוימת באירופה הממשלה נותנת מענקים כספיים לקבלנים הבונים בנייני מגורים להשכרה. אחד התנאים שהעמידה הממשלה לקבלת מענקים אלה הוא שהקבלנים ישכירו אחוז מסוים מהדירות תמורת תשלום סמלי, לאנשים שאינם יכולים לשלם את דמי השכירות המקובלים.

- ציין והצג את **סוג הזכות** שהממשלה מבקשת לממש באמצעות המענקים. הסבר את תשובתך על פי הקטע.

- ציין והצג את **הגישה הכלכלית-חברתית** שבשמה פועלת הממשלה. הסבר את תשובתך על פי הקטע.

זכויות מיעוטים : זכויות קבוצה

מטרות השיעור :

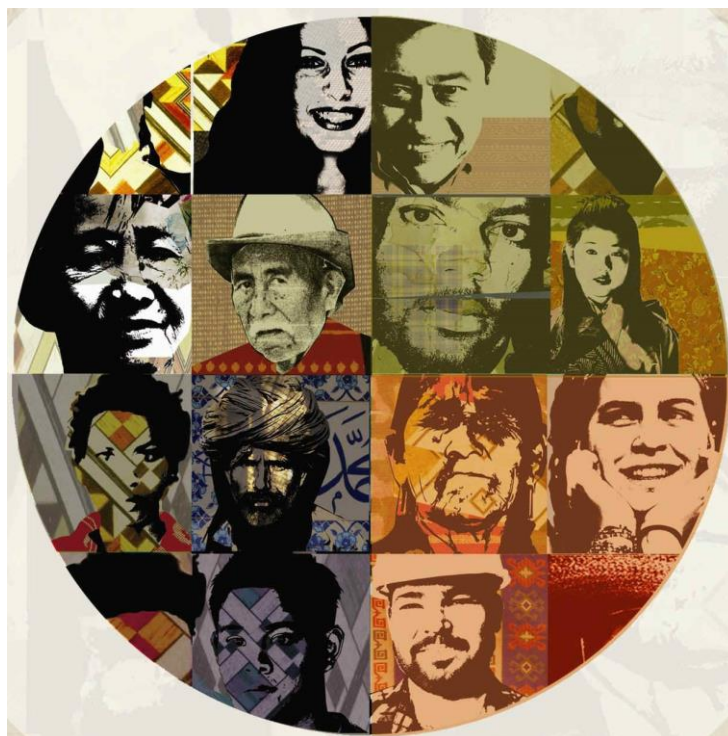
- הבנה כי זכויות הקבוצה ניתנות לאדם כחלק מהיותו מקבוצת מיעוט.
- הבנה כי אין המדינה מחויבת להעניק לאדם את זכויות המיעוט.

מושגים מרכזיים : קבוצת מיעוט

הגדרה : זכויות הניתנות לאדם כחלק מקבוצת המיעוט – מטרתן היא לשמור על אופייה הייחודי של הקבוצה.

הפרט יכול לדרוש את הזכויות רק מתוקף היותו חלק מהקבוצה.

זכויות קבוצה אינן זכויות טבעיות, מקורן בקבוצה ולא באדם, מכאן שמדינות דמוקרטיות לא חייבות להכיר בזכויות אלו. זכויות כגון: הזכות לחינוך, לדת ופולחן, מצפון, לשון (ראה הרחבה בפרק **מאפייני המיעוטים במדינת ישראל**) ותרבות.

עקרונות הגבלת השלטון

מטרות השיעור :

- הבנה מהי העוצמה המרוכזת בידי השלטון בכלל והרשות המבצעת בפרט.
- הבנה מדוע יש להגביל את השלטון.
- הבנה כי כל אחד מהאמצעים הוא הכרחי לקיומה של הדמוקרטיה, אולם כשהוא לעצמו אינו תנאי מספיק.

מושגים מרכזיים : שלטון, הגבלת השלטון, עוצמת השלטון.

שלטון במדינה פירושו ניהול המדינה : השלטון הוא בעל סמכות ובלעדיות לקבל החלטות המחייבות את האוכלוסייה ולבצען באמצעות חקיקה, קביעת מדיניות, שיפוט וביצוע. השלטון נתון בידי קבוצה קטנה של אנשים המוסמכת לנהל את המדינה.

מוסדות השלטון הן רבי עוצמה וזאת בכדי להפעיל שירותים רחבים לציבור, קיימת סכנה כי השלטון המתבסס על תמיכת העם ינצל את מעמדו לפגיעה בדמוקרטיה ובזכויות האזרח (עריצות).

על מנת שהשלטון (הרשות המבצעת) לא יעשה שימוש לרעה בעוצמה המצויה בידו, ויפגע בזכויות האדם שלא לצורך, פיתחה הדמוקרטיה מספר מנגנונים במטרה להגביל את השלטון ולפקח עליו.

שאלות תרגול :

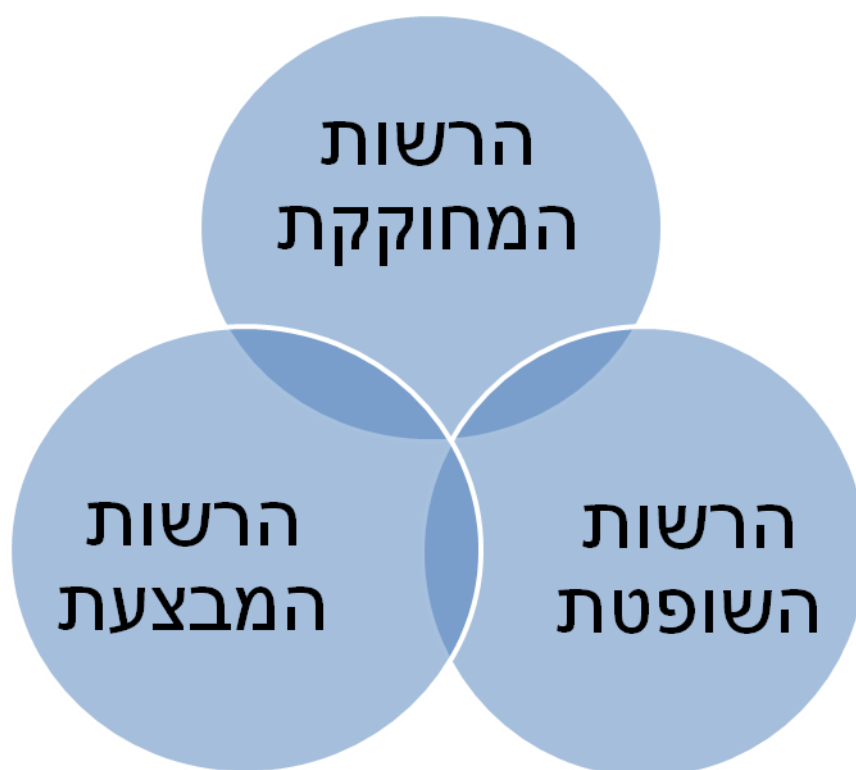
1. ציין את ארבעת מרכיבי העוצמה של השלטון. הסבר מדוע יש צורך בהגבלת השלטון בדמוקרטיה.
2. הסבר מהו שלטון והצג את עקרון הגבלת השלטון.

עקרון הפרדת הרשויות

מטרות השיעור :

- הבנה כי עקרון "שלטון העם" בא לידי ביטוי בהעברת מוסדות השלטון מהעם לנציגיו ברשויות השלטון.
- הבנה כי עקרון "הפרדת הרשויות" אין משמעו הפרדה מוחלטת בין הרשויות, כרשויות קשורות זו בזו בהתאם לחוק, ומתקיימים ביניהן יחסי איזון, ריסון ובקרה.

מושגים מרכזיים : הפרדת רשויות, רשות מחוקקת, רשות מבצעת, רשות שופטת.

הגדרה (הצג): רעיון הפרדת הרשויות נועד להגביל את השלטון ולמנוע ריכוזיות בידי שליט אחד או רשות אחת. ריכוזיות כזו עלולה לפגוע ביעילות השלטון מצד אחד ובחירויות האזרחים מצד שני. לכן נהוג במדינה הדמוקרטית לחלק את סמכויות השלטון בין מספר גופים : רשות מחוקקת, רשות מבצעת ורשות שופטת.

הפרדת הרשויות יוצרת ביניהן יחסים של תלות הדדית, איזון, בלימה וביקורת הדדית.

שלושת הרשויות בישראל

1. **הרשות המחוקקת (הכנסת)** – אחראית על חקיקת חוקים, כמו כן היא מפקחת על פעולות הממשלה.
2. **הרשות המבצעת (הממשלה)** – אחראית על קביעת מדיניות, פעולות משרדי הממשלה מתבצעות בהתאם להחלטות הממשלה ומדיניותה.
3. **הרשות השופטת (בתי המשפט)** – מפקחת על הכנסת בנושאי חקיקה, ועל הממשלה ביחס לדרכי ביצוע מדיניותה.

ההפרדה בין הרשויות אינה מלאה לגמרי, כל אחת מהרשויות ממלאת את התפקיד שהוטל עליה אך אין לה בלעדיות על תפקידה, ויש בסמכותה למלא תפקידים נוספים המשותפים לתחום סמכותן של הרשויות האחרות (בצורה זו כל רשות מגלה מעורבות בעבודתן של שתי הרשויות האחרות).

הרשות הסמכות	הרשות המחוקקת (הכנסת)	הרשות המבצעת (הממשלה)	הרשות השופטת (בתי המשפט)
חקיקה	הכנסת ממונה על חקיקת חוקים	הממשלה יכולה לחוקק חקיקת משנה: חוקי עזר, תקנות, צווים. רוב החוקים הם יוזמה של הממשלה.	לתקדימי בג"צ יש מעמד של חקיקה שיפוטית, המחייבת את רשויות המדינה. בג"צ יכול לבטל חוקים שחוקקה הכנסת אם הם עומדים בניגוד לחוקי היסוד משנת 1992.
ביצוע	הכנסת מתערבת בסמכות הביצוע, ע"י חקיקת חוקים בעלי אופי ביצועי (לדוגמה – העלאת עצמותיו של הרצל).	הממשלה אחראית על סמכות הביצוע.	בתי המשפט יכולים להטיל קנסות. בג"צ מגלה מעורבות בשאלות ערכיות. פוליטיות.
שיפוט	לכנסת יש סמכות מעין שיפוטית (הדחת נשיא לדוגמה).	למשרדי הממשלה יש מוסדות מעין שיפוטיים: משרד הביטחון – בתי דין צבאיים, משרד הדתות בתי דין רבניים.	בתי המשפט אחראים על סמכות השיפוט.

לו הייתה מתקיימת הפרדה מוחלטת בין הרשויות, הן לא היו יכולות לתפקד ביעילות, שכן כל אחת מהן הייתה משתקת את האחרת. האיזון הקיים ביניהם מבטיח את יחסי ההרמוניה הפנימית של השיטה כולה. הרשויות קשורות זו בזו ומתקיימים ביניהם יחסי איזון, ריסון ובקרה.

שאלות תרגול –

1. בכנסת מכהנים 120 חברים (ח"כים). כיום כרבע מהח"כים אינם עוסקים בפועל בעבודתם כחברי כנסת כיוון שהם מכהנים גם כשרים וסגני שרים בממשלה. בימים אלה הכנסת עוסקת בחקיקת חוק הנקרא "חבר כנסת מחליף" (החוק הנורווגי) ובתכליתו לכל חבר כנסת המתמנה לשר או סגן שר (פרט לראש הממשלה וסגנו) ימונה חבר כנסת מחליף והמחליפים יכנסו לכנסת על פי מיקומם ברשימת הסיעה לכנסת. במקרה של התפטרות השרים מהממשלה הם יחזרו לכנסת והמחליפים יעזבו את הכנסת. החוק יאפשר גם לממשלה לעבוד ביעילות גבוהה יותר כיוון שהשרים לא יצטרכו להיות מרותקים לכנסת בהצבעות קריטיות שעלולות להפיל את הממשלה.
- ציין והצג את העיקרון הדמוקרטי שיחזק על ידי הצעת "חבר כנסת מחליף". הסבר את תשובתך על בסיס האירוע.
2. בנאומו בכנסת אמר חבר הכנסת בני בגין : "על אף שהפרדת הרשויות היא לב ליבה של הדמוקרטיה המערבית עלינו להבטיח כי לעולם ההפרדה לא תהיה מוחלטת". חווה דעתך (בתשובתך השתמש בטענה ובשני נימוקים).
3. הסבר מדוע חשוב להגביל את השלטון במדינה דמוקרטית? והצג כיצד עקרון הפרדת הרשויות מגביל את השלטון.

מנגנוני פיקוח וביקורת

מטרות השיעור :

- הבנה כי יש שני סוגים של מנגנוני פיקוח וביקורת על השלטון : "מנגנונים מוסדיים פורמאליים" הפועלים מכוח חוק, "מנגנונים בלתי פורמאליים" הפועלים מכוח יוזמה של אזרחים וקבוצות.

מושגים מרכזיים : מנגנון פיקוח מוסדי-פורמאלי, מנגנון פיקוח וביקורת בלתי-פורמאלי.

במדינות דמוקרטיות יש שני סוגים של מנגנוני פיקוח וביקורת :

מנגנוני ביקורת בלתי פורמאליים. <u>הגדרה:</u> מנגנונים שאינם פועלים מכוח חוק אולם הם יכולים להפעיל לחץ על השלטון על מנת שיהיה קשוב לביקורת ויפעל בהתאם.	מנגנוני פיקוח וביקורת מוסדיים פורמאליים. <u>הגדרה:</u> תפקידם וסמכותם כמפקחים על רשויות השלטון מוגדר בחוק.
---	---

ביקורת פורמאלית – מוסדית

1. הרשות המחוקקת (הכנסת/פרלמנט)

- הכנסת מחוקקת חוקים המחייבים את כל רשויות השלטון ואת הממשלה.
- וועדות כנסת מבקרות ומפקחות על משרדי הממשלה.
- תקציב המדינה חייב את אישורה של הכנסת שאם לא כן הממשלה נופלת.
- הממשלה תלויה באמון הכנסת, באם תתקבל הצעת אי אמון תסיים הממשלה את כהונתה.
- חברי הכנסת מפקחים על פעולות הממשלה בעזרת שאילתות והצעות לסדר היום.
- האופוזיציה מפקחת ומבקרת את הממשלה.

2. מבקר המדינה

- בודק את תקינות הפעולות של המערכת הממשלתית וציבורית. הבדיקה נעשית ביוזמת המבקר המפרסם בעקבות הביקורת דו"ח המפורסם אמצעי התקשורת ונמסר לכנסת.
- נציב תלונות הציבור (ב-1971 אוחד עם משרד מבקר המדינה) – הנציב מטפל בפניות של אזרחים הסבורים כי רשויות השלטון, מוסדותיו או האישיים המכהנים בו פגעו בהם פגיעה שיש בה אי צדק בולט, חריגה מסמכות או אי –תקינות.

3. מערכת המשפט

בודקת האם פעולות השלטון נעשו בהתאם לחוק, ומגינה על זכויות האדם מפני השלטון.

ביקורת בלתי פורמאלית – לא מוסדית

1. תקשורת

תקשורת כתובה ותקשורת אלקטרונית – אמצעי התקשורת מספקים מידע לציבור על הנעשה ברשויות השלטון השונות. חושפים שחיתות, אי יעילות ונותנים הערכה ופרשנות על מדיניות מעשים ואירועים.

התקשורת מספקת לאזרח מידע על פיו יוכל להעריך את פעולותיו של הממשל, לגבש עמדות ולנקוט פעולה בעד או נגד הממשל.

2. דעת קהל

ציבור האזרחים במדינה ניזון מהמידע של התקשורת, יכול להביע את תמיכתו/התנגדותו למדיניות השלטון על ידי הפגנות, שביתות, עצומות, חוגי בית וכו'. פעולות אלו יכולות ליצור לחץ על השלטון לשינוי מדיניותו.

3. אמנות

באמצעות קולנוע, תיאטרון, ספרות. ניתן להעביר ביתר קלות מסרים ביקורתיים על השלטון, וליצור דעת קהל שתאלץ את השלטון ולהקשיב לביקורת ולשנות את מדיניותו. לדוגמא – ארץ נהדרת.

שאלות תרגול –

1. השווה בין שני הסוגים של מנגנוני הפיקוח וביקורת במדינה הדמוקרטית.
2. הצג שלוש דרכים שבאמצעותם הרשות המחוקקת יכולה להגביל את השלטון.
3. האם לדעתך מספיק פיקוח וביקורת פורמאלי על מנת להגביל את השלטון?
4. הסבר מה חשיבותה של האופוזיציה במשטר דמוקרטי.
5. יש הטוענים כי פיקוח בלתי פורמאלי יעיל יותר מאשר פיקוח פורמאלי. חווה דעתך בנושא זה (בתשובתך השתמש בטענה ובשני נימוקים).

6. ציין והצג את אמצעי הפיקוח וביקורת המופיע בתמונה. הסבר את תשובתך.

תקשורת ופוליטיקה בישראל

תפקידי התקשורת בדמוקרטיה

- **דיווח:** התקשורת נותנת לאזרחים מידע על המתרחש במדינה ועל פעולות השלטון בכל התחומים.
- **פרשנות:** התקשורת מפרשת את העובדות שהיא מדווחת עליהן. היא מסבירה את הרקע, המשמעות וההשפעה של המידע שהיא מעבירה.
- **הבניית מציאות:** התקשורת שולטת בדרך שבה אנחנו נראה את המציאות הפוליטית, כי רוב האזרחים מקבלים את המידע שלהם על הפוליטיקה רק מהתקשורת.
- **ייעוץ:** גיבוש תפיסת עולם. התקשורת עוזרת לאזרח להחליט על דעות פוליטיות, לתמוך בשלטון או להעביר עליו ביקורת.
- **חקירה:** התקשורת עושה תחקירים, אוספת מידע ממקומות שונים, ומפנה את תשומת הלב של הציבור לכל מיני נושאים. התחקירים מכריחים את השלטון להתנהל כמו שצריך.

חוקה

“חוקה צריכה להיות קצרה ועגומה”. (נפוליון בונפרטה).

מטרות השיעור :

- הבנה מהי חוקה ומה מאפייניה.
- הבנה מדוע לחוקה מעמד מיוחד ומה ההבדל בין חוק רגיל לחוקה.
- הבנה מה ההבדל בין חוקה פורמאלית לחוקה מטריאלית.

מושגים מרכזיים : חוקה פורמאלית, חוקה מטריאלית.

מהי חוקה? חוקה היא אוסף חוקים המגדירים את סמכויות ותפקידי רשויות השלטון, ואת הזכויות והחובות של המערכת השלטונית כלפי אזרחיה. לחוקה מעמד בכיר מעל לכל החוקים האחרים, והיא מעניקה הגנה חוקית על זכויות האדם והקבוצה, ומשמשת כמגבילה ומרסנת את רשויות השלטון.

חוקה נכתבת בדרך כלל בעקבות אירוע היסטורי – הקמת מדינה. אבות האומה מתכנסים ויוצרים את מסמך היסוד המכונה חוקה. אבות האומה המתכנסים נקראים רשות מכוננת.

לחוקה יש מאפיינים המעניקים לה מעמד מיוחד :

• נוקשות

כדי לשנות פרט כלשהו בחוקה יש לעמוד בתנאים מגבילים וקשים.

יש מדינות הדורשות משאל עם על מנת לבצע שינוי בחוקה – שווייץ, דנמרק.

בצרפת, נדרש רוב מיוחס של 60% מכלל הנציגים בשני בתי הפרלמנט בכדי להכניס שינוי בחוקה, או רוב רגיל בפרלמנט ואישור השינוי במשאל עם.

בארה"ב, דרוש רוב מיוחס של 2/3 מהנציגים בשני בתי הקונגרס (הסנאט ובית הנבחרים) ובאישור בת המחוקקים ב-38 מתוך 50 המדינות המרכיבות את ארה"ב.

• עליונות

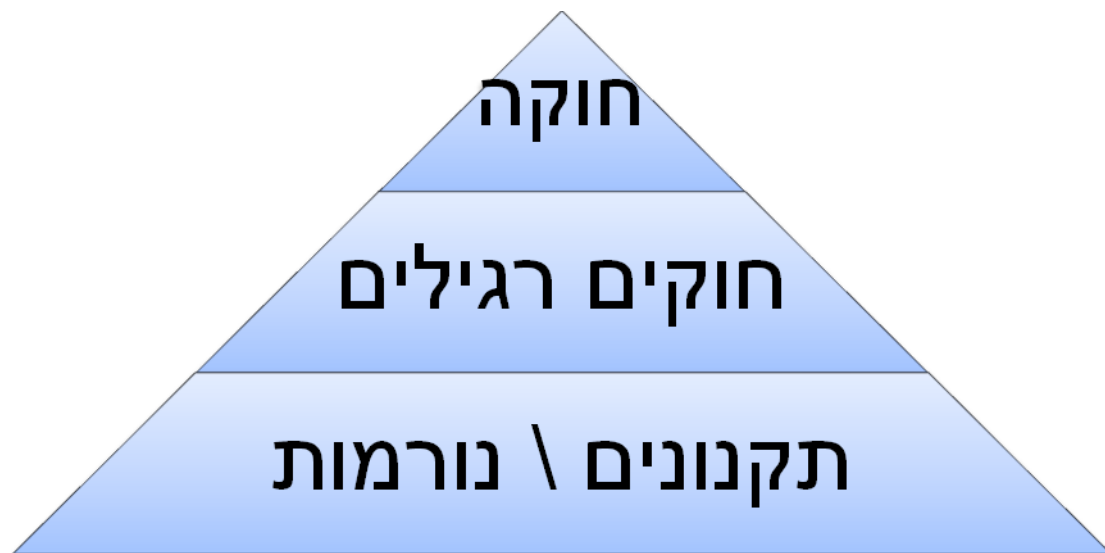
החוקה עליונה ביחס לחוקים אחרים, אין לחוקק חוק הסותר את העקרונות הקבועים בחוקה, חוק שיסתור את מה שנקבע בחוקה יבוטל על ידי בתי המשפט.

חוקה פורמאלית וחוקה מטריאלית

חוקה פורמאלית (ארה"ב, צרפת)

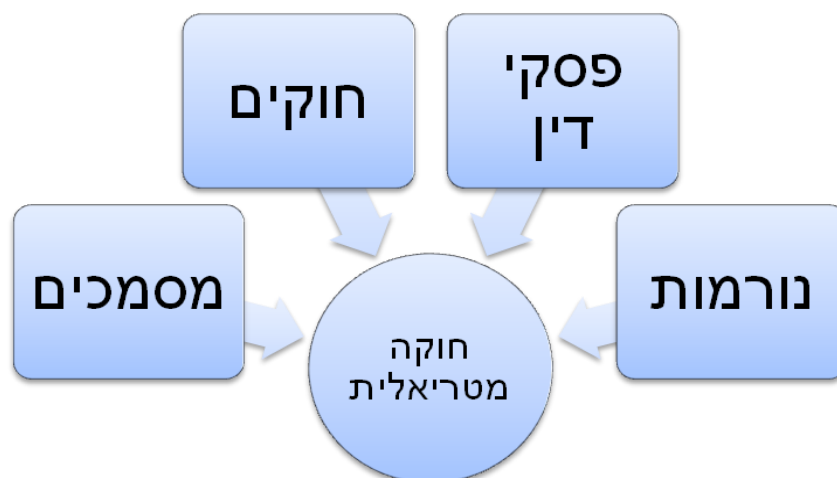
חוקה כתובה במסמך אחד, המתקבלת על ידי אסיפה מכוננת בתהליך מיוחד. קשה מאוד לערוך בה תיקונים.

הדבר מעניק יציבות **והמשכיות** ומצד שני מעורר קושי ביכולת להסתגל למציאות המשתנה. יש לחוקה זו עדיפות על יתר החוקים וכל חוק הסותר אותה מתבטל. בכל מדינות הדמוקרטיות בעולם חוץ מישראל ובריטניה יש חוקה פורמאלית.

חוקה מטריאלית (אנגליה)

חוקה שאינה כתובה במסמך אחד, היא כוללת בתוכה חוקים, חוקי יסוד, פסקי דין, תקדימים ונורמות שהתגבשו במהלך השנים. מכאן שחוקה זו מבחינת תכניה ראויה להיות חוקה. לחוקה זו אין עליונות על פני חוק רגיל, וניתן לשנותה על ידי רוב רגיל. חוקה זו היא גמישה וניתן לשנותה בקלות כדי **להתאימה למציאות המשתנה**. אולם הדבר עשוי ליצור חוסר המשכיות וחוסר יציבות של המשטר.

שאלות תרגול :

1. הצג שתי מטרות של חוקה במדינה דמוקרטית.
2. הצג מה ההבדלים בין חוקה פורמאלית למטריאלית.
3. הסבר מדוע לחוקה יש מעמד עליון במדינה דמוקרטית.

עקרון שלטון החוק

"על החוק להיות ברור, קצר ומרוכז. לפרש את החוק פירושו להשחיתו". (נפוליון

בונפרטה).

"המעמיד את עצמו מעל לחוק – מעמיד את עצמו מחוץ לחוק". (ג'ון סטיוארט מיל).

מטרות השיעור :

- הבנה כי שלטון החוק במדינה הדמוקרטית מבטא את האמנה החברתית בין אזרחי המדינה.
- הבנה כי במדינה הדמוקרטית מקור החוק הוא העם.
- הבנה כי במדינה דמוקרטית החוק הוא עליון.
- הבנה של הקשר בין עקרון שלטון החוק לשאר עקרונות הדמוקרטיה.
- הבחנה בין השלטון החוק במובן הפורמאלי לשלטון החוק במובן המהותי.
- הבחנה בין הסוגים השונים של עבריינות (עבריינות פלילית רגילה, עבריינות שלטונית, עבריינות אידיאולוגית).
- הבנה של המשמעות של אי ציות לחוק מטעמי מצפון.
- הבנה של חשיבות הציות לחוק והסכנה הנשקפת לחברה ולמדינה מעבריינות פלילית.
- הבנה מהי פקודה בלתי חוקית בעליל.
- הבנה של ההבדל בין שלטון החוק במדינה דמוקרטית לשלטון החוק המדינה לא דמוקרטית.

מושגים מרכזיים : שלטון החוק, מובן מהותי של שלטון החוק, מובן פורמאלי של שלטון החוק, עבריינות פלילית רגילה, עבריינות שלטונית, עבריינות אידיאולוגית, פקודה בלתי חוקית בעליל.

מהו חוק ?

הוראה קבועה שקבע גוף מחוקק, המחייבת את כל האנשים במידה שווה בהתנהגות מסוימת.

מה חשיבותם של החוקים במדינה ?

הציות לחוק מבטא את **רעיון האמנה החברתית** בכך שהאזרחים מוותרים על חירותם המוחלטת בכדי לקבל הגנה על זכויותיהם מהמדינה. החוק נועד ליצור סדר חברתי תקין שבאמצעותו השלטון יכול לנהל מדינה. מטרה זו רלבנטית במדינות דמוקרטיות ובמדינות שאינן דמוקרטיות. על תוכן החוק לשקף ערכים דמוקרטיים, כמו כן את ערכי היסוד הנורמטיביים של החברה.

עקרון שלטון החוק, הגדרה (הצג) : במדינה הדמוקרטית, החוק הוא עליון, כלומר, האזרחים ורשויות השלטון כפופים לו וחייבים לציית לו במידה שווה. החוק מתקבל על ידי הרשות המחוקקת, ומחייב את כולם.

אין הבדל בפני החוק בהעמדה לדין ובאכיפת הדין בין אישיות ציבורית מוכרת הנהנית מעוצמה שלטונית לבין האזרח הפשוט.

עיקרון שלטון החוק אומר שהחוק הוא עליון והמקשר בין כל האזרחים והגופים במדינה, אין משהו שאינו כפוף לחוק.

שלטון החוק במדינה דמוקרטית ובמדינה לא דמוקרטית

<u>קריטריון</u>	<u>משטר דמוקרטי</u>	<u>משטר שאינו דמוקרטי</u>
מקור החוק / המחוקק	נציגי העם	השלטון / השליט
החוק לטובת	העם	השלטון / השליט
מקור הציות לחוק	הבנה והסכמה כי אי ציות יביא לפגיעה בזכויות האנשים במדינה	פחד מהשלטון
תפקיד החוק	הגנה על האזרח וזכויותיו	הגנה על השלטון / שליט
כפופים לחוק	העם והשלטון חייבים לציית לחוק	העם בלבד, השליטים מעל החוק

על פי התפיסה הדמוקרטית על מנת שחוק יהיה "חוק ראוי", צריך שלטון החוק להכיל גם את המובן הפורמאלי וגם את המובן המהותי של החוק.

המובן המהותי של החוק –
מתייחס לתוכן החוק והתאמתו לערכי הדמוקרטיה.

חוק ראוי אינו סותר ערכים דמוקרטיים, ומגן על זכויות אדם, אזרח ומיעוט.

המובן הפורמאלי של החוק –
קובע את הכללים על פיהם נחקק החוק ועל פיהם הוא נאכף:

1. החוק נחקק על ידי הרשות המחוקקת.

2. החוק קובע את הזכויות והחובות של האזרח והשלטון.

3. החוק חייב להיות מנוסח בצורה ברורה, עליו להיות גלוי וידוע לרבים.

4. גם האזרח וגם השלטון חייבים לציית לחוק, אכיפת החוק תעשה באופן שוויוני.

גבולות הציות לחוק במדינה הדמוקרטית

” אין החברה מענישה את הפושעים, אלא רק את אלה שאינם יודעים להעלים את עקבות פשעם” (א. הובארד).

בכל מדינה דמוקרטית קיימת תופעה של אי ציות לחוק. אי ציות לחוק יכול להיות מצד פרט, מצד קבוצות, או מצד השלטונות. **כל אי ציות לחוק הוא עבריינות.** עבריינות היא פעולה שנעשית בניגוד לחוק, והשלטון רואה בה מזיקה או מסוכנת לחברה ולכן יש להעניש עליה. כל עבירה על החוק נחשבת לעבירה פלילית.

סוגים שונים של עבריינות פלילית

מאפיינים/ העבירה	פלילית		
	רגילה	אידיאולוגית	שלטונית
עובר העבירה	לא מוגדר	אזרח / קבוצה בעל אידיאולוגיה פוליטית, דתית, השקפת עולם	1. נבחר ציבור, או עובד באחת מזרועות השלטון.
מניע	רווח אישי	שינוי דרכי המדיניות	ניצול המעמד לטובת ציבור מסוים. (מפלגה, מדינה, אוכלוסייה תומכת).
דוגמאות	רצח, שוד, גניבה, סחר בסמים, סחיטה צריבת דיסקים...	שמאל- סירוב לשרת ביו"ש. ימין- סירוב פינוי מתנחלים. דתית- שיבוש כביש 6.	אריה דרעי – העברת כספים לציבור ש"ס. צחי הנגבי – מינוי מקורבים
סכנות	ערעור הביטחון האישי, הציבורי ובשלטון החוק.	סכנה גדולה למדינה ולקיומה (הסכמיות)	פגיעה ישירה בשלטון החוק ובאמון הציבור במערכת השלטונית.
התמודדות	קנסות, מאסרים, מערך חינוך והסברה, אכיפה מאסיבית של חוקים.	עתירות לבג"צ, אכיפה מאסיבית	עתירות לבג"צ, אופוזיציה, כל סעיפי הגבלת השלטון.

אי ציות לחוק מסיבות פוליטיות ומטעמי מצפון

<u>מטעמי מצפון</u>		<u>מסיבות פוליטית</u>
<u>מאפיינים</u>	נובע מהתנגשות בין חובת הציות לחוק לבין מצפון האדם.	נובע מהתנגשות בין חובת הציות לחוק לבין אידיאולוגיה פוליטית של האדם.
	הסרבן מעמיד את מצפוןו מעל החוק.	הסרבן מעמיד את האידיאולוגיה שלו מעל החוק.
<u>הדומה</u>	הסרבן מוכן לקחת אחריות מלאה על מעשיו, לעמוד לדין ולקבל עונש ובלבד שלא יפעל בניגוד למצפוןו.	הסרבן מוכן לקחת אחריות מלאה על מעשיו, לעמוד לדין ולקבל עונש ובלבד שלא יפעל בניגוד לאידיאולוגיה הפוליטית שלו.
<u>השונה</u>	בדרך כלל מדובר בעברייני יחיד.	בדרך כלל מדובר בעבריינות הנעשית על ידי קבוצה.
	הסרבן לא מנסה לשנות את המציאות או את המדיניות הפוליטית.	הסרבן רוצה לשנות את מדיניות הממשלה ופעולותיה ומנסה לנצל את העמדתו לדין כדי לפרסם את מחאתו וליצור תמיכה ציבורית במעשיו.
	במדינות דמוקרטיות כמו ארה"ב ובריטניה, הסרבנות המצפונית זוכה לעיתים להבנה וגישה סלחנית. בישראל פטור לנשים משירות בצה"ל מטעמי מצפון. גברים אינם מקבלים פטור.	הסרבנות ממניעים אידיאולוגיים פוליטיים נחשבת פסולה ואסורה.
<u>דוגמה</u>	אדם המתנגד לכל צורה של אלימות ומתנגד לשרת בצבא שירות בו יידרש להפעיל אמצעים אלימים.	אזרחים שאינם מוכנים לשל מיסים משום שאינם מוכנים לעזור לממשלה לבצע את מדיניותה השגויה בעיניהם.

פקודה בלתי חוקית בעליל

לא כל אי ציות לחוק, לפקודה או צו נחשב למעשה עבריינות. יש מקרים, בעיקר בצבא בהם החייל חייב שלא לציית לפקודה, מפני שהיא "בלתי חוקית בעליל".

פקודה בלתי חוקית בעליל היא פקודה שכל אדם מבין שאין לציית לה, מכיוון שהיא נוגדת את מצפוןו של כל אדם.

מדובר במקרה קיצוני של חוק או צו הסותר בתוכנו את הערכים הבסיסיים של חברה מתוקנת והוא בלתי מוסרי לחלוטין. ביצוע הפקודה יביא להעמדה לדין.

פרשת כפר קאסם - 29 אוקטובר 1956

בשנות ה-50 היו נתונים ערביי ישראל תחת ממשל צבאי ישראלי. ב-29 באוקטובר 1956, יום פתיחתו של מבצע קדש, הטיל צה"ל עוצר על כמה כפרים ערבים, בהם גם כפר קאסם ליד ראש העין. במסגרת העוצר נאסרה תנועה כלשהי החל מן השעה 17:00. הטלת העוצר אושרה על ידי אלוף פיקוד מרכז דאז צבי צור ואכיפתו הוטלה על אחד מגדודי מג"ב.

מחלקות הגדוד השונות הוצבו בין הכפרים וקציני הגדוד תודרכו על ידי מפקד הגדוד ליידע את התושבים על הטלת העוצר ב-16:30 והחל מן השעה 17:00 לירות בכל מי שיפר את העוצר. רק אחד מן הקצינים, מפקד המחלקה שהוצבה בכפר קאסם, ביצע את הפקודה כלשונה. בסביבות השעה 17:00 החלו כמה עשרות מתושבי כפר קאסם לחזור לבתיהם, ומכיוון שבילו את היום בעבודה בשדות לא היו רבים מהם מודעים להטלת העוצר, שהוכרז רק כחצי שעה לפני כן. בפקודתו של מפקד המחלקה החלו החיילים לירות בתושבים החוזרים, תוך שמפקד המחלקה מדווח על מספר ההרוגים העולה ברשת הקשר. רק כעבור שעה לערך כאשר דיווח מפקד המחלקה כי "קשה לספור אותם", התערב מפקד הגדוד והורה על עצירת הירי. בסך הכול **נורו למוות 49** ונפצעו **13 מתושבי הכפר בהם גם ילדים, נשים וטף**.

בינואר 1957 הועמדו 11 לוחמי מג"ב ביניהם אנשי המחלקה, מפקד המחלקה ומפקד הגדוד לדין צבאי באשמת רצח. במהלך המשפט נדונה שרשרת הפקודות בין המעורבים בפרשה החל ממפקד חטיבת הגזרה, שכלל הנראה ניסח את פקודתיו באופן דו משמעי, מפקד הגדוד, שהורה על ירי "בלי סנטימנטים", ומפקד המחלקה וחייליו שביצעו בפועל את הירי.

אחדים מן הנאשמים טענו כי פעלו כפי שפעלו בהתאם לפקודות שקיבלו. בית המשפט הצבאי, בראשות בנימין הלוי, לא קיבל את טענתם ובגזר הדין טבע את הבסיס למונח המשפטי-צבאי שנקבע לאחר מכן - **"פקודה בלתי חוקית בעליל"** - פקודה שאין לבצעה, כפי שנכתב בפסק הדין: **"סימן היכרה של פקודה בלתי חוקית בעליל ומן הדין שיתנוסס כדגל שחור מעל לפקודה הנתונה ככתובת אזהרה האומרת-אסור... אי חוקיות הדוקרת את העין ומקוממת את הלב"**.

בתום המשפט, כעבור שנתיים, גזר בית המשפט על הנאשמים עונשי מאסר כבדים, כך למשל נידון המג"ד ל-17 שנות מאסר. מפקד החטיבה שהואשם על ידי המג"ד כי הוא זה שנתן את הפקודה לבצע ירי זוכה מאשמת רצח, אך הורשע בחריגה מסמכות ונידון לנזיפה וקנס סמלי של עשר פרוטות.

הנאשמים ערערו על חומרת הדין והעונשים שהוטלו עליהם הופחתו. כעבור שנה ממתן גזר הדין שוחררו כולם מן הכלא. המג"ד ומפקד המחלקה זכו לחנינה מן הנשיא ומעונשם של השאר הופחת שליש. השחרור המוקדם עורר את כעסם של תושבי כפר קאסם. בניסיון לפייסם ערך צה"ל "סולחה" עם תושבי הכפר, כמו כן הוחלט על הענקת פיצויים למשפחות הקורבנות.

פרשת כפר קאסם משמשת עד היום כאות אזהרה מעשי ומשפטי בקביעת וישום מוסר הלחימה של צה"ל. בשנת 1999 הורה שר החינוך דאז, יוסי שריד, על ציון האירוע בתוכנית הלימודים. במגזר הערבי מצויין לעתים יום הזיכרון לטבח. בכפר קאסם הוקמה אנדרטה לזכר הקורבנות.

משפטם של הנאשמים בטבח בכפר קאסם

האנדרטה בכפר קאסם לזכר הקורבנות

אלימות פוליטית

פעולה קיצונית נגד השלטון או נגד קבוצה מסוימת, במטרה להשיג יעד פוליטי ספציפי, או במטרה ליצור שינוי במערכת הפוליטית, והוא מהווה קריאת תיגר על שלטון החוק. הטווח של האלימות הפוליטית הוא בין אלימות מילולית לבין פעולה טרוריסטית.

אירוע האלימות הפוליטית, שנצרב באופן העמוק ביותר בתודעה הישראלית הוא רצח ראש הממשלה יצחק רבין, ב-4 בנובמבר 1995 על ידי מתנקש יהודי, זאת בעקבות תהליך השלום אותו הוביל עם מדינות ערב בכלל ועם הפלסטינאים בפרט. מטרת המתנקש הייתה לעצור את תהליך השלום ולהביא לשינוי המפה הפוליטית בישראל.

שאלות תרגול -

1. הצג כיצד רעיון האמנה החברתית בא לידי ביטוי בעקרון שלטון החוק.
2. הסבר מהו חוק ראוי.
3. המשטרה חקרה חשד שחברת כנסת שיחדה קבלני קולות תמורת הבטחה שיצביעו עבורה בבחירות המקדימות במפלגה ויבטיחו את מקומה ברשימת המועמדים לכנסת. היועץ המשפטי לממשלה פנה לוועדת הכנסת וביקש ממנה לטפל בסוגיה זו.
 - ציין והצג איזה **סוג עבריינות** בא לידי ביטוי במעשה של חברת הכנסת. הסבר כיצד סוג זה בא לידי ביטוי בקטע.
 - ציין והצג את המנגנון להגבלת השלטון הבא לידי ביטוי בקטע. הסבר את תשובתך על סמך הקטע.
4. במעבדה של משרד הבריאות נערכים בבעלי חיים ניסויים שעלולים לסכן את חייהם. הניסויים נועדו לפיתוח תרופות חדשות לבני אדם. עובדת במשרד הבריאות שיחררה את בעלי החיים מכלוביהן, לפני שבוצעו בהן הניסויים.
 - ציין והצג מהי סוג העבריינות שבאה לידי ביטוי בקטע. הסבר את קביעתך על פי הקטע.
5. דו"ח שהוגש לוועדה המגבשת כללי אתיקה לשרים מגלה שישנם שרים המשתמשים בכספם של משלמי המיסים למטרות לא חוקיות. במקרה אחד השתמש שר בכספים אלה להזמנת מאות פעילי מפלגה לקבלת פנים מפוארת לשר אפריקאי שנערכה בבית מלון. במקרה השני השתמש השר בכספים אלה כדי שיתקינו לנוחותו האישית פינת שיזוף על גג משרדו.
 - ציין והצג את סוג העבריינות שבה נחשד השר במקרה הראשון. הסבר כיצד סוג העבריינות בא לידי ביטוי בקטע.
 - ציין והצג את סוג העבריינות שבה נחשד השר במקרה השני. הסבר כיצד סוג העבריינות בא לידי ביטוי בקטע.
6. כדי לעודד מורים ללמד ביישובים מרוחקים ממרכז הארץ, חוקקה הכנסת חוק חדש. על פי חוק זה ניתנות הטבות כספיות למורים המלמדים ביישובים מסוימים. כמעט כל היישובים האלה הם יהודים, ואילו המורים המלמדים ביישובים ערבים, הסמוכים ליישובים יהודים אלה אינם זכאים להטבות אלה. המורים שאינם זכאים להטבות עתרו לבג"ץ בטענה שהחוק פוגע בעקרון שלטון החוק.
 - ציין והצג את המובן של שלטון החוק שנפגע בעקבות חקיקת החוק החדש. הסבר כיצד המובן שהצגת בא לידי ביטוי בקטע.

גבולות בדמוקרטיה

מטרות השיעור :

- התלמידים יבינו כי במקרים חריגים על המדינה הדמוקרטית להשתמש באמצעים לא – דמוקרטיים הפוגעים בחירויות האזרח ועקרונות הדמוקרטיה, בכדי להגן על הדמוקרטיה מפני קבוצות אנטי דמוקרטיות המסכנות את המשך קיומה, או כאשר נשקפת סכנה לביטחון המדינה.
- התלמידים יבינו כי קיימות שתי תפיסות שונות המתמודדות עם התופעה של קבוצות המנסות לפגוע בדמוקרטיה ומסכנות את קיומה. תפיסת "הדמוקרטיה המתגוננת", התפיסה הדוחה את עיקרון הדמוקרטיה המתגוננת".

מושגים מרכזיים : דמוקרטיה מתגוננת (התפיסה האירופית), אי קבלת רעיון הדמוקרטיה המתגוננת (התפיסה האמריקנית), צנזורה, מעצר מנהלי, מבחן הוודאות הקרובה.

זכות הדמוקרטיה להגן על עצמה

בדמוקרטיה המערבית הליברלית קיימים ערכים בנוגע לחיי אדם, כבודו וחירותו. ערכים שהם הבסיס לזכויות אדם וזכויות מיעוטים. דוגמא לזכויות אלה: הזכות לחופש ביטוי, הפגנה, הבעת דעה, זכות הציבור לדעת, חופש התארגנות פוליטית, חופש מצפון, חופש דת וחופש מדת. על הדמוקרטיה לשמור על זכויות אלו.

במדינה הדמוקרטית עשוי להיווצר מצב בו קבוצה שאינה מקבלת את ערכי הדמוקרטיה, תנסה להביא לקץ המשטר הדמוקרטי, זאת על ידי שימוש בדמוקרטיה לדוגמה **המפלגה הנאצית בגרמניה**.

קיימות שתי תפיסות המתמודדות עם הבעיה מה צריכה לעשות המדינה הדמוקרטית כאשר יש איום מבית על קיומה: **התפיסה האירופאית – דמוקרטיה מתגוננת, והתפיסה האמריקנית – אי קבלת העיקרון של דמוקרטיה מתגוננת.**

2. אי קבלת העיקרון של הדמוקרטיה המתגוננת	1. דמוקרטיה מתגוננת
דמוקרטיה מתירה לארגונים שאינם דמוקרטיים להתארגן, להביע את דעתם ולפעול בתוך המדינה, גם אם מטרתם להפיל אותה. גישה זו נובעת מהתפיסה שאין לפגוע בזכויות אדם ואזרח כל עוד <u>הם לא עושים מעשים פליליים</u>. (עקרון זה נהוג בארה"ב).	כאשר ישנה סכנה לדמוקרטיה או לשלטון, באמצעות פגיעה בזכויות יסוד, ניתן להגביל את חופש התנועה, חופש ההתארגנות, חופש ההתאגדות וחופש הביטוי - כדי להבטיח את המשטר הדמוקרטי במדינה. הדמוקרטיה מגבילה בחוק או בסעיף בחוקה את התארגנותן של קבוצות אנטי דמוקרטיות ומפעילה אמצעים מקובלים לסילוקן, ולהפסקת פעילותן, מחשש שיצליחו למוטט את המשטר הדמוקרטי. <u>שיטה זו נהוגה בארצות אירופה.</u> ב - 1984 נבחרה לכנסת מפלגתו של הרב כהנא, מפלגת 'כך'. בעקבות פנייה לבג"ץ במטרה למנוע את היבחרותו מחדש לכנסת, נענתה בשלילה מכיוון שלא היה חוק המונע השתתפות מפלגה בבחירות שבמצע שלה ישנם אלמנטים גזעניים. בשנת 1985, חוקק חוק האוסר השתתפות מפלגה בעלת מצע גזעני. ואכן, בבחירות 1988 נפסלה מועמדותה של מפלגת "כך" לכנסת.

יתרונות וחסרונות הגישות

<u>דמוקרטיה מתגוננת</u>		<u>דמוקרטיה שאינה מתגוננת</u>	
יתרונות	חסרונות	יתרונות	חסרונות
דמוקרטיה צריכה להגן על עצמה, ולא יכולה להסכים לקיומם של אלה הרוצים להרוס אותה.	פגיעה מצד השלטון בזכויות יסוד , היא פוגעת בזכותן של קבוצות להתאגד ולהביע דעה גם אם היא נוגדת את העקרונות הדמוקרטיים. (פגיעה בחופש ההתאגדות, חופש הביטוי).	שמירה על זכויות אדם ואזרח, שמירה על עקרון הפלורליזם.	קיימת סכנה ממשית למשטר הדמוקרטי, משום שלא ננקטים צעדים נגד התארגנויות אנטי דמוקרטיות.
צריך לשים גבול לחופש הביטוי וההתארגנות.	צריך להגן על דמוקרטיה באמצעים דמוקרטיים : משטרה, מערכת המשפט.		
	הקבוצות האנטי דמוקרטיות עשויות להמשיך את פעילותן לא במסגרת החוק, אלא במחתרת , מצב שיקשה על הרשויות לפקח עליהן.		

1. **תקנות לשעת חירום = תקש"ח** - ב-1948 נקבע כי קיים במדינה מצב חירום הקיים בעצם עד היום. חקיקה ישראלית.

במצב חירום רשאים הממשלה וגל שר שהוסמך על ידי הממשלה, להתקין תקנות לשעת חירום בכל עת וללא אישור מהרשות המחוקקת, וכל זאת להגנה על בטחון המדינה, בטחון הציבור והמשך אספקת שירותים חיוניים לציבור בשעת חירום. **הסיבה:** שהכנסת אפשרה את התקנות לשעת חירום על ידי הממשלה היא העובדה שהיא הבינה כי בשעת חירום יש להקים מנגנון חקיקה שיבטיח שהעניינים החיוניים יוסדרו במהירות וביעילות (ולא על ידי הליך ארוך של חקיקה רגילה- 3 קריאות...).

הסכנות: הגדרה רחבה מזו של התנאים לחקיקת חירום: הגנת המדינה, בטחון הציבור, אספקת שירותים חיוניים, מאפשרת לרשות המבצעת לתקן תקנות מנוגדות לחקיקת הכנסת, כי כל נושא כמעט אפשר לקשר לביטחון המדינה או אספקת שירותים חיוניים... והסכנה היא שתקנות אלה יפגעו בדמוקרטיה ובזכויות האדם והאזרח.

הגבלות:

1. תוקפן של התקש"ח הוא ל-3 חודשים בלבד ורק הכנסת יכולה להאריך.

2. לא ניתן לתקן תקנה שתפגע בסמכותה של הכנסת או שתפסיק את עבודתה.

3. הממשלה יכולה על ידי תקנות חירום לשנות כל חוק או להקפאו זמנית, **מלבד** חוקים המוגנים מזה: חוקי היסוד המשוריינים.

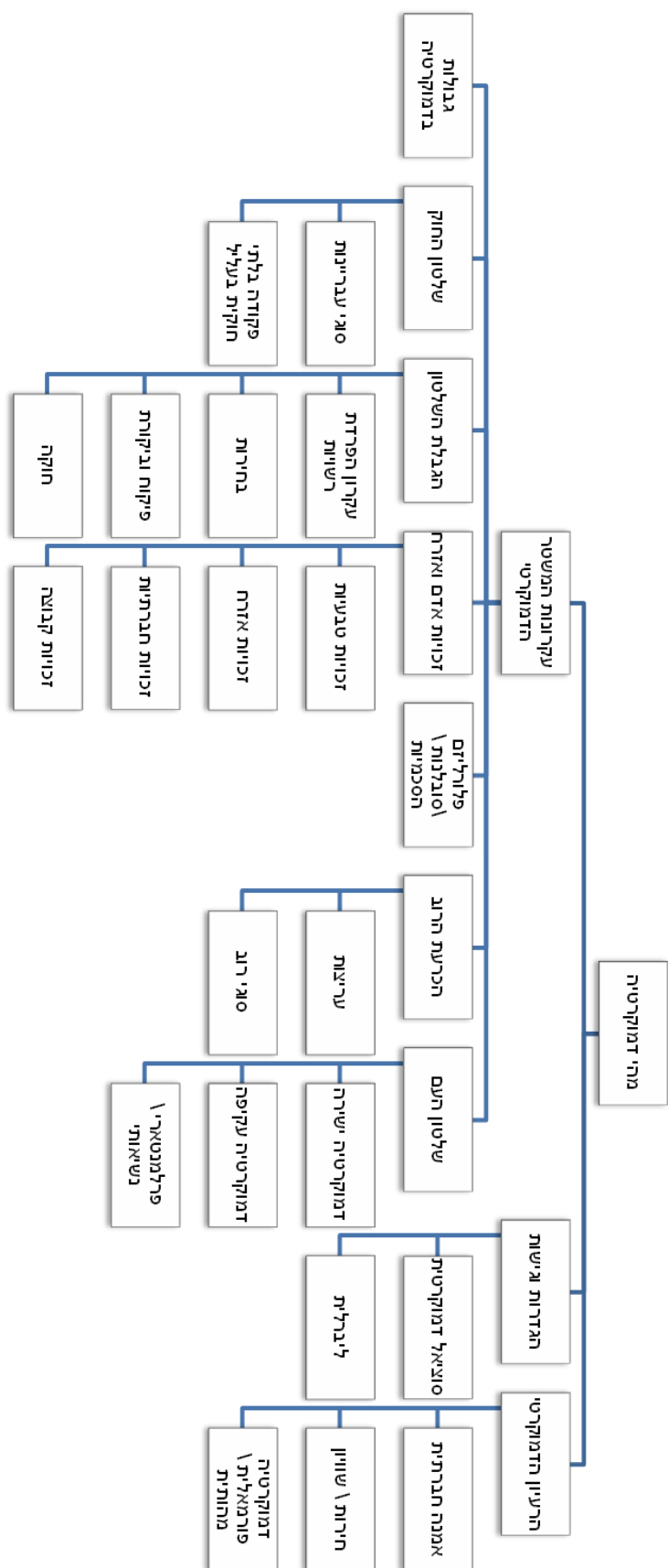
ההגבלות נועדו להגביל את השימוש בתקנות חירום ולהגן זכויות אדם ואזרח בישראל.

4. **תקנות הגנה-1945** מאפשרות לשר הביטחון ולרשויות הביטחון סמכויות רחבות,

כאשר צורכי הביטחון מחייבים זאת. סמכויות אלה עלולות לפגוע בזכויות אדם ואזרח במדינה כמו: הגבלת תנועות של אדם, סגירת אזורים, הכרזה על קבוצה שהתאגדה כבלתי חוקית, צמזורה על עיתונות ומעצר מנהלי.

הסמכות בחוק **למעצר מנהלי** נתונה בידי שר הביטחון (לרמטכ"ל סמכות לצוות על מעצר מנהלי עד 48 שעות). החידוש שחל בחוק הוא שכעת מעצר מנהלי כפוף לביקורת שיפוטית ומובא לאישורו של נשיא בית המשפט המחוזי בתוך 48 שעות מביצוע המעצר. השופט יכול לקצר, לאשר או לבטל את הצו.

תקופת המעצר המנהלי מוגבלת לשישה חודשים וניתן להאריכה רק באישור של בית המשפט. צו מעצר מנהלי מובא לעיון שיפוטי כל 3 חודשים.

מדינת ישראל כמדינה יהודית

לאום ומדינות לאום

מטרות השיעור :

- הכרת חמשת התנאים החייבים להתקיים יחדיו על מנת שתיכון מדינה ריבונית, הבנה כי כל אחד מהם הוא תנאי הכרחי לקיומה של מדינה ריבונית, אך אינו תנאי מספיק.
- הבחנה בשווה ובשונה בין המושג קבוצה אתנית והמושג לאום.
- הבנת המושגים "לאומיות אתנית תרבותית" ו"לאומיות פוליטית מדינתית".
- הבנת ההבדלים בין הגדרת מדינה כ"מדינת כלל אזרחיה" לבין הגדרת מדינה כ"מדינת לאום".
- הכרת דגמים שונים של מדינות הבחנה בין מדינות לאום שונות והבנה כי השוני בין המדינות נובע מהשוני בזהותן הלאומית של המדינות.

מושגים מרכזיים : מדינה ריבונית, לאום אתני, לאום פוליטי, מדינת לאום, מדינת כלל-אזרחיה, לאומיות.

מדינה – ארגון המפעיל שלטון עצמאי על אוכלוסייה המתגוררת בשטח מוגדר.

מכאן שבמדינה חייבים להתקיים בה ארבעה תנאים :

- **טריטוריה** – שטח מדינה הכולל את היבשה, המים והאוויר הנמצאים בגבולות המוגדרים של אותה המדינה. שטח המדינה אינו חייב להיות רציף. ואין גודל מינימאלי או מקסימלי.
- **אוכלוסייה** – אוכלוסיית המדינה מורכבת מציבור אזרחים וממיעוט קטן של תושבים שאינם אזרחים (תיירים, עובדים זרים), כל מדינה קובעת מי נחשב כאזרח, ומהן זכויותיו וחובותיו.
- **שלטון** – גוף השולט באמצעות מוסדותיו על הטריטוריה ועל האוכלוסייה.
- **עצמאות** – פירושה ריבונות, המדינה צריכה להיות חופשית להחליט כיצד לנהל את ענייני הפנים והחוץ שלה מבלי שתהיה כפופה למדינה אחרת.
- **הכרה בינלאומית** - קבלה של המדינה על ידי האו"ם או על ידי מדינות אחרות המכירות בריבונותה. ומימוש ריבונות כלפי חוץ באמצעות קשרים דיפלומטיים, כלכליים, תרבותיים ואחרים עם מדינות אחרות.

קבוצה אתנית – קבוצה שלכל חבריה כמה יסודות משותפים שאינם פרי בחירה : מוצא, שפה, תרבות, היסטוריה, מנהגים ודת. קבוצה זו **אינה שואפת להגדרה עצמית**, אלא לשמר את היסודות המשותפים להם (למשל הדרוזים בישראל).

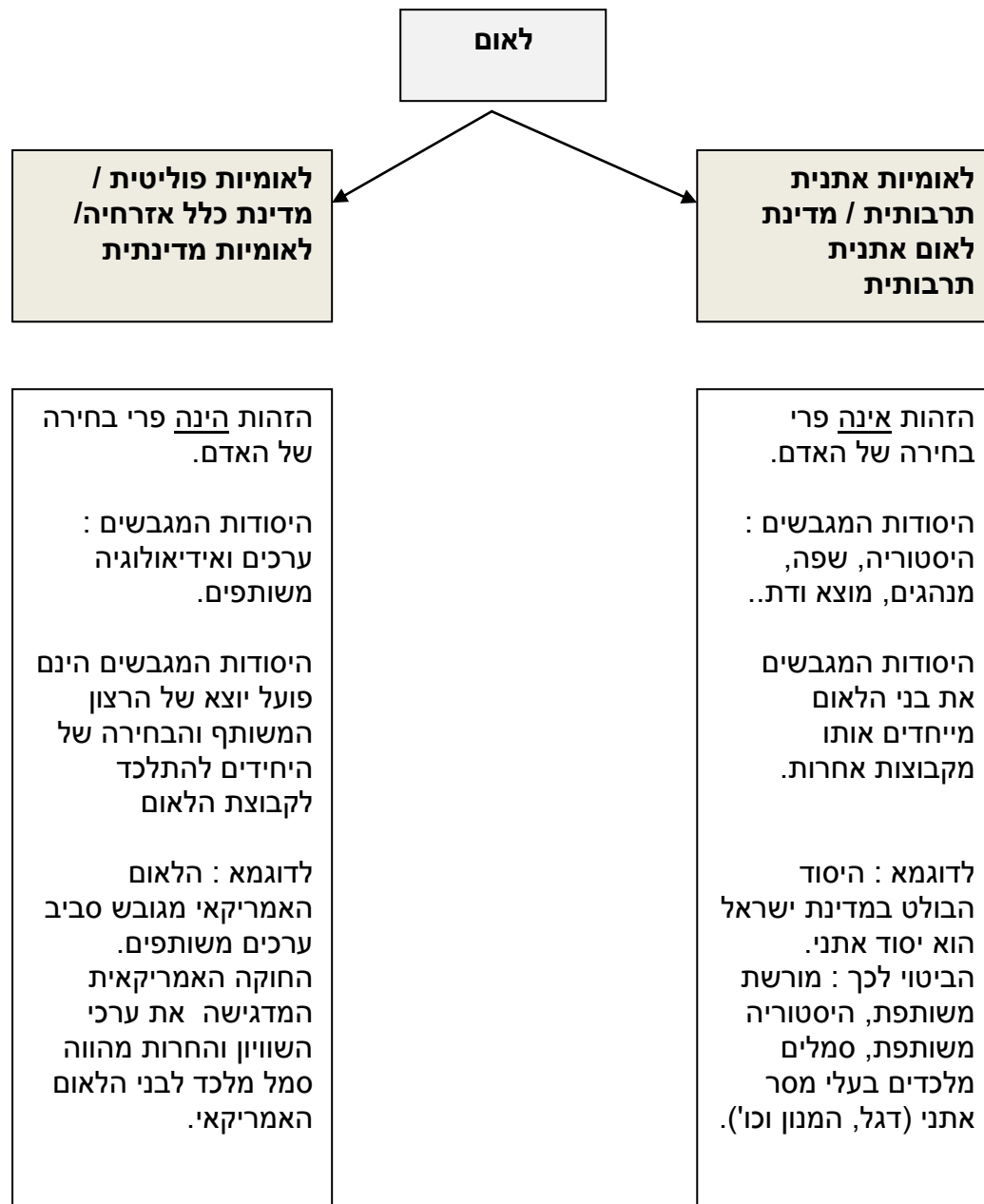
הגדרה עצמית – דרישה להכרה בינלאומית בזכותו של הלאום לעצמאות מדינית במסגרת מדינה משלו, בטריטוריה מסוימת.

ברגע שקבוצה אתנית מבקשת הגדרה עצמית, היא הופכת לקבוצת לאום.

קבוצת לאום – קבוצה חברתית בעלת זהות ומאפיינים משותפים(שפה, מוצא, תרבות, היסטוריה ולעיתים גם דת), **השואפים להגדרה עצמית** במסגרת של מדינה ריבונית ובזיקה לטריטוריה מסוימת, ושואפים או פועלים לשם כך.

מדינת לאום – מדינה המדגישה את היסודות האתניים בלאומיות, המדינה תהיה מזוהה עם קבוצה אתנית אחת המהווה את הלאום של המדינה. לדוגמא – מדינת ישראל מזוהה עם בני הלאום היהודי על אף שיש בה מיעוט לאומי ערבי, דרוזי וצ'רקסי.

- ישנה הבחנה בין סוגי הלאומיות השונים

סוגים של מדינות

סוג מדינה	מדינת לאום אתנית תרבותית	מדינה דו לאומית	מדינה רב לאומית	מדינת כלל אזרחיה
מאפיינים	מדינה בה יש לאום אחד מרכזי והוא הרוב בה	מדינה השייכת לשני לאומים שונים המתקיימים בה, לשני הלאומים מעמד שווה	מדינה שיש בה כמה קבוצות לאומיות, ולכולן מעמד שווה. המדינה מייצגת את כולן באופן שווה.	הלאומיות במדינה מוגדרת על בסיס האזרחות, וכל האזרחים נחשבים בני אותו לאום – לאום המדינה. מדינה דמוקרטית בלי קשר לסוג הלאומיות שבה, מזדהה עם כל אזרחיה ולא עם קבוצה אתנית.
דוגמא	מדינת ישראל מזוהה עם בני הלאום היהודי	בלגיה המורכבת מהלאום הוולוני והפלמי.	שווייץ המחולקת לאזורים עם קשר תרבותי לאיטליה, צרפת, וגרמניה.	צרפת, ארה"ב.

הדומה בין מדינות הלאום הדמוקרטיות הוא שהזהות הלאומית שלהן משלבת בין יסודות פוליטיים ויסודות אתניים.
השונה הוא בדגש שנותנת כל מדינת לאום לכל אחד מיסודות אלו.

לאומיות אתנית ----- לאומיות פוליטית

ישראל, גרמניה, פולין ארה"ב, צרפת
מדינות הלאום השונות ממוקמות במקומות שונים על הציר האתני-פוליטי. בהתאם לאופן בו הן משלבות את היסודות הללו.

שאלות תרגול :

1. טריטוריה היא תנאי הכרחי לריבונות, אך אין די בתנאי זה לקיומה של מדינה ריבונית. הסבר מדוע?
2. בישראל, חוק שיפוט בתי הדין הרבניים מחייב את אזרחי המדינה היהודים להתחתן ולהתגרש בבתי דין רבניים. איזה יסוד בזהות הלאומית בא לידי ביטוי בחוק זה. נמק תשובתך.
3. הסבר מהי מדינת לאום והצג הבדל אחד בין מדינת לאום ובין מדינת כלל אזרחיה.
4. הסבר מהי קבוצה אתנית? הבא שני הבדלים בין קבוצה אתנית לבין לאום.
5. ציין והצג את ארבעת התנאים לקיומה של מדינה ריבונית.

הצדקות לקיומה של מדינת הלאום מנקודת מבט דמוקרטית

רוב המדינות הדמוקרטיות בעולם היום הן מדינות לאום. מדינת לאום דמוקרטית מתמודד עם כמה סוגים של מתח:

- מתח בין לאומיות- לבין שוויון: מדינת הלאום מדגישה יסודות אתניים של קבוצת הרוב החיה בקרבה ומגדירה באמצעותם את זהותה. לצד זה, במדינה הדמוקרטית האדם הוא ערך מרכזי, והשוויון בין כלל האזרחים, ללא הבדל דת, גזע ומין הוא עקרון חשוב ומהותי.
- מתח בין קבוצות לאום שונות המרכיבות את אוכלוסיית המדינה.
- מתח בין חברי הלאום הגדול במדינה סביב שאלת היסודות המשותפים אותם יש להדגיש, ושעליהם יש לבסס את זהות המדינה.

יש הטוענים כי קיימת סתירה בין היות המדינה מדינת לאום לבין היותה דמוקרטית. כלומר, מדינת לאום פוגעת בעקרון השוויון, כי היא לא מתייחסת לכל תושביה באותה צורה, ולכן היא לא יכולה להיות מדינה דמוקרטית באמת. מול טענה זו ניצבים כמה עקרונות וערכים דמוקרטיים אשר מאפשרים את קיומה של מדינת הלאום הדמוקרטית.

יש כמה הצדקות דמוקרטיות לקיום מדינת לאום:

- **הזכות להגדרה עצמית:** זכותו של כל עם להגדיר את עצמו במסגרת של מדינה ריבונית, נבדלת ממדינות אחרות.
- **הכרעת הרוב:** מדינת הלאום משקפת את רצונו של רוב הציבור במדינה ולכן את טובת הכלל. מניעת היכולת להקים את מדינת הלאום היא שלילה של היכולת של הרוב לממש את רצונו על פי הכרעת הרוב.
- **סולידריות⁷:** מדינה דמוקרטית יציבה לא נוצרת רק על ידי חוזה משפטי תיאורטי בין האזרחים למדינה. על מנת שתוכל להתקיים לאורך זמן ובצורה מעשית עליה להתבסס על זהות משותפת, הזדהות, מוקד הזדהות רגשי חזק מספיק. הזהות האתנית היא מוקד הזדהות כזה.
- **מימוש הזכות לתרבות:** רק במדינת לאום ניתן להבטיח את שימור ויישום התרבות של הלאום הגדול במדינה.
- **הזכות לחיים וביטחון:** קיומה של מדינת הלאום היא פעמים רבות תנאי שבלעדיו קשה לשמור על ביטחון של קבוצות מסויימות.

יחד עם זאת, חשוב לזכור כי מדינה דמוקרטית, ומדינת לאום דמוקרטית בכלל זה, מתנהלות כל הזמן תוך כדי החלטה בין אינטרסים מתנגשים וזכויות מתנגדות. חשוב ליישם את עקרונות מדינת הלאום בלי לפגוע פגיעה חמורה מדי בעקרונות הדמוקרטיה. חשוב, למשל, לשמור על זכויות המיעוט ותרבותו.

⁷ יחס של הזדהות והסכמה לעמדתו של אחר, שותפות לסבל או לשמחה של הזולת. (מילון אבן שושן) הזדהות עם מצבם ועמדתם של אחרים, הנובעת מתחושת שיתוף ומאינטרסים משותפים. (רב מילים).

מאפייניה של מדינת ישראל כמדינה יהודית

מטרות השיעור :

- הבנה כי מאפייניה של מדינת ישראל כמדינה יהודית באים לידי ביטוי בסמלים, במוסדות ובחקיקה ומשקפים את הגישות השונות בסוגיה מהי מדינה יהודית.
- הכרת החוקים והמוסדות המבטאים את אופייה היהודי של מדינת ישראל.
- הכרת הקושי של האזרחים הלא יהודים בישראל להזדהות עם סמלי המדינה.

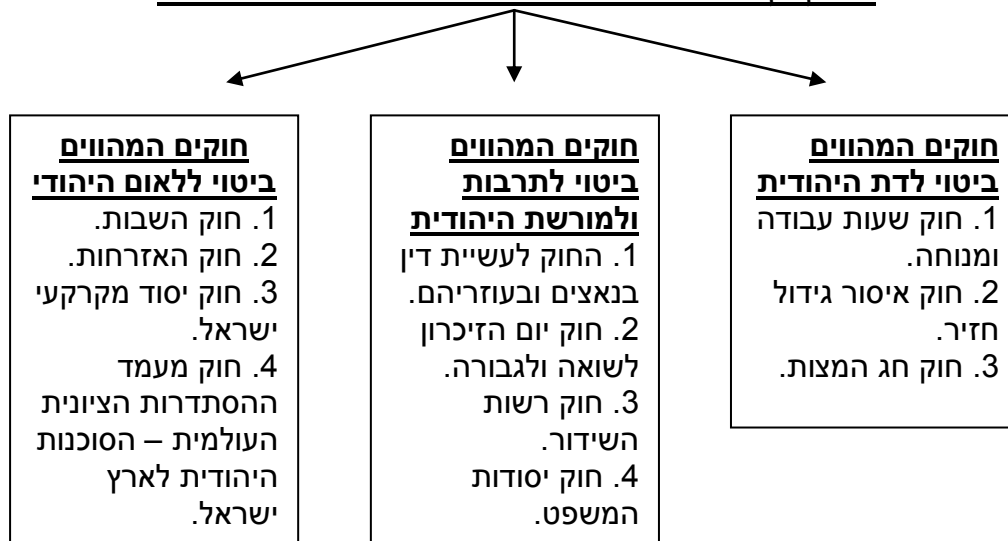
מושגים מרכזיים : סמלי המדינה (הדגל, ההמנון, סמל המדינה), חוק שעות עבודה ומנוחה, חוק איסור גידול חזיר, חוק חג המצות.

מאפייניה של מדינת ישראל כמדינה יהודית מתחלקים לנו בשלושה מרחבים שונים"

- א. ההיבט המשפטי נורמטיבי – חוקים ונורמות שעל פיהם המדינה מתנהלת.
- ב. היבט המרחב הציבורי – עוסק בהתרחשויות ציבוריות ולא פרטיות.
- ג. בין הציבורי לפרטי – כיצד החלטות המדינה משפיעות על התנהלות הפרט בנושאים מסוימים.

ההיבט המשפטי נורמטיבי

החקיקה במדינת ישראל- ביטוי למדינה יהודית

החקיקה במדינת ישראל – ביטוי למדינה יהודית

א. חוקים המהווים ביטוי לדת היהודית –

- **חוק שעות עבודה ומנוחה 1951** – חוק המגדיר את יום המנוחה השבועי עבור האוכלוסייה היהודית, יום השבת. אסור למעסיק להעסיק יהודי ביום זה. ובמידה שכן, עליו לשלם לו יותר כסף. בצורה זו המדינה לא מעודדת העסקת יהודים ביום השבת.
- **חוק איסור גידול חזיר (חוק החזיר) 1962** – חוק האוסר על גידול, החזק ושחיטה של חזיר למאכל. ההוראה אינה חלה על ישובים ערבים והחזקה של חזירים בגני חיות ומוסדות מחקר. החוק נחקק בשל היותו של חזיר חייה טמאה ואסור למאכל בדת היהודית.
- **חוק חג המצות (חוק החמץ) 1986** – חוק החל בחג פסח ואוסר על בעל עסק להציג בפומבי מוצר חמץ למכירה. האיסור לא חל ביישוב שרוב תושביו לא יהודיים וברובע בו מרבית התושבים לא יהודיים. החוק נחקק בשל איסור אכילת חמץ בחג הפסח היהודי.

ב. חוקים המהווים ביטוי לתרבות למורשת היהודית –

- **חוק רשות השידור 1965** – חוק המגדיר את תפקידי רשות השידור הממלכתית: חיזוק הקשר עם המורשת היהודית וערכיה ולהעמיק את ידיעתה. לשקף את חי המדינה, מאבקה, יצירתה והישגיה.
- **חוק יום הזיכרון לשואה ולגבורה 1959** – חוק הקובע את היום שיוקדש לזכר היהודים שנרצחו בשואה. במהלך היום נערכים טקסים ברחבי הארץ, מושמעת צפירת דומיה בת שתי דקות, דגלים מעל בנייני ציבור מורדים לחצי התורן.
- **חוק יסודות המשפט 1980** – חוק הקובע את הדרך בה מחויב בית המשפט לפסוק בשאלה העומדת בפניו ואינה ניתנת להכרעה ברורה לפי החוק הקיים, או תקדימים משפטיים. החוק מעניק מעמד מיוחד ל"עקרונות החירות, הצדק והשלום של מורשת ישראל" כמקור לפסיקה במקרים אלה.

ג. חוקים המהווים ביטוי ללאום היהודי –

- **חוק השבות 1950** – מהווה את הביטוי החוקי המרכזי להיותה של מדינת ישראל מדינת העם היהודי. החוק מעניק לכל יהודי בעולם את הזכות לעלות לישראל ולקבל תעודת עולה (בהתאם לחוק האזרחות, תעודת עולה מזכה מיידית בתעודת זהות ישראלית) התיקון לחוק משנת 1970 קובע כי רשאי לעלות לארץ ישראל גם מי שאחד מסביו היה יהודי, מי שבן זוגו הוא יהודי, או מי שבן זוגו הוא בנו או נכדו של יהודי.
- **חוק האזרחות 1952** – חוק שקבע מהם התנאים לקבלת מעמד האזרחות במדינת ישראל. מכיוון שמדינת ישראל מוגדרת כמדינת לאום יהודית, והנהגתה רואה צורך בשמירה על רוב יהודי במדינה. נקבע בחוק כי האזרחות מועברת מאב לבן ללא קשר למקום הלידה.
- **חוק יסוד מקרקעי ישראל 1960** – מבטיח שהבעלות על נכסי המקרקעין של מדינת ישראל תישאר בידי המדינה. בכך שומר החוק על הבעלות היהודית של שטחי המדינה.

היבט המרחב הציבורי

סמלי המדינה – ביטוי למדינה יהודית

סמלי מדינה מייצגים את הערכים והמורשת של המדינה, כך הם מסייעים באיחוד וליכוד בני האומה. לדוגמה, פסל החירות של ארה"ב מייצג את ערכי החופש השוויון והצדק העומדים בבסיסה של ארה"ב.

בישראל סמלי המדינה, הדגל, ההמנון וסמל המדינה מקורם במורשת היהודית.

הדגל

דגל מדינת ישראל הוא הדגל בה השתמשה התנועה הציונית. צבעי הדגל כחול ולבן, נקבעו על פי צבעי הטלית. מגן הדוד המסומן במרכז הדגל הוא סמל יהודי עתיק מימי דוד המלך. הרקע הלבן בדגל, מסמל את הצבע הלבן של בגדי הכהן הגדול בבואו לעבוד בבית המקדש ביום הכיפורים.

ההמנון – "התקווה"

המנון המדינה הוא "התקווה" – ההמנון של התנועה הציונית. הוא נכתב על ידי נפתלי הרץ אימבר.

ההמנון מבטא את רצון העם היהודי לשוב לא"י ואת הציפייה לעצמאות בארץ ישראל. שם ההמנון "התקווה" בא לציין את העובדה שבכל מקום בעולם בו נמצאו היהודים, הם תמיד שמרו על קשר עם ארץ ישראל והתפללו לכיוון ירושלים.

סמל המדינה – מנורה וענפי זית

במרכז סמל המדינה נמצאת מנורת בית המקדש, בעלת שבעת הקנים, שנלקחה לאחר חורבן בית המקדש על ידי הרומאים.

דגם מנורה נלקח משער טיטוס שברומא.

המנורה נקבעה כסמלה של מדינת ישראל מכיוון שהיא מסמלת את התקווה והרצון לבניית בית המקדש.

השפה העברית –

שפה היא מערכת מוסכמת של מילים, צורות הבעה ומשפטים המשמשים אמצעי תקשורת בין אנשים. שפה היא אחד המאפיינים הבולטים לייחודיות של קבוצת אנשים.

העברית היא שפת התנ"ך, שפת המשנה, שפה שאותה שימרו היהודים במהלך אלפי השנים, במהלך שנות הגלות שימשה העברית כשפת התפילה, שפת הקודש. שפה בה נכתבו שאלות ותשובות של רבנים, שפה בה יהודים כתבו ספרים. אבל בעיקרה לא הייתה שפה מדוברת. התחייה של השפה העברית כשפת דיבור החלה במהלך המאה ה-19. העולים בעליות הציוניות עודדו את השימוש בעברית כשפת יום יום. אליעזר בן יהודה נחשב כמחדש השפה העברית.

אין במדינת ישראל חוק הקובע את מעמדה הרשמי של השפה העברית כשפת המדינה. בישראל למעשה יש שתי שפות רשמיות מתקופת המנדט הבריטי. מעמדן של השפות נקבע על ידי חקיקה מנדטורית בסימן 82 לדבר המלך. (1947-1922) שקבע שני עקרונות :

- המודעות הרשמיות והטפסים הרשמיים של הממשלה יפורסמו בשלוש שפות (אנגלית, ערבית ועברית).
- זכותו של אדם להשתמש בכל אחת משלוש השפות הללו במשרדי הממשלה ובבתי המשפט.

לאחר הקמת המדינה בוטלה השפה האנגלית כשפה רשמית והעברית והערבית נשארו כשפות רשמיות שכל פרסום רשמי חייב להתפרסם בשתיהן. נבדוק את מעמדה של השפה העברית בחקיקה ובמציאות.

להלכה בחקיקה :

מעמדה של השפה העברית אינו מעמד רשמי בלעדי. ישנם חוקים המעניקים יתרון ובלעדיות לשפה העברית וישנם חוקים המצביעים על מעמד זהה של השפה הערבית.

דוגמא לחוקים המעניקים יתרון לעברית :

חוק האזרחות (1952)

אדם הרוצה לקבל אזרחות במדינת ישראל, לא מכוח שבות (חוק השבות) או לידה וישיבה בארץ, חייב על פי חוק האזרחות לדעת "ידיעת מה של השפה העברית" (סעיף 5 א5) כתנאי לקבלת אזרחות.

חוק סדר הדין הפלילי (1982) סעיף 141 קובע כללים שההליך השיפוטי בישראל יתנהל בשפה העברית בלבד. מסמך המוגש לבית המשפט בערבית חלה חובה חוקית לתרגמו לעברית. עדות הנמסרת לא בעברית תתורגם לעברית. מכאן שמערכת המשפט הישראלית מתנהלת בשפה העברית אלא אם פסק בית המשפט אחרת.

דוגמא לחוקים בהם העברית והערבית מוכרות ואין יתרון לעברית :

חוק שידורי טלוויזיה מהכנסת התשס"ד (2003) סעיף 11 ג' קובע ששידורי הכנסת, שאינם משודרים בשידור חי יהיו מלווים בתרגום לערבית או לעברית לפי העניין. בנוסף לרצון המחוקק לאפשר נגישות של אוכלוסייה למידע יש כאן הענקת של מעמד סמלי מיוחד לשפה הערבית.

חוק הבחירות לכנסת התשכ"ט 1969 בסעיף 76 ב' נקבע "רשימת מועמדים רשאית להוסיף לאות הרשימה ולכינויה העבריים את האות ואת הכינוי הערביים שהועדה המרכזית אישרה כמקבילים לאות ולכינוי העבריים, והבוחר רשאי להשתמש בפתק ההצבעה בעברית בלבד או בעברית עם התרגום לערבית".

במציאות

יש מקומות בהם יש לעברית העדפה ויש מקומות שמעמדן של העברית והערבית זהה.

במסמכים הרשמיים הפרסום צריך להיות בשתי השפות ואמנם מרבית הפרסומים הרשמיים נעשים בעברית ובערבית. החוקים מתפרסמים בשתי השפות, תעודות הזהות מודפסות בשתי השפות כך גם שטרי הכסף, הבולים ושלטי הרחובות. בבתי הספר היהודים ההוראה היא רק בעברית בבתי הספר הערביים ההוראה בערבית ולומדים עברית. יש מקומות שהעברית מועדפת למשל בפנייה לרשויות השלטון לעיתים נדרש האזרח הערבי לתרגום. בכלי התקשורת הממלכתיים ברשות השידור מרבית השידורים מתקיימים בעברית יש מיעוט של שידורים בערבית.

לוח השנה העברי

הוא חלוקת הזמן שנעשתה על ידי היהודים כאשר היא מתבססת על יממה שמתחילה בערב עם השקיעה כפי שכתוב בספר בראשית במעשה הבריאה "ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד" (בראשית פרק א' פסוק 5). שבוע- אינו פרק זמן טבעי הוא מתבסס על תהליך בריאת העולם במקרא. חלוקה זו של הזמן לשבעה ימים עברה מהלוח היהודי לזה הנוצרי ולזה מוסלמי. ניתן לחלק את השנה על פי השמש, על פי הירח ועל פי שני המאורות. הלוח היהודי הוא שילוב של שנה ירחית ושנה שמשית. (הלוח הנוצרי פועל על פי השמש, הלוח המוסלמי על פי הירח). דוגמא לשילוב: כדי להתאים את השנה הירחית לשנה השמשית נקבעה שנה מעוברת בה מוסיפים חודש נוסף: אדר ב' כדי שפסח לא יתרחש בחורף אלא באביב.

שימוש בלוח השנה העברי במדינת ישראל

על פי **חוק השימוש בתאריך העברי, התשנ"ח-1998** התאריך העברי יצוין בכל מכתב רשמי בשפה העברית הנשלח על ידי רשות ציבורית, הכוונה למשרדי הממשלה, לרשויות המקומיות ובכל הודעה רשמית לציבור בשפה העברית המתפרסמת מטעמה. בנוסף יצוין התאריך הלועזי המתבסס על הלוח הנוצרי. ימי השבתון והמועד נקבעו על פי הלוח והתאריך העברי. שבת חגי ישראל הם ימי השבתון הרשמיים של מדינת ישראל. לאזרחים שאינם יהודים נקבעו ימי שבתון לכל אחד על פי דתו.

מגן דוד.
טלית.

מנורת
בית
המקדש.
"ישראל"

"נפש
יהודי
הומיה"

בין הציבורי לפרטי

הסדר הסטאטוס קוו

מטרות השיעור :

- הבנה מהו "הסדר הסטאטוס - קוו".
- הבנת חשיבות הסדר הסטאטוס - קוו בנושאי דת ומדינה כאמצעי גישור בין בעלי הגישות השונות, המאפשר חיים יחד למרות חילוקי הדעות.

מושגים מרכזים : הסדר סטאטוס – קוו.

סטאטוס קוו – מלטינית **שמירה על המצב הקיים**.

בשל חילוקי דעות בין דתיים לחילונים באשר לצבינונה היהודי של המדינה ומעמד הדת היהודית במדינה, הושג בשנת 1947, ערב הקמת המדינה הסדר בין מפלגות הפועלים ובין המפלגות הדתיות והחרדיות הידוע שם סטאטוס-קוו.

ההסדר כולל ארבעה סעיפים עיקריים :

1. **כשרות** - שמירת כשרות במוסדות ציבור (כמו משרדי ממשלה וצה"ל).
2. **שבת** - שמירת שבת במקומות ציבוריים (תחבורה ציבורית).
3. **חינוך** – שמירת המעמד העצמאי לחינוך הדתי.
4. **אישות** – מתן זכות בלעדית לבתי הדין הרבנים לעסוק בענייני נישואי וגירושין.

ההסכם נקבע על סמך ההנחה שכל הקבוצות היהודיות בישראל רוצות לחיות יחד, לכן למרות חילוקי הדעות בנושאי דת ומדינה, הן הגיעו לכלל הסכמה על "כללי משחק" שישמרו על ידי כולם.

חוקיות ההסכם - חלק מהנושאים שהוסכם עליהם בהסדר הסטאטוס קוו קיבלו תוקף של חוק. למשל: חוק בתי דין רבניים, חוק שעות עבודה ומנוחה, שמירת כשרות במוסדות ציבור ועוד. **היתרון הבולט של ההסכם** הוא בכך שבעזרתו נמנעים מלקבל הכרעות בבעיות מורכבות שאין עליהם הסכמה, וכל הצדדים יכולים להמשיך ולחיות ביחד.

כמו כן, ההסכם מבטיח שמירה על יציבות פוליטית, משום שבזכות ההסכם נמנעים חיכוכים בנושאי דת ומדינה, העלולים לזעזע את הקואליציה הממשלתית. **החיסרון הבולט של ההסכם** הוא בכך שלא ניתן תמיד לשמור על מה שהוסכם בעבר לנצח, משום שהתנאים בסביבה משתנים, ומה שהוסכם בעבר לא תקף לתמיד. כמו כן, נושאים שלא עוגנו בחוק עלולים ליצור מחלוקות חדשות.

הסכם הסטאטוס קוו הוא ביטוי להסכמיות בין דתיים וחילוניים בישראל.

שאלות תרגול :

1. הסבר כיצד הסכם הסטאטוס קוו מהווה ביטוי להיותה של מדינת ישראל מדינה יהודית.
2. הצג את ארבעת הסעיפים העיקרים של הסדר הסטאטוס קוו.
3. הצג יתרון וחיסרון בהסדר הסטאטוס קוו.
4. הצג את הסדר הסטאטוס קוו, הסבר כיצד ההסדר מיישם את עקרון ההסכמיות.

השסע הדתי

מטרות השיעור :

- הבנה מהו השסע הדתי.
- הכרת הזרמים הדתיים בקרב יהודי ישראל.
- הבנת הגורמים השונים לשסע הדתי.
- הכרת דרכי הביטוי של השסע הדתי.
- הכרת הוויכוח בשאלת היחס בין דת ומדינה.
- גיבוש עמדה מנומקת בשאלת מקומה של הדת במדינת ישראל.

מושגים מרכזיים : שסע דתי.

שסע – הוא קו גבול חברתי החוצה את החברה ומחלק אותה למחנות שונים. החברה המפוצלת לקבוצות שונות, שיש ביניהם ניגודים, בין הקבוצות מתקיים מתח, קיטוב, מחלוקות. מתחים אלה מקשים על הגיבוש החברתי ופוגעים בלכידות החברתית במדינה.

מהו השסע הדתי ?

שסע הקיים בין **יהודים דתיים ליהודים לא דתיים** (חילוניים, חופשי, לגבי צביונה הרצוי של מדינת ישראל. ויחסי דת ומדינה.

עמותת "אין לנו ארץ אחרת", פועלת על מנת לגשר בין הציבור הדתי לחילוני במדינת ישראל.

נקודות המחלוקת המרכזיות בשסע הדתי		
יחס הדתיים		יחס החילוניים
צבינה של השבת ברשות הרבים	השבת היא סמל, יום קדוש לתפילה ולימוד תורה. העבודה אסורה. אופי השבת בפרהסיה: התנגדות לתחבורה ציבורית, נסיעה בשכונות דתיות, פתיחת מקומות בידור ומרכזי בילוי.	השבת יום מנוחה מעבודה, נועדה לבילוי להנאה ולמשפחה. אופי השבת בפרהסיה: מעוניינים בתחבורה ציבורית, שרותי בידור, מרכזי קניות ועוד. זאת בשם חופש הדת וחופש מדת.
הכרה במעמד של הזרמים הקונסרבטיבים והרפורמים.	הציבור הדתי והממסד האורתודוכסי (רבנות ובתי דין רבניים) מתנגדים להכיר בזרמים אלה כזרמים לגיטימיים. לא מכירים ברבניהם כמוסמכים לעסוק ברבנות, לערוך טקסים דתיים ולכהן במועצות הדתיות.	הזרמים וחלק מהציבור החילוני דורשים בשם הפלורליזם הדתי וערך השוויון להכיר בזרמים הקונסרבטיבים והרפורמים כלגיטימיים לטפל בנושאי דת בדיוק כמו הזרם האורתודוכסי.
הגדרת מיהו יהודי	הציבור הדתי וחלק מהמסורת תומך בהגדרת ההלכה.	ההגדרה צריכה להיות על פי ההזדהות עם העם היהודי ותרומתו למדינת ישראל.
שאלת הגיוור בחוק השבות	גיוור אורתודוכסי בלבד (על פי הלכה).	חלק מהחילוניים והזרמים השונים רוצים שיוכרו הגיוור האחרים.
גיוס בחורי ישיבות חרדיות לצה"ל.	טענת החרדים: הרצון לגייסם הוא חוסר התחשבות ברגשותיהם ובאורח חייהם. ללימוד תורה יש ערך עליון. לימוד תורה הוא גם אמצעי להגן על ישראל.	יש הרואים באי שירותם של החרדים בצבא ביטוי לאי רצונם להשתתף בחובות המשותפים של החברה היהודית הישראלית (פגיעה בערך השוויון). בנוסף יש הרואים בכך ניכור מצד החרדים כלפי המדינה.
התערבות הממסד הרבני בפוליטיקה הישראלית.		מתן פסקי הלכה המתנגשים עם חוקי המדינה היא פגיעה בשלטון החוק ואיום על הדמוקרטיה.
סוגיית ההתיישבות ביש"ע (יהודה, שומרון וחבל עזה)	הציבור הדתי בעיקר הדתי לאומי תומך בהתיישבות עקב קדושת ארץ ישראל.	מוכנים לוותר על חלקים מיש"ע כדי לפתור את הסכסוך הישראלי פלסטיני.

ביטויי השסע הדתי

דרכי ביטוי לגיטימיים: הפגנות, מחאות, פניות לבתי משפט ועתירות לבג"צ, פנייה לתקשורת, כתיבת מכתבים למערכות העיתונים, הסכמיות (סטאטוס קוו), סובלנות הוספת סעיפים מיוחדים בהסכמים קואליציוניים.

דרכי ביטוי לא לגיטימיות: אלימות מילולית, אלימות פיזית, שימוש בסטריאוטיפים, סירוב לצייט להחלטות וחוקים שהתקבלו בהכרעת הרוב, חסימת כבישים, הבערת צמיגים ועבריינות אידיאולוגית.

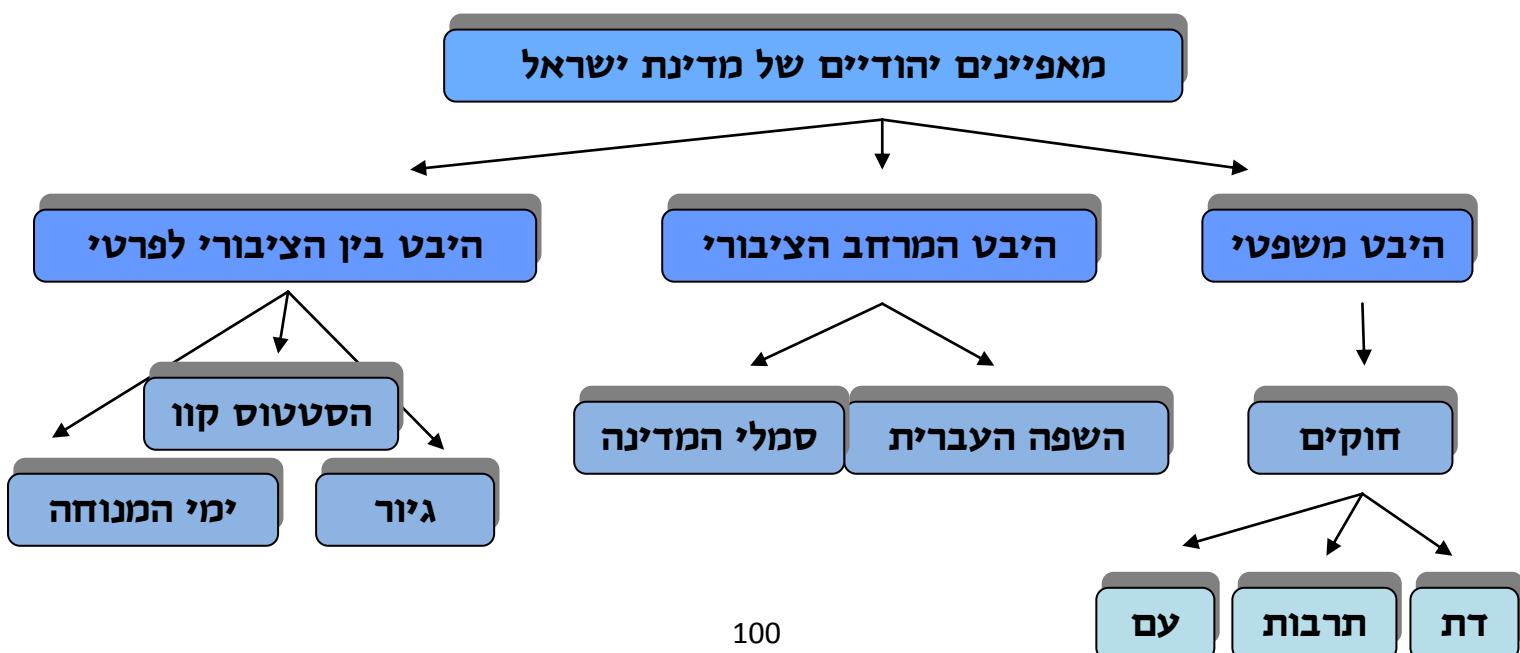
דרכי התמודדות עם השסע הדתי

1. הסדרי סטאטוס קוו – פשרה בין דתיים לחילוניים, כדרך להימנע מהחלטות רוב חד צדדיות בנושאים השנויים במחלוקת.
2. העברת הטיפול בשאלות שנויות במחלוקת מהמישור הלאומי למישור מקומי. כל ישוב יקבע את דרך החיים ביישובו על פי אופי האוכלוסייה במקום. למשל: פתיחת בתי עסק בשבת, מכירת בשר לא כשר ועוד.
3. מתן אוטונומיה למוסדות חינוך דתיים להחליט את נושאי הלימוד במוסדותיהם.
4. אמנות (הסכמים), כמו אמנת כינרת- יצירת דיאלוג עם הצד השני בשסע על המשותף ומציאת דרכים לחיים משותפים למרות חילוקי הדעות.

שאלות תרגול :

- הסבר מה הם דרכי ההתמודדות עם השסע הדתי.
- הצג שתי דוגמאות לשסע הדתי והבא את יחס הדתיים והחילוניים אל הדוגמאות.

תרשים מסכם – פרק מאפיינים יהודיים של המדינה

מדינת ישראל והעם היהודי בתפוצות

מטרות השיעור :

- הבנה כי בהכרזת העצמאות נקבע כי מדינת ישראל היא מדינת העם היהודי, גם אלו החיים מחוץ למדינה ואינם אזרחי המדינה.
- הבנת חשיבות חוק השבות שמקורו בהכרזת העצמאות, חוק המבטא את ההכרה בזכותו של כל יהודי לעלות לארץ ישראל.
- הכרת המסגרות המשותפות המעוגנות בחוק למדינת ישראל וליהודי התפוצות.
- הכרת הזרמים הדתיים שאליהם משתייכים היהודים בארה"ב. הכרת השונה והדומה בזרמים ויחסם אל מדינת ישראל.
- הבחנה בין מרכיבי הזהות של היהודים החיים בתפוצות – זהות אזרחית, זהות לאומית וזהות דתית. הבנה כי מרכיבי זהות אלה משפיעים על זיקתם של יהודי התפוצות למדינת ישראל ועל יחסם אליה.
- התלמידים יכירו את האבחנה בין מעגלים שונים של זהות יהודית בתפוצות, על פי ההגדרות "יהודי ליבה" לעומת "זכאי חוק השבות", ויבינו שמרכיבי זהות אלה משפיעים על זיקתם של יהודי התפוצות למדינת ישראל ועל יחסם אליה.
- התלמידים יכירו את המגמות החדשות בדמוגרפיה של העם היהודי בתפוצות.
- הבנת יחסי הגומלין בין מדינת ישראל ליהודי התפוצות.

מושגים מרכזיים : יהודי ליבה, חוק השבות, הסוכנות היהודית, ההסתדרות הציונית הלאומית, תפוצה, זרמים דתיים אצל היהודים בתפוצות (אורתודוקסים, רפורמים, קונסרבטיבים).

את הקשר בין המדינה ליהודי התפוצות אפשר לראות כבר מימיה הראשונים של המדינה בהכרזת העצמאות ובחוק השבות (1950).

הכרזת העצמאות

"השוואה, שהתחוללה על עם ישראל בזמן האחרון, בה הוכרעו לטבח מיליוני יהודים באירופה, הוכיחה מחדש בעליל את ההכרח בפתרון בעיית העם היהודי מחוסר המולדת והעצמאות על ידי חידוש המדינה היהודית בארץ ישראל, אשר תפתח לרווחה את שערי המולדת לכל יהודי ותעניק לעם היהודי מעמד של אומה שוות זכויות בתוך משפחת העמים.

...זוהי זכותו הטבעית של העם היהודי להיות ככל עם ועם עומד ברשות עצמו במדינתו הריבונית.

...מדינת ישראל תהא פתוחה לעליה יהודית ולקליבוץ גלויות.

...אנו קוראים אל העם היהודי בכל התפוצות להתלכד סביב היישוב בעלייה ובבניין ולעמוד לימינו

במערכה הגדולה על הגשמת שאיפת הדורות לגאולת ישראל."

על מנת לממש את הנאמר בהכרזת העצמאות, נחקק בשנת 1950 חוק השבות. חוק זה בא לקבוע

בחוק את שנאמר במגילת העצמאות.

חוק השבות

נחקק ב-1950 ומהווה את הביטוי החוקי המרכזי להיותה של מדינת ישראל מדינת העם היהודי. החוק מעניק לכל יהודי בעולם את הזכות לעלות לישראל ולקבל תעודת עולה (בהתאם לחוק האזרחות, תעודת עולה מזכה מיידית בתעודת זהות ישראלית).

סעיף 1 לחוק השבות - כל יהודי זכאי לעלות ארצה.

בחוק יש סעיף מגביל המאפשר לשר הפנים למנוע את עלייתם לישראל של יהודים בעלי עבר פלילי העלולים לסכן את שלום הציבור או את בטחון המדינה, יהודים חולים העלולים לסכן את בריאות הציבור או יהודים שפעלו נגד העם היהודי.

מכיוון שלא נקבעה ההגדרה ל"יהודי" כך נוצרו בעיות לאנשים שרצו להירשם כיהודים. שתי עתירות מרכזיות שהוגשו לבג"ץ בנושא :

1. **בבג"ץ רופאייזן מ-1958**, לא אפשר בג"ץ לרשום כיהודי אדם שנולד וגדל כיהודי, עזר ליהודים בשואה ולאחר מכאן התנצר ורצה לעלות לישראל כיהודי.
2. **בבג"ץ שליט מ-1968**, אפשר בג"ץ לרשום כיהודים את ילדיו של קצין יהודי וישראלי שנשא אישה לא יהודיה, בטענה שהילדים גדלים ומתחנכים כבני העם היהודי. המקרה היה חד פעמי ולא חזר בשנית.

בעקבות שתי העתירות, **עודכן בשנת 1970 חוק השבות :**

סעיף 4 א. קבע כי תתאפשר גם עלייה של מי שאחד מסביו היה יהודי, מי שכן זוגו הוא יהודי או מי שכן זוגו הוא בנו או נכדו של יהודי, להוציא אדם שהיה יהודי והמיר דתו מרצון.

סעיף 4 ב. קבע מי הוא יהודי - מי שנולד לאם יהודיה או שנתגייר, והוא אינו בן דת אחרת. כך שעל פי חוק השבות המתוקן - כל יהודי ובני משפחתו עד דור שלישי זכאים לעלות לארץ ולקבל כאן תעודת עולה (אזרחות מקבלים על פי חוק האזרחות. אחד התנאים לקבלת אזרחות ישראלית הוא מתוקף חוק השבות).

נגד חוק השבות	בעד חוק השבות
חוק השבות הוא חוק מפלה	החוק מעדיף יהודים ואינו מפלה לא יהודים
	זכותה של מדינת לאום לשמור על הדומיננטיות של בני הלאום שלה.

לאחר הקמת מדינת ישראל החלו גלי עלייה המונים, תוך שלוש וחצי שנים הוכפלה אוכלוסיית המדינה מ-650,000 תושבים ב-1948, ל-1,350,000 בסוף 1951. מאז עלו לארץ עוד מיליוני יהודים. גלי העלייה הגדולים האחרונים היו במהלך שנות ה-90 ממדינות ברה"מ לשעבר ומאתיופיה. אולם עדיין **מחצית מהעם היהודי נמצא עדיין בתפוצות**, ומדינת ישראל מקיימת קשר הדוק עם הקהילות היהודיות בעולם.

המסגרות המשותפות למדינת ישראל וליהודי התפוצות

עוד לפני הקמת מדינת ישראל הוקמו שני מוסדות הפועלים עד היום לשם חיזוק הקשר בין מדינת ישראל ויהודי התפוצות שמסייעים ליהודי התפוצות **ההסתדרות הציונית העולמית והסוכנות היהודית**. לאחר הקמת המדינה המשיכו המוסדות הללו לפעול על מנת לסייע למדינה הצעירה. **בשנת 1955** חוקקה הכנסת את חוק מעמד ההסתדרות הציונית העולמית – הסוכנות היהודית לארץ ישראל. החוק קובע את חלוקת העבודה בין המוסדות לממשלת ישראל. החוק קובע :

1. "מדינת ישראל רואה עצמה כיצירת עם ישראל כולו ושעריה פתוחים בהתאם לחוקיה לכל יהודי הרוצה לעלות אליה.
4. מדינת ישראל מכירה בהסתדרות הציונית העולמית כסוכנות המוסמכת שתוסיף לפעול במדינת ישראל לפיתוח הארץ וישובה, לקליטת עולים מהתפוצות ולתיאום פעולותיהם בישראל של מוסדות ואיגודים יהודיים הפועלים בתחומים אלה.
5. ייעוד קיבוץ הגלויות העומד במרכז משימותיהן של מדינת ישראל ושל התנועה הציונית בימינו, מחייב אמצעים מתמידים של העם היהודי לתפוצותיו ; ולכן מצפה מדינת ישראל להשתתפותם של כל היהודים, כיחידה וכגופים, בבניין המדינה ובעזרה לעליית המוני העם לתוכה, ורואה צורך באיחוד כל קיבוצי היהודים למטרה זו."

עיקר פעילות ההסתדרות הציונית העולמית שנוסדה ב-1897 על ידי בנימין זאב הרצל בקונגרס הציוני הראשון בבאזל –

- עידוד עליית יהודים לא"י.
- עריכת פעולות הסברה בקרב יהודי העולם לשם תמיכה בישראל.
- החדרת ערכי היהדות והציונות בקרב היהודים בכל העולם.
- טיפוח החינוך היהודי ולימוד השפה העברית.

בשנת 1929 נוסדה בציריך הסוכנות היהודית.

- הסוכנות מופקדת על המגבית היהודית (יהודי העולם תורמים כספים רבים בעזרת המגבית היהודית).
- טיפול בעלייתם של יהודים וקליטתם בישראל.
- סיוע לעולים חדשים להשתלב כלכלית וחברתית בחיי המדינה.
- עידוד עליית נוער יהודי.
- סיוע בנושאי חינוך, בריאות ושיכון לתושבי המדינה.

יחסי הגומלין בין מדינת ישראל לבין יהדות התפוצות –

יחסה של מדינת ישראל ליהדות התפוצות

כמדינת העם היהודי, מנהיגי המדינה רואים עצמם גם מחויבים ואחראים לשלומם ולביטחונם של יהודי התפוצות, בנוסף למחויבותם לאזרחי המדינה. מחויבות זו באה לידי ביטוי בהעלאת יהודים לארץ ובסיוע לקהילות בתחום הביטחון והחינוך היהודי.

יחסה של יהדות התפוצות למדינת ישראל

מרבית יהודי התפוצות מרגישים זיקה ליהדותם ולמדינת ישראל. עצם קיומה של מדינת ישראל מחזק את הזהות הלאומית היהודית ואת רגש הגאווה הלאומי היהודי, ומקנה ליהודי תחושת השתייכות לעם שיש לו מדינה ריבונית. יהודי התפוצות פועלים למען מדינת ישראל בתחום הכלכלי – תרומות כספיות והשקעות במדינה; בתחום הפוליטי – יצירת דעת קהל אוהדת למדינת ישראל; ובהתנדבות יהודית – לעבוד בישראל בימי שלום או מלחמה.

ההשלכות של היות מדינת ישראל מדינת לאום יהודית על האזרחים הלא יהודים בישראל –

תושבי ישראל הלא יהודים חשים לעיתים כי מדינת ישראל אינה מדינתם, זאת לאור הגדרתה כמדינה יהודית. חוקים כחוק השבות המפלים יהודים לטובה וזאת משום שהוא מעניק לכל יהודי זכות להגירה ולהתאזרחות. כמו כן ישנם מוסדות מדינה המיועדים אך ורק ליהודים, כגון הסוכנות היהודית המופקדת על הקשרים בין מדינת ישראל לפזורה היהודית. יוצא מכך כי כספי מדינה מוכוונים לשמירה על קשר עם יהודי התפוצות. מכאן ישנה הגברה של תחושת אי השוויון שחשים האזרחים הלא יהודים וכי מדינת ישראל אינה מדינתם.

שאלות תרגול :

1. הציגו שני סמלים של מדינת ישראל, כיצד הם מבטאים את היותה של המדינה מדינה יהודית.
2. ציין והצג שני חוקים המחזקים את המורשת היהודית ואת הלאום היהודי.
3. הסבר מדוע נשמעים קולות לשנות את מילות ההמנון בטענה כי אין הוא נכון במדינה דמוקרטית.
4. ציין והצג שלושה מוסדות של מדינת ישראל אשר תושביה הלא יהודים של מדינת ישראל יוכלו לטעון כי אינם מייצגים אותם.

מאפיינים של המיעוטים הלאומיים במדינת ישראל

מהו מעמד המיעוטים במדינת ישראל?

מעמדם של המיעוטים במגילת העצמאות

מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית קיבלה על עצמה מחויבות לשמירה על זכויות כלל אזרחיה.

הכרה בזכויות האדם והאזרח של בני קבוצות המיעוט - "...תקיים שוויון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה בלי הבדל דת גזע ומין, תבטיח חופש דת, מצפון, לשון, חינוך ותרבות, תשמור על המקומות הקדושים של כל הדתות".

בהמשך המגילה ישנה התייחסות ייחודית לערביי המדינה, המבטיחה להם "אזרחות מלאה ושווה... ונציגות מלאה בכל מוסדותיה...".

תחום הדת:

מגילת העצמאות מבטיחה חופש דת במדינת ישראל
קיום פולחן דתי והכרה של המדינה במנהגים דתיים-- זכותם של המוסלמים, הנוצרים והדרוזים, לקיים את מצוות דתם ולחגוג את חגיהם כרצונם. נערות ונשים מוסלמיות רשאיות לעטות כיסויי ראש, גברים מוסלמים יכולים ללבוש בגדים מסורתיים, כמרים ונזירות יכולות להתלבש בגלימות המעידות על דתיותם
במדינת ישראל אין מגבלות חוקיות על לבוש דתי ובניית מבנים דתיים בניגוד למשל לחוק הצרפתי האוסר לבישת בורקה ברשות הרבים ולחוק השוויצרי המגביל בניית צריחי מסגדים. כמו כן מכבדת ישראל מנהגים תרבותיים של קבוצות מיעוט. לדוגמה: נשים מוסלמיות ודרוזיות פטורות מהגשת תצלום לעניין מרשם תושבים ותעודות הזהות.

הכרה בימי מנוחה על פי דת- פקודת סדרי שלטון ומשפט, וחוק שעות עבודה ומנוחה (תשי"א 1951) מכירים בימי החג והמועד של כל הדתות המוכרות על ידי המדינה כימי מנוחה אפשריים עבור בני דתות אלו (עובד בן דת מיעוט רשאי לבחור בין חופשה בחגי ישראל לבין חופשה בחגי עדתו דוגמה: נוצרי המעוניין שיום המנוחה השבועי שלו יהיה יום ראשון יקבל זאת).
איסור אפליה על רקע דתי- חוק אוסר על אפליית עובד בשל אי-רצונו לעבוד בימי המנוחה השבועית על פי איסור שבמצוות דתו. חוק שירות התעסוקה, (תשי"ט-1959) אוסר על מעביד להפלות בקבלה לעבודה או בפרסום דרישה לקליטת עובדים מטעמי **לאום או דת, וחוק שוויון הזדמנויות בעבודה** (תשמ"ח-1988), אוסר על אפליה מטעמים של השתייכות לאומית או דתית.

מימון שירותי דת- מדינת ישראל מממנת חלק משירותי הדת של הקבוצות השונות. המשרד לשירותי דת מקצה תקציבים לבנייתם ולהחזקתם של מוסדות דת ובתי תפילה – מסגדים וכנסיות. המדינה גם משלמת משכורות לכהני הדת ובעלי התפקידים השונים.
המעמד האישי — הנושא של המעמד האישי: נישואין וגירושין, מזונות, אחזקת ילדים ואפוטרופסות, ירושה ואימוץ מתקיימים על פי דתו של כל אדם.

על המוסלמים חל חוק בתי דין שרעיים (1953) ישראל היא המדינה הדמוקרטית היחידה המכירה בחוק השריעה לצרכי נישואין.

נוצרים נישאים בבתי הדין הכנסייתיים-נוצריים נושא המעמד האישי של הדרוזים מנוהל על ידי בתי דין דתיים מיוחדים שהוכרו בידי המדינה בחוק בתי דין דרוזיים (1962). ובסמכויות השיפוט שלהם לגבי בני עדתם בענייני נישואין וגירושין.

שמירה על המקומות הקדושים - המדינה התחייבה בחוק **השמירה על המקומות הקדושים** תשכ"ז-1967 לשמור על המקומות הקדושים לכל הדתות ולאפשר גישה אליהם.

מדינת ישראל מתערבת בדין הדתי, במידה מסוימת, כאשר עלולה להיות פגיעה בזכויות ובערכים דמוקרטיים. למשל פגיעה בזכויות של נשים וילדים. בנושא קביעת גיל הנישואין המינימאלי- המדינה אינה מאפשרת נישואים של בנות מתחת לגיל 17 ושל בנים מתחת לגיל 18 בניגוד לתפיסות דתיות הקימות אצל חלק מהיהודים וחלק מהמוסלמים והדרוזים. (יש אישור לנישואי בנות מתחת לגיל 17 במקרים יוצאי דופן). במדינה יש איסור חוקי על פוליגמיה (=נישואין של גבר עם יותר מאישה אחת) וזה בניגוד לדין הדתי.. בקרב בדואים בנגב יש תופעה יש ביגמיה (נישואים של גבר עם 2 נשים). ירושלם - על פי חוקי מדינת ישראל גם נשים יורשות בניגוד לחלק מחוקי בדת.

מערכת החינוך

מה מעמדם של מוסדות החינוך והתרבות של בני המיעוטים? כיצד מממשת המדינה את ההבטחה במגילת העצמאות " תבטיח חופש.. לשון חינוך ותרבות.."? **בתחום מוסדות החינוך** – המדינה ממנת הקמה והרחבה של מוסדות חינוך וכן את שכרם של המורים כמו במגזר היהודי.

בתחום התוכן מימוש תרבות - בחוק החינוך הממלכתי תשי"ג 1953, נקבע כי "במוסדות חינוך לא יהודיים תותאם תכנית הלימודים וקביעת ספרי לימוד לתנאים המיוחדים". בתיקון לחוק חינוך ממלכתי משנת 2000 נקבע בסעיף 2 כי, בין יתר, מטרות החינוך הממלכתי עומדות גם המטרות הבאות: " לחנך אדם להיות אוהב אדם, אוהב עמו ואוהב ארצו, אזרח נאמן למדינת ישראל.....המכבד את מורשתו, את זהותו התרבותית ואת לשונו." המדינה פועלת לשמר ולקדם את התרבות הערבית והדרוזית על ידי לימוד של תוכנית לימודים ייחודית. התלמידים הערבים והדרוזים לומדים מקצועות לימוד הייחודיים לחברה ולתרבות הערבית והדרוזית, כמו ספרות, דת (מוסלמית ונוצרית), מורשת והיסטוריה של הערבים או הדרוזים. הערבים לומדים היסטוריה ערבית הדרוזים לומדים את המורשת הדרוזית. התלמידים הערבים והדרוזים לומדים בשפתם בשפה הערבית.

ביקורת של חלק מהמנהיגות בציבור הערבי - על מערכת החינוך - הם אינם שבעי רצון משיתופם הלא מספק, לדעתם, בתכנונה ובניהולה של מערכת החינוך הערבית. המנהיגים הערבים רואים את עצמם כבני העם הערבי-פלסטיני שיש לו זכות לנהל את מערכת החינוכית והתרבותית שלו. לכן הם מעוניינים באוטונומיה (יכולת לנהל את עניינם בעצמם) תרבותית נרחבת, בהקמת מינהל חינוך עצמאי. אותו הם ינהלו ללא התערבות של שלטונות המדינה, המנהל יקבע את מטרות החינוך, את תכני החינוך - בין השאר, יגדיל את היקף לימודי התרבות וההיסטוריה הערבית והפלסטינית במערכת החינוך, ואת הקצאת כוח האדם.

- בממשלת ישראל מצביעים על ההשקעה הרבה במערכת החינוך השקעה שנותנת אותותיה בשיפור ההישגים של התלמידים הערבים, למרות שעדין נותר פער ברמת ההישגים בין התלמידים הערביים והיהודיים.

מעמדה של השפה הערבית

השפה העברית היא השפה הרשמית של מדינת ישראל יחד עם הערבית. כך היה גם בתקופת השלטון הבריטי שקדם למדינה.

לכן:

- ניתן להשתמש בערבית במוסדות המדינה,
- חובה על רשויות השלטון לפרסם כל דבר חקיקה ומודעות רשמיות של הממשלה בעברית ובערבית,
- במקומות בישוים שיש בהם רוב ערבי, גם השלטון המקומי מחויב לפרסם מודעות רשמיות בשפה הערבית.

מה מעמדה של השפה הערבית בחקיקה הישראלית?

אין אחידות ביחס של המחוקק הישראלי לשפה הערבית.

- יש חוקים המעניקים **בלעדיות לשפה העברית** ולא נותנים מעמד כלשהו לשפה הערבית כמו חוק **סדר הדין הפלילי** תשמ"ב-1982 שקובע כי כל עדות או ראיה (מסמך) משפטית המוגשת לבית המשפט חייבת להיות בעברית או מתורגמת לעברית. הדיונים בבתי המשפט מתנהלים בעברית.

- חוקים שנותנים **מעמד מועדף לשפה העברית ולצדה מעמד משני לשפה הערבית** דוגמה בחוק **התכנון והבנייה** תשכ"ה-1965 המחייב לפרסם תכניות בנייה בעיתון ערבי רק אם יש לפחות עשרה אחוזי דוברי ערבית באזור המיועד לבנייה. לעומת זאת, חובת הפרסום בעיתון עברי אחד לפחות אינה תלויה בשיעור דוברי העברית.

- חוקים המעניקים **יחס שוויוני לערבית ולעברית**. דוגמה חוק **שידורי הטלוויזיה מהכנסת** תשס"ד-2003 קובע ששידורי הטלוויזיה מהכנסת, שאינם משודרים בשידור חי, יהיו מלווים בתרגום מעברית לערבית ובתרגום מערבית לעברית.

המשטר במדינת ישראל יסודות חוקתיים במדינת ישראל

מטרות השיעור :

- הכרת היסודות החוקתיים בישראל – הכרזת העצמאות, חוקי היסוד, חוק השבות וחוק האזרחות. והבנה כי גם בהעדר חוקה בישראל יש למדינת ישראל יסודות חוקתיים.
- הבנת חשיבותה של הכרזת העצמאות כמסמך חוקתי המדריך ומכוון את רשויות השלטון בישראל בעבודתן.
- הכרת הטיעונים בעד ונגד חוקה פורמאלית בישראל והבנת טיבה של הצעת הפרשה – חוקי היסוד.
- הבחנה בין חוקי יסוד לבין חוקים רגילים על פי : מעמד, תוכן וצורה.
- הבנה מדוע "חוק השבות" ו"חוק האזרחות" הם חלק מרכזי ביסודות החוקתיים של מדינת ישראל.

מושגים מרכזיים : חוקי יסוד, חוק אזרחות, חוק השבות, מיהו יהודי, חוקה פורמאלית, 'פשרת הררי'.

יסודות חוקתיים - מערכת של חוקים וכללים המבטאים את העקרונות והערכים שהחברה מעוניינת לחיות על פיהם. במרבית המדינות הדמוקרטיות מערכת החוקים והעקרונות הללו באים לידי ביטוי בחוקת המדינה.

מגילת העצמאות : קביעת עקרונות היסוד

מגילת העצמאות היא מסמך המצהיר על עקרונות היסוד של המשטר במדינת ישראל, ועל היות מדינת ישראל : יהודית ודמוקרטית. שופטי בית המשפט העליון ורשויות השלטון בישראל (הרשות המחוקקת והמבצעת), מתייחסים להכרזת העצמאות כמסמך המנחה אותן בעבודתן.

המעמד המשפטי של הכרזת העצמאות כמסמך המנחה את רשויות השלטון בפעולתן, התחזק לאחר חקיקת שני חוקי היסוד משנת 1992 (חוק יסוד כבוד האדם וחירותו וחוק יסוד חופש העיסוק), בשני החוקים ההכרזה מוזכרת בסעיף עקרונות היסוד.

סוגיית החוקה בישראל

הצורך בכינון חוקה לישראל עלה משתי סיבות : על פי תוכנית החלוקה (29.11.1947), המדינות הערבית והיהודית היו מחויבות לכונן חוקה. בנוסף, גם בהכרזת העצמאות נאמר במפורש שבמדינה תהיה חוקה.

"...אנו קובעים שהחל מרגע סיום המנדט.. ועד להקמת השלטונות הנבחרים והסדירים של המדינה בהתאם לחוקה שתקבע על ידי האסיפה המכוננת הנבחרת לא יאוחר מ- 1 באוקטובר 1948 – תפעל מועצת העם כמועצת המדינה הזמנית.."

לפני הקמת המדינה הוקמה וועדה שתפקידה היה להכין חוקה. בפועל היו ויכוחים בתוך הוועדה שמנעו את כינון החוקה :

התומכים בחוקה טענו כי החלטת החלוקה של האו"ם מנובמבר 1947, והכרזת העצמאות מחייבים את האספה המכוננת לכונן חוקה.

המתנגדים לכינון חוקה טענו כי אין לחייב את האספה המכוננת לחוקק חוקה בשלב זה, לטענתם להכרזת העצמאות אין מעמד משפט מחייב, כמו כן מדינת ישראל לא הוקמה בעקבות החלטת האו"ם אלא לאחר ניצחון במלחמה קשה.

בסופו של דבר התקבלה דעת המתנגדים לכינון חוקה מיד, והאספה המכוננת הפכה לכנסת הראשונה.

חוקי היסוד – חוקה בהתהוותה?

לאור הוויכוח על כינון החוקה, הטיל בן-גוריון על ח"כ יזהר הררי לעמוד בראש וועדה שתבחן את נושא כינון החוקה.

בשנת 1950 התקבלה פשרת הררי לפיה וועדת חוקה חוק ומשפט של הכנסת תכין הצעת חוקה למדינה. החוקה תהיה בנויה פרקים כאשר כל אחד מהם יהווה חוק יסוד. החוקים יובאו לאישורה של הכנסת, כאשר תסיים הוועדה את עבודתה יאוגדו החוקים לחוקת המדינה.

מקום המדינה ועד היום מתקיים וויכוח סביב הצורך בקיום חוקה :

- התומכים בחוקה טוענים כי – יש להנהיג בישראל חוקה דמוקרטית, משום שקיומה של חוקה דמוקרטית בישראל הוא תנאי להבטחת זכויות הפרט והמיעוט, הגבלת רשויות השלטון ויצירת נורמות וערכים של מדינה דמוקרטית. יש להנהיג חוקה בישראל משום שהיא תתרום לגיבוש הנכונות של האזרחים לחיות יחד, החוקה תצמצם את הפירוד בעם.

- המתנגדים לחוקה טוענים כי – החוקה תפגע בריבונות הכנסת והממשלה, תגביל את יכולת הפעולה של השלטון. הציבור החרדי סבור כי אין צורך בחוקה מכיוון שתורת ישראל היא החוקה היחידה המחייבת את העם היהודי.

מהו חוק יסוד? חוק השונה מחוק רגיל במעמד, בתוכן ובצורה.

1. **מעמד :** בעת חקיקת חוקי יסוד מתפקדת הכנסת כאסיפה מכוננת (כותבת החוקה), חוק היסוד אמורים לעמוד מעל החקיקה השוטפת הרגילה. מעמד על נוצר באמצעות שני דברים :
 - **שריון סעיפי החוק** – דבר שנועד להבטיח כי שינוי החוק יעשה ברוב מוחלט (רוב של יותר ממחצית חברי הכנסת) או ברוב מיוחס (רוב גדול יותר מרוב מוחלט). מטרת השריון, למנוע שינוי חוקי יסוד ברוב מזדמן.
 - **פסקת הגבלה** – פסקה המקנה לחוק מעמד על, באמצעות הפסקה נמנע מהמחוקק לחוקק חוק הסותר את הערכים והעקרונות הבאים לידי ביטוי בחוק היסוד.
2. **תוכן :** חוקי היסוד צריכים לבטא את ערכי המדינה – **כמדינה יהודית וכמדינה דמוקרטית** הם צריכים לקבוע את המשטר, להגדיר את סמכויות רשויות השלטון ואת מערכת היחסים בין הרשויות + להבטיח את זכויות האדם בהתאם לשני ערכי היסוד של המדינה.
3. **צורה :** בכותרת החוק יופיע הציון – **חוק יסוד**. החוק ינוסח במילים כלליות. לא תצוין שנת החקיקה. (כדי להדגיש כי אין משמעות לזמן בו נחקק החוק, בהשוואה לחקיקה השוטפת בה יש משמעות לתאריך, שכן חקיקה מאוחרת מבטלת חקיקה קודמת באותו נושא).

הכנסת חוקקה עד היום אחד עשר חוקי יסוד. לארבעה חוקי יסוד יש פסקת שריון או הגבלה ולשבע חוקי יסוד אין.

חוק יסוד: הכנסת	עוסק בזכות לבחור ולהיבחר בשיטת הבחירות לכנסת, בדרך ניהול הכנסת, בהתפזרותה ובחסינות חבריה. * יש שריון
חוק יסוד: מקרקעי ישראל	אוסר העברת בעלות במקרקעי ישראל * משוריין
חוק יסוד: נשיא המדינה	מגדיר את תפקידי נשיא המדינה וסמכויותיו, דרך בחירתו וחסינותו. * אינו משוריין
חוק יסוד: הממשלה	קובע את דרך הרכבת הממשלה. החוק עוסק בסמכויות הממשלה וראש הממשלה, בהפסקת כהונתם, סדרי פעילות הממשלה, רציפותה וסמכויותיה. * כל החוק משוריין
חוק יסוד: משק המדינה	קובע את הנוהל המחייב בנושא תקציב המדינה, עסקאות בנכסי המדינה והטלת המיסים. * אינו משוריין
חוק יסוד: הצבא	קובע מסגרת נורמטיבית לפעילות כוחות הביטחון ומסדיר את היחסים עם הדרג המדיני. * אינו משוריין
חוק יסוד: ירושלים בירת ישראל	קובע שירושלים השלמה והמאוחדת היא בירת ישראל ובה יהיה מקום מושבם של נשיא המדינה, הממשלה, הכנסת ובית המשפט העליון. * אינו משוריין
חוק יסוד: השפיטה	מגדיר את מדרג בתי המשפט במדינה וקובע את עקרונות הפומביות והעצמאות השיפוטית ואת נוהל בחירת השופטים.
חוק יסוד: מבקר המדינה	עוסק בתפקידיו וסמכויותיו של מבקר המדינה, המשמש גם כנציב תלונות הציבור. * אינו משוריין
חוק יסוד: חופש העיסוק	קובע כי זכותו של כל אזרח או תושב לעסוק בכל עיסוק, מקצוע או משלוח יד. בנוסף יש פירוט על ההגנה על זכות זו. * כל החוק משוריין
חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו	קובע זכויות יסוד כמו הזכות לחיים ולשלמות גופנית, הזכות לחירות אישית, זכות לקניין, לפרטיות ועוד. ישנו פירוט על ההגנה על זכויות אילו תוך עקרון שמירת דינים שקדמו לחקיקתו. * אינו משוריין אך יש פסקת הגבלה

חוק-יסוד: חופש העיסוק¹

עקרונות יסוד

1. זכויות היסוד של האדם בישראל מושתתות על ההכרה בערך האדם, בקדושת חייו ובהיותו בן-חורין, והן יכולדו ברוח העקרונות שבהכרזה על הקמת מדינת ישראל.

מטרה

2. חוק-יסוד זה מטרתו להגן על חופש העיסוק כדי לעגן בחוק-יסוד את ערכיה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית.

חופש העיסוק

3. כל אזרח או תושב של המדינה זכאי לעסוק בכל עיסוק, מקצוע או משלח יד.

פגיעה בחופש העיסוק

4. אין פוגעים בחופש העיסוק אלא בחוק ההולם את ערכיה של מדינת ישראל, שנועד לתכלית ראויה, ובמידה שאינה עולה על הנדרש, או לפי חוק כאמור מכוח הסמכה מפורשת בו.

תחולה

5. כל רשות מרשויות השלטון חייבת לכבד את חופש העיסוק של כל אזרח או תושב.

יציבות

6. אין בכוהן של תקנות-שעת-חירום לשנות חוק-יסוד זה, להפקיע זמנית את תוקפו או לקבוע בו תנאים.

נוקשות

7. אין לשנות חוק-יסוד זה אלא בחוק-יסוד שנתקבל ברוב של חברי הכנסת.

תוקפו של חוק חורג (תיקון התשנ"ח)

8. (א) הוראת חוק הפוגעת בחופש העיסוק תהיה תקפה אף כשאינה בהתאם לסעיף 4, אם נכללה בחוק שנתקבל ברוב של חברי הכנסת ונאמר

בו במפורש, שהוא תקף על אף האמור בחוק-יסוד זה; תוקפו של חוק כאמור יפקע בתום ארבע שנים מיום תחילתו, זולת אם נקבע בו מועד מוקדם יותר.

(ב) ההוראה בדבר פקיעת תוקף, כאמור בסעיף קטן (א), לא תחול על חוק שהתקבל לפני תום שנה ממועד תחילתו של חוק-יסוד זה.

ביטול

9. חוק-יסוד: חופש העיסוק- בטל.²

הוראת שעה (תיקונים: התשנ"ז, התשנ"ח)

10. הוראות חיקוק שאלמלא חוק-יסוד זה או חוק-היסוד שבוטל כאמור בסעיף 9, היו תקפות ערב תחילתו של חוק-יסוד זה יעמדו בתוקפן עד יום א' בניסן התשס"ב (14 במרס 2002), אם לא בוטלו קודם לכן, ואולם פירושן של ההוראות האמורות ייעשה ברוח הוראות חוק-יסוד זה.

תיקון חוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו

11. בחוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו:³

(1) סעיף 1 יסומן א1 ולפניו יבוא:

1. זכויות היסוד של האדם בישראל מושתתות על ההכרה בערך האדם, בקדושת חייו ובהיותו בן-חורין, והן יכובדו ברוח העקרונות שבהכרזה על הקמת מדינת ישראל."	"עקרונות יסוד
---	---------------

חוק השבות –

חוק הקובע מי זכאי לעלות לארץ ישראל, נחקק ב-1950 ומהווה את הביטוי החוקי המרכזי להיותה של מדינת ישראל מדינת העם היהודי. החוק מעניק לכל יהודי בעולם את הזכות לעלות לישראל ולקבל תעודת עולה (בהתאם לחוק האזרחות, תעודת עולה מזכה מיידית בתעודת זהות ישראלית).

סעיף 1 לחוק השבות - כל יהודי זכאי לעלות ארצה.

סעיף 2 לחוק השבות - מאפשר לשר הפנים למנוע את עלייתם לישראל של יהודים בעלי עבר פלילי העלולים לסכן את שלום הציבור או את בטחון המדינה, יהודים חולים העלולים לסכן את בריאות הציבור או יהודים שפעלו נגד העם היהודי.

מכיוון שלא נקבעה ההגדרה ל"יהודי" כך נוצרו בעיות לאנשים שרצו להירשם כיהודים ולעלות לארץ ישראל.

שתי עתירות מרכזיות שהוגשו לבג"ץ בנושא :

1. **בבג"ץ רופאייזן מ-1958**, לא אפשר בג"ץ לרשום כיהודי אדם שנולד וגדל כיהודי, עזר ליהודים בשואה ולאחר מכאן התנצר ורצה לעלות לישראל כיהודי.
2. **בבג"ץ שליט מ-1968**, אפשר בג"ץ לרשום כיהודים את ילדיו של קצין יהודי וישראלי שנשא אישה לא יהודיה, בטענה שהילדים גדלים ומתחנכים כבני העם היהודי.

בעקבות שתי העתירות, **עודכן בשנת 1970 חוק השבות** :

סעיף 4 א. קבע כי תתאפשר גם עלייה של **מי שאחד מסביו היה יהודי**, מי שבן זוגו הוא יהודי או מי שבן זוגו הוא בנו או נכדו של יהודי, להוציא אדם שהיה יהודי והמיר דתו מרצון.

סעיף 4 ב. קבע **מי הוא יהודי - מי שנולד לאם יהודיה או שנתגייר, והוא אינו בן דת אחרת**. כך שעל פי חוק השבות המתוקן - כל יהודי ובני משפחתו עד דור שלישי זכאים לעלות לארץ ולקבל כאן תעודת עולה (אזרחות מקבלים על פי חוק האזרחות. אחד התנאים לקבלת אזרחות ישראלית הוא מתוקף חוק השבות).

נגד חוק השבות	בעד חוק השבות
חוק השבות הוא חוק מפלה	החוק מעדיף יהודים ואינו מפלה לא יהודים
	זכותה של מדינת לאום לשמור על הדומיננטיות של בני הלאום שלה.

חוק השבות, תש"י - 1950

פורסם: ס"ח 51.	תש"י (6.7.1950)	עמ' 159
תיקונים: ס"ח 163,	תש"י (1.9.1954)	עמ' 174
ס"ח 586.	תש"ל (19.3.1971)	עמ' 34

הזכות לעליה

1. כל יהודי זכאי לעלות ארצה.

אשרת עולה תיקון: תשי"ד

2. (א) העליה תהיה על פי אשרת עולה.

- (ב) אשרת עולה תינתן לכל יהודי שהביע את רצונו להשתקע בישראל, חוץ אם נוכח שר הפנים שהמבקש –
- (1) פועל נגד העם היהודי; או
- (2) עלול לסכן בריאות הציבור או בטחון המדינה; או
- (3) בעל עבר פלילי העלול לסכן את שלום הציבור.

תעודת עולה

3. (א) יהודי שבא לישראל ולאחר בואו הביע את רצונו להשתקע בה, רשאי, בעודו בישראל, לקבל תעודת עולה.
- (ב) הסתייגים המפורשים בסעיף 2(ב) יחולו גם על מתן תעודת עולה, אלא לא ייחשב אדם למסכן בריאות הציבור לרגל מחלה שלקה בה אחרי בואו לישראל.

תושבים וילידים

4. כל יהודי שעלה לארץ לפני תחילת תקפו של חוק זה, וכל יהודי שנולד בארץ בין לפני תחילת תקפו של יום זה ובין לאחריו, דינו כדין מי שעלה לפי חוק זה.

זכויות בני משפחה תיקון: תש"ל

- 4א. (א) הזכויות של יהודי לפי חוק זה והזכויות של עולה לפי חוק האזרחות, תשי"ב-1952, וכן הזכויות של עולה לפי כל חיקוק אחר, מוקנות גם לילד ולנכד של יהודי, לבן זוג של יהודי ולבן זוג של ילד ושל נכד של יהודי; להוציא אדם שהיה יהודי והמיר דתו מרצון.
- (ב) אין נפקא מינה אם יהודי שמכוחו נתבעת זכות לפי סעיף קטן (א) עדין בחיים או לאו ואם עלה ארצה או לאו.
- (ג) הסתייגים והתנאים הקבועים לגבי יהודי או עולה בחוק זה או על פיו או בחיקוקים כאמור בסעיף קטן (א), יחולו גם על מי שהובע זכות לפי סעיף קטן (א).

הגדרה תיקון: תש"ל

14. לענין חוק זה, "יהודי" – מי שנולד לאם יהודיה או שנתגייר, והוא אינו בן דת אחרת.

ביצוע ותקנות תיקון: תשי"ד, תש"ל

5. שר הפנים ממונה על ביצוע חוק זה, והוא רשאי להתקין תקנות בכל הנוגע לביצועו וכן למתן אשרות עולה לקטינים עד גיל 18. תקנות לענין סעיפים 4א-1 בטענות אישור ועדות החוקה, חוק ומשפט של הכנסת.

משה שפירא
שר העליה

דוד בן גוריון
ראש הממשלה

יוסף שפרינצק
יושב ראש הכנסת
ממלא מקום נשיא המדינה

מדינת ישראל היא גם מדינה של מהגרים (כמו ארה"ב), אולם בניגוד למדינות הגירה אחרות, העדיפה ישראל דין הדם, משום שישראל היא מדינה יהודית שמטרתה הראשית לשמש בית לאומי ליהודים.

ההבדל בין עלייה להגירה

מדיניות ההגירה של ישראל מתבססת על התפיסה שהגירה של יהודי למדינה אינה הגירה רגילה, היא עלייה.

לפי תפיסה זו, מדינת ישראל היא מדינה יהודית והיא אמורה להיות מקלט לכל היהודים בעולם. לכן הגירה של יהודים אליה היא עלייה, חזרה הביתה. תפיסה זו באה לידי ביטוי בחקיקת שני חוקים, חוק השבות וחוק האזרחות.

חוק האזרחות שנחקק ב-1952 ותיקנו משנת 1980, קובע שש דרכים עבור יהודים ולא יהודים לקבל אזרחות בישראל :

1. **מכוח חוק השבות** – אזרחות מוענקת למי שחל עליו חוק השבות מיו עלייתו ארצה.
2. **מכוח ישיבה בארץ** – תושבים קבועים שהיו רשומים במרשם האוכלוסין בשנת 1952, ב-1980 חל תיקון : תושבים שלא היו רשומים במרשם האוכלוסין אך רשומים במרשם התושבים בשנת 1980.
3. **מכוח לידה** – מי שנולד בישראל לאב או אם שהם אזרחי ישראל יהיה אזרחי ישראל.
4. **מכוח לידה וישיבה בארץ** – לא יהודים שנולדו בארץ אחרי קום המדינה ואין להם אזרחות אחרת. ויושבים בארץ מעל 5 שנים רצופות והם בין הגילאים 18 ל 21.
5. **מכוח ההתאזרחות** – *שוהים בישראל שלוש שנים מתוך חמש *משתקע בארץ *יודע מה את שפת העברית *ויתר על אזרחות קודמת *זכאי לשבת בישראל ישיבת קבע * הצהיר נאמנות למדינת ישראל.
6. **גם אם עמד בכל אלה יש לשר הפנים שיקול דעת אם להעניק זכות זו.**
6. **מכוח העניקה** – סמכות הניתנת לשר הפנים להעניק אזרחות מסיבות שונות, לדוגמא- לחסידי אומות העולם, לשחקני כדורסל או כדורגל הרוצים להשתלב בנבחרת ישראל.

סעיף 1 מקנה אזרחות ישראלית מכוח חוק השבות, מבטא את היות ישראל מדינת לאום יהודית, המעניקה מקלט ובית לכל יהודי החפץ בכך.

סעיפים 2 – 6 מאפשרים לאלה שאינם זכאים לאזרחות לפי חוק השבות לרכוש אזרחות, וזאת על פי עקרונות המקובלים בכל מדינה ריבונית.

ביטול אזרחות

מקרים שבהם ניתן לבטל את אזרחותו של אדם תושב ישראל:

- הסתנן למדינת אויב, או רכש אזרחות של מדינת אויב. גם מילדיו תישלל אזרחות ישראלית.
- הפר אמונים למדינת ישראל.
- אזרחות ישראלית שנרכשה על יסוד פרטים כוזבים.
- ויתור מרצון – אזרח ישראלי הצהיר בכתב שויתר על אזרחותו, כרוך בהסכמת שר הפנים. (שר הפנים יכול לדחות בקשה מסוג זה אם לדעתו הויתור נובע מתוך רצון להשתמט משירות צבאי).

אזרחות ישראלית – חובות וזכויות

זכויות אזרח:

- הזכות לבחור ולהיבחר לכנסת ולראש הממשלה (לתושבים קבועים יש זכות לבחור לרשות המקומית)
- הזכות לקבל דרכון
- הזכות לעבוד בשירות המדינה
- הזכות להיכנס ולצאת מהמדינה. (מי שאינו אזרח המדינה זקוק לאשרה כדי להיכנס)
- הזכות לקבל הגנה מהמדינה.

חובות אזרח ותושבים קבועים :

- חובת תשלום מיסים: חוק בריאות ממלכתי – שירותי בריאות וביטוח באחת מקופות החולים, כל האזרחים חייבים לשלם מס בריאות.
- חוק הביטוח הלאומי – מבטיח רמת חיים מינימאלית על ידי תשלום קצבאות – אזרח חייב לשלם מס ביטוח לאומי.
- חוק מס הכנסה – אזרח מחויב לשלם מס הכנסה בכדי שהמדינה תוכל לספק את שירותי החינוך, סעד ביטחון וכו'.
- חובת שירות ביטחון – חוק שירות בטחון – על מנת שהמדינה תוכל להבטיח בטחון תושביה מפני אויבים מבחוץ.
- פטור - * סיבה דתית (רק לנשים) * סיבה רפואית * סיבה מצפונית (רק לנשים, לעיתים רחוקות גם לגברים) * מסיבה של נישואין או לידה.
- חובת נאמנות למדינה – על פי חוק ניתן להעמיד לדין כל אזרח על עבירות הפוגעות בריבונות המדינה או בביטחון המדינה, למשל ריגול, גילוי סודיות לאויב.

חוק האזרחות מבטא מצד אחד את מהותה של ישראל כמדינת לאום יהודית, ומצד אחר הוא מבטא עקרונות מקובלים בעולם לקבלת אזרחות : אזרחות מכוח לידה להורים שהם אזרחים ("עקרון הדם") ואזרחות מכוח לידה בשטח המדינה ("עקרון הקרקע"), התאזרחות והענקת אזרחות.

שאלות תרגול :

1. השווה בין שתי השיטות לקבלת אזרחות בעולם, מה היא השיטה הנהוגה במדינת ישראל.
2. השווה בין חוק יסוד לחוק רגיל מבחינת מעמד וצורה.
3. הסבר מהי 'פשרת הררי' ומדוע לחוקי יסוד חשיבות רבה במדינת ישראל.
4. הסבר מהו מעמדה החוקי של מגילת העצמאות כיום.
5. הסבר מי יכול ובאילו תנאים למנוע עלייתו של יהודי לארץ מתוקף חוק השבות, ולשלול את אזרחותו של ישראלי מתוקף חוק האזרחות.
6. הצג שלוש חובות וזכויות שיש לישראלי על פי חוק האזרחות.
7. בשנת 1970 שונה חוק השבות. מה היה השינוי ובעקבות אלו שני פסקי דין משמעותיים?

הרשות המחוקקת – הכנסת

מטרות השיעור :

- הבנה כי כנסת ישראל מבטאת את ריבונות העם ומייצגת את רוב הקבוצות באוכלוסייה.
- הבנה כי הכנסת עליונה על שתי רשויות השלטון האחרות וזאת מכוח חוק יסוד הכנסת. וזאת עקב תפקידה כרשות מחוקקת ומכוננת.
- הכרת עבודת הכנסת המתבצעת הן במליאת הכנסת והן בוועדות הכנסת.
- הבנת החשיבות של חלוקה לאופוזיציה וקואליציה בעבודת הכנסת והשלכותיה.
- הכרת הליך חקיקת החוקים ועקרונות הדמוקרטיה הבאים לידי ביטוי בשלבים הללו.
- הבנה מהי חסינות ומה ההבדלים בין חסינות אישית ועניינית.
- הבנה כי החסינות מנוגדת לעקרון השוויון בפני החוק, אך היא נועדה לאפשר את פעולת הח"כ.
- התלמידים יכירו את הזכויות וההגבלות על חברי הכנסת.

מושגים מרכזיים : כנסת ישראל, רשות מחוקקת, רשות מכוננת, אחוז חסימה, סיעה, קואליציה, אופוזיציה, חסינות (אישית ועניינית), מליאה, וועדה, חקיקת חוק משני, חקיקת חוק ראשי, הצעת חוק ממשלתית, הצעת חוק פרטית.

משכן כנסת ישראל

הכנסת היא **בית הנבחרים ובית המחוקקים** של מדינת ישראל. הכנסת מבטאת את עיקרון שלטון העם : אזרחי ישראל בוחרים בבחירות את נציגיהם שתפקידם לייצג את בוחריהם ולוודא כי זכויותיהם ישמרו.

הכנסת נקראת על שם המוסד המחוקק שפעל בארץ ישראל בתקופת בית שני – "כנסת גדולה" שמספר חבריו היה 120

כמה חברי כנסת יש?

120 חברי כנסת המייצגות את המפלגות שהצליחו לעבור את **אחוז החסימה**. הרכב הכנסת אמור לייצג את הפלורליזם במדינת ישראל ולשקף את יחסי הכוחות של המפלגות השונות בקרב אזרחי המדינה.

אחוז חסימה – מספר קולות הבוחרים המינימאלי שעל מפלגה המתמודדת בבחירות לקבל, על מנת להכניס נציג לכנסת – ח"כ. מטרתו היא למנוע קיומן של סיעות רבות. אחוז החסימה כיום עומד על 25 מכלל הקולות הכשרים.

חלוקת המושבים בכנסת בין הרשימות - רשימות אשר עברו את אחוז החסימה מקבלות מספר מושבים בכנסת שהינו יחסי לכוחן האלקטוראלי. זאת עושים על-ידי חלוקת מספר הקולות הכשרים אשר ניתנו לרשימות שעברו את אחוז החסימה ב-120, כדי לקבוע כמה קולות מזכים רשימה במושב אחד. הנציגים של כל מפלגה בכנסת משתפים פעולה במסגרת הנקראת – **סיעה** (סיעת הליכוד, סיעת המערך וכו'). הסיעות שמרכיבות את הממשלה ומשתתפות בה נקראות – סיעות **הקואליציה** (מהוות את הרוב בכנסת).

סיעות האופוזיציה - כל הסיעות שאינן חברות בקואליציה, ואינן מיוצגות בממשלה. הן מתנגדות לממשלה ושואפות להפילה. חברי האופוזיציה רואים עצמם כאלטרנטיבה שלטונית, ויש להם מצע שונה שבאמצעותו הם מבקשים להשפיע על השלטון.

"אי אפשר לה לממשלה לעמוד איתנה זמן רב בלי אופוזיציה חזקה". (בנג'מין די'ישראל).

סמכויות ותפקידי הכנסת

<u>מייצגת</u>	<u>מחוקקת</u>	<u>פיקוח</u>	<u>בוחרת</u>	<u>מכוננת</u>	<u>השתתפות</u> <u>במינוי</u> <u>שופטים</u>	<u>זירה פוליטית</u> <u>מרכזית</u> <u>בדמוקרטיה</u> <u>הישראלית</u>
הכנסת היא מוסד המייצג את ציבור האזרחים כולו ואת ריבונותה של המדינה. הכנסת מייצגת מספר רב יחסית של אידיאולוגיות ומפלגות הנותנות ביטוי לקבוצות ומגזרים שונים בחברה הישראלית.	הכנסת ממונה על חקיקת החוקים שמחייבים את כל האזרחים והרשויות. (חקיקה ראשית)	הכנסת מפקחת ומבקרת את עבודת שתי הרשויות האחרות.	הכנסת בוחרת בנשיא המדינה ובמבקר המדינה.	הכנסת אחראית על גיבוש החוקה העתידית של מדינת ישראל, באמצעות חקיקת חוקי יסוד, אשר יתאגדו בעתיד לחוקה כתובה ושלמה.	הכנסת משתתפת במינוי שופטים באמצעו מינוי שני חברי כנסת לוועדת המינויים של השופטים.	הרכבה של הכנסת הנקבע בבחירות מייצג את יחסי הכוחות הפוליטיים בקרב העם והיא משמשת במה לדיון בנושאים ציבוריים וביטוי למגוון הדעות וההשקפות במדינה.

חקיקה

תפקידה המרכזי של הכנסת הוא כרשות מחוקקת. (היותה של הכנסת רשות מחוקקת מקנה לה עליונות וריבונות על שאר הרשויות). החקיקה בישראל כוללת שני סוגי חקיקה.

חקיקה ראשית וחקיקה משנית

חקיקה ראשית – נעשית על ידי הכנסת, קובעת נורמות התנהגות המחייבות את כל אזרחי המדינה. חוק מאוחר יותר יכול לסתור ולבטל חוק שקדם לו. תהליך חקיקה ממושך ונעשה שלושה שלבים.

חקיקת משנה – נעשית על ידי הממשלה שהיא מבצעת את החוקים שחוקקה הכנסת. נוסח החקיקה פרטני, אינו יכול לסתור את חוק ראשי, תהליך החקיקה קצר ונעשה בשלב אחד.

על אף שהכנסת היא הרשות המוסמכת לחוקק חוקים, היוזמה לחקיקה אינה באה רק מהכנסת אלא גם מהממשלה. הצעת חוק שיוזמת הממשלה נקראת – **הצעת חוק ממשלתית**. הצעת חוק שיוזמים חברי כנסת נקראת.

חקיקת חוק פרטית וחקיקת חוק ממשלתית

הצעת חוק פרטית – מוגשת לאישור יו"ר הכנסת אשר בודק את הצעת החוק שאינה נוגדת את ערכי היסוד של המדינה ואם אין היא גזענית, אנטי דמוקרטית או שוללת את קיומה של מדינת ישראל כמדינת העם היהודי.

הצעה מובאת לדיון מוקדם במליאת הכנסת, בסוף הדיון עורכים הצבעה אם להמשיך בהליך החקיקה או לבטל את הצעת החוק.

הדיון במליאה וההצבעה בסוף הדיון נקראים שלב **הקריאה הטרומית**.

לאחר שהצעה התקבלה בקריאה טרומית, היא תועבר לדיון בוועדת הכנסת שנושא ההצעה בתחום עיסוקה. הוועדה מכינה את נוסח הצעת החוק לקראת הבאתה לקריאה ראשונה במליאת הכנסת.

הצעת חוק ממשלתית – תתקיים בממשלה דיון על אישור נוסח הצעת החוק, בסופו יצביעו השרים על אישור הצעה זו.

בשלב הבא תובא ההצעה לקריאה ראשונה בכנסת. (הצעת חוק ממשלתית עוקפת את אישור נשיאות הכנסת ואת שלב הקריאה הטרומית).

שלבי חקיקת חוק

תהליך חקיקת החוקים נעשה בשלושה שלבים הנקראים : קריאה ראשונה, קריאה שנייה וקריאה שלישית. שלוש פעמים מעמידים את הצעת החוק להצבעה.

קריאה ראשונה – הכנסת דנה בשאלה אם נחוץ חוק בעניין שבו עוסקת ההצעה (השר או חבר הכנסת מציעים את ההצעה לפני חברי הכנסת ומתקיים דיון), לאחר מכן מתקיימת הצבעה. אם מחליטים לקבל את הצעת החוק, מעבירים אותה לוועדת הכנסת המתאימה.

קריאה שנייה – הוועדה המתאימה בודקת את כל סעיפי החוק שומעת חוות דעת של מומחים ומנסחת את החוק לקראת הקריאה השנייה (שלב זה עשוי להמשך זמן רב). לדיון בוועדה חשיבות רבה מבחינת ההליך הדמוקרטי, מכיוון שהוא מאפשר לנציגי הקואליציה והאופוזיציה להשפיע על ניסוח החוק.

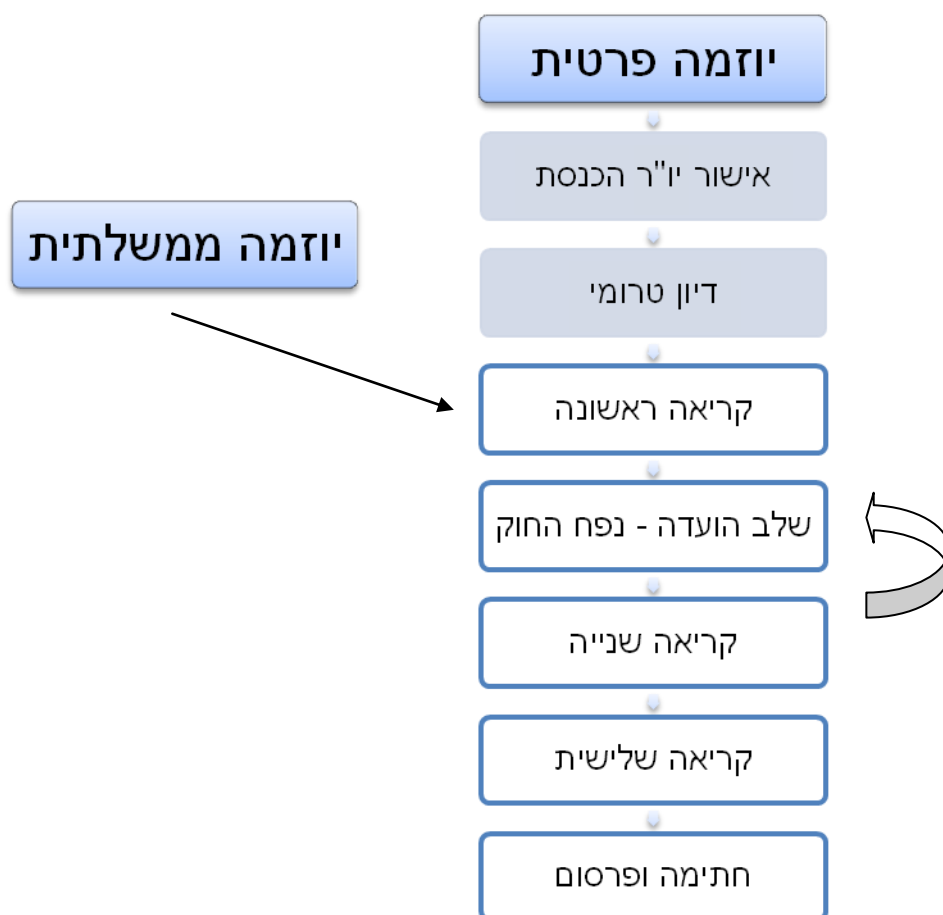
הקריאה השנייה נפתחת בדברי הסבר של יו"ר הוועדה שעובדה את הצעת החוק. לאחר מכן מתקיימת הצבעה על הסעיפים שאין לגביהם מחלוקת. לגבי הסעיפים שיש לגביהם מחלוקת, דנים בכל אחד בנפרד ומקיימים הצבעה. אם לא התקבלו הסתייגויות תועבר ההצעה לקריאה שלישית מיד לאחר סיום הקריאה השנייה. אם התקבלו הסתייגויות תדחה הקריאה השלישית כדי לוודא אם אין צורך בניסוח חדש על פי התיקון שהתקבל, וכן לתת זמן למעלה ההצעה לשקול האם לבטלה.

קריאה שלישית – בקריאה זו מצביעים על הצעת החוק כולה. ההצבעה נערכת מייד לאחר שהצבעת החוק התקבלה בקריאה השנייה. על כל חוק שקיבלה הכנסת חותמים נשיא המדינה, ראש הממשלה והשר שהחוק קשור למשרדו.

פרסום החוק – החוק מתפרסם ב"רשומות", חוברות המודפסות על ידי המדינה בהן מפרסמים הצעות חוק, חוקים ותקנות. זאת, כדי לממש את העקרונות הדמוקרטיים של זכות הציבור לדעת. ושלטון החוק המחייב לפרסם את החוק בפומבי.

תהליך החקיקה בישראל הוא ארוך ומסורבל:

ההנחה העומדת בבסיס התהליך הארוך של החקיקה היא שככל שהצעת החוק תעבור שלבים מרובים יותר של דיון והתייחסות, כך יעמיק שיקול הדעת הדרוש לקבלת חוקים הראויים למדינה דמוקרטית. בנוסף, במידה והתהליך יהיה ארוך, גם הציבור יוכל להשפיע על החוק באמצעות יצירת דעת קהל. תהליך החקיקה הארוך מאפשר להקטין את הסכנה של חקיקת חוק חפוז המתעלם מערכים מהותיים לחברה דמוקרטית. ובמילים אחרות לדאוג לכך שהחוק במדינת ישראל יהיה חוק ראוי.

הכנסת מפקחת ומבקרת על פעולת הממשלה

- **הצעה לסדר היום** – הצעה של חבר כנסת, להעלות נושא מסוים לדיון במליאה. אמצעי זה נועד למקד את תשומת להב הציבורית בעניין מסוים. המטרה של הצעה לסדר היום היא לדון במליאה בנושאים שיש בהם עניין ציבורי.

הצעה לסדר היום מוצגת במליאת הכנסת וזו מחליטה אם לקיים דיון במליאה או להעביר את ההצעה לדיון באחת מוועדות הכנסת, או אם לדחות את ההצעה.

- **שאילתה** – כל חבר כנסת רשאי להפנות שאלה לשר בעניין עובדתי שנעשה, או צריך היה להיעשות ולא נעשה, בתחום תפקידיו של השאר שנשאל.
השאילתה היא אמצעי שנועד למקד תשומת לב ציבורית בעניין מסויים.
השאילתה מוגשת ליו"ר הכנסת, והוא מעבירה אל השר שאליו היא מופנית. תשובת השר ניתנת במליאת הכנסת בישיבה מיוחדת ובה עונים השרים לשאילתות.
- **הצעת אי-אמון בממשלה** – היא ביטוי חריף של האופוזיציה, המביעה בהצעת אי-אמון קריאה להפלת הממשלה. לרוב אין לאופוזיציה סיכוי להפיל את הממשלה אולם היא יוזמת בכל זאת הצעת אי-אמון מתוך רצון לבטא את חומרת הנושא ההצעה, לחדדו בתודעתו של הציבור ולהפגין התנגדות למדיניות הממשלה. הרוב הדרוש להפיל את הממשלה הוא רוב מוחלט (61 חברי כנסת לפחות).
- **וועדות הכנסת** – משמשות אמצעי בדיקה של הכנסת על מנת לפקח על הממשלה. לפי חוק יסוד הכנסת רשאית הוועדה לחייב שר או מי מטעמו להופיע בפניה ולענות על שאלות. ועדות הכנסת יוזמות דיונים בנושאים בעלי חשיבות ציבורית. הוועדות מורכבות מחברי הכנסת על פי מפתח מפלגתי, כך שלקואליציה יש רוב בוועדות הכנסת.
- **תקציב המדינה** – הטיפול בהצעת חוק תקציב המדינה עד לאישורו, נותן בידי הכנסת כלי לביקורת ופיקוח על מדיניותה של הממשלה ועל סדר הקדימויות שלה בכל תחומי החיים במדינה.
לאחר אישור חוק התקציב אין לחרוג ממסגרתו אלא אם כן אישרה הכנסת או ועדת הכספים את השינוי.
- **ועדת חקירה פרלמנטרית** – הכנסת רשאית להקים ועדת חקירה פרלמנטרית לצורך בירור נושא בעל חשיבות ציבורית. בכל ועדת חקירה יהיו גם נציגים של האופוזיציה.

שאלות תרגול :

1. **הסבר** מה ההבדל בין חקיקת חוק פרטית לחקיקת חוק ממשלתית.
2. **הסבר** מדוע הליך חקיקת החוק ארוך, ומהו המובן של שלטון החוק הבא לידי ביטוי בהליך זה.
3. **הצג** ארבעה עקרונות דמוקרטים הבאים לידי ביטוי בפעולת הכנסת.
4. **הסבר** מדוע חשובה פעילות האופוזיציה?

אתרי אינטרנט להעשרה –

אתר הכנסת - <http://www.knesset.gov.il>

וועדות הכנסת ה- 19 -

<http://main.knesset.gov.il/Activity/committees/Pages/default.aspx>

הרשות המבצעת – הממשלה

"בסופו של דבר כל ממשלה היא שיקוף מדויק של עמה על חוכמתו וכסילותו". (תומאס קרלייל).

מטרות השיעור :

- הבנה כי המושג "רשות מבצעת" כולל סמכויות ותפקידים רבים מתוקף היותה רשות עצמאית ולא רק מכוח היותה הרשות המבצעת של חוקים שהתקבלו בכנסת.
- הכרת מבנה הרשות המבצעת : הדרג הפוליטי והדרג המנהלי.
- הבנה כי הממשלה כרשות שלטונית מחויבת לפעול לטובת הציבור ואחראית כלפי ציבור האזרחים.
- הבנת הסיבות להקמת ממשלה קואליציונית והיתרונות בקואליציה רחבה.
- הבנת מעמדו של ראש הממשלה בישראל בממשלה ובכנסת.
- הבנת עוצמת הממשלה על ידי תקנות הגנה ותקנות לשעת חירום. הכרת הסכנות הטמונות בתקנות אלו.
- השוואה בין אחריות ממשלתית ואחריות מיניסטרואלית.
- הכרת תפקידו וסמכויותיו של היועץ המשפטי לממשלה.

מושגים מרכזיים : הברוקרטיה, ממשלה קואליציונית, תקנה, חקיקת משנה, תקנות לשעת חירום, תקנות הגנה, אינטרס ציבורי, אחריות ממשלתית, אחריות מיניסטרואלית, היועץ המשפטי לממשלה, חוק יסוד הממשלה.

סעיף 1 בחוק יסוד הממשלה קובע : "הממשלה היא הרשות המבצעת של המדינה".

סעיף 5 בחוק יסוד הממשלה קובע : "הממשלה מורכבת מראש ממשלה ומשרים".

ראש הממשלה

ראש הממשלה ניצב בראש הרשות המבצעת במדינה ובתוקף מעמד זה מרוכזות בידיו עוצמה שלטונית אשר אינה מצויה בידי אדם או גוף אחר במדינה.

בנימין נתניהו – ראש ממשלת ישראל

בין מכלול תפקידיו וסמכויותיו של ראש הממשלה :

- ראש הממשלה מנהל את ישיבות הממשלה (קובע את סדר היום).
- ראש הממשלה מקבל סקירה מלאה דבר הנותן לו יתרון על פני שאר השרים מכיוון שיש לו ראיית על לגבי המתרחש.
- ראש הממשלה רשאי לפטר שר מבלי לקבל אישור על כך מהממשלה או מהכנסת.
- ראש הממשלה רשאי למנות שר שאינו חבר כנסת (אולם עליו לקבל לשם כך את אישורה של הכנסת).
- התפטרותו של ראש הממשלה מביאה להתפטרות כל הממשלה.
- לראש הממשלה יש קול נוסף בהצבעות הממשלה (במקרה ויש שוויון בהצבעה).
- ראש הממשלה ממונה על השב"כ, המוסד והוועדה לאנרגיה אטומית.

ועדות שרים

אחת מדרכי פעולתה של הממשלה בקבלת הכרעות פוליטיות היא מינוי ועדות שרים – קבועות, זמניות או לעניינים מסוימים.

קבינט ביטחוני – מדיני

בהתאם לחוק יסוד הממשלה, פועל במסגרת הממשלה פורום מצומצם של שרים העוסק בשנואים הנוגעים לענייני ביטחון לאומי, יעדי מערכת הביטחון ומדיניותה, יעדי יחסי החוץ של מדינת ישראל ומדיניות החוץ שלה, ונושאי הקשורים לצה"ל. חברים קבועים בקבינט הם ראש הממשלה, שר הביטחון, שר החוץ, שר המשפטים, שר האוצר, השר לביטחון פנים. ראש הממשלה רשאי למנות שרים נוספים.

תפקידי הממשלה –

א. קביעת מדיניות וביצועה -

בסעיף 32 לחוק יסוד הממשלה (2001) נאמר: "הממשלה מוסמכת לעשות בשם המדינה, בכפוף לכל דין, כל פעולה שעשייתה אינה מוטלת בדין על רשות אחרת". לממשלה יש עוצמה רבה, משום שהיא מוסמכת לפעול בשם המדינה במגוון רחב של נושאי מדיניות :

- בתחום הכלכלי – לקבוע את המדיניות הכלכלית של המדינה.
- בתחום הצבאי – לצאת למלחמה.
- בתחום הדיפלומטי – לחתום על הסכמי שלום שבמהלכם היא יכולה לוותר על שטחי מדינה.
- בתחום החברתי – לקבוע מדיניות בנושאים חברתיים, כגון קליטת עלייה.

- בתחום המינהל המקומי – פיקוח על הרשויות המקומיות דרך משרד הפנים.

ב. קביעת תקנות: חקיקת משנה -

ראש הממשלה והשרים ממונים על ביצוע החוקים שנחקקו בכנסת. במקרים רבים על הממשלה להתקין תקנות המפרטות כיצד לבצע את החוק (הכנסת לא יכולה לרדת לפרטי פרטים בחוקה חוק, זה תפקידו של השר הממונה על ביצוע החוק, הוא עושה זאת בעזרת קביעת תקנות המחייבות את כלל האזרחים).

אחריות השרים

אחריות משותפת

עקרון האחריות הממשלתית בא להבטיח את אחריות הרשות המבצעת בפני הרשות המחוקקת המייצגת את העם.

האחריות הקולקטיבית, המשותפת של השרים, מתבטאת ב-3 מישורים:

1. **השרים פועלים על פי החלטת הממשלה**, לדוגמא – אם החליטה הממשלה להקצות את מירב המשאבים לפיתוח כבישים, חייבים כל השרים לפעול בהתאם להחלטה זו.
2. **על השרים נאסר לפעול בניגוד לממשלה** ועליהם להימנע מלבקר את הממשלה, גם אם מדיניותה נוגדת את עמדתם האישית בנושא מסוים. אם שר מעוניין לצאת בפומבי נגד החלטת ממשלה עליו להתפטר ממנה.
3. **אחריות קולקטיבית של הממשלה (שרים) בפני הכנסת**. שרי הממשלה וחברי הכנסת השייכים לסיעת השרים מחויבים להצביע כנסת בעד החלטות הממשלה, אלא אם קיבלו אישור מוקדם מראש הממשלה. בסמכותו של ראש הממשלה לפטר שר שלא מקבל את מרות הממשלה.

אחריות מיניסטריאלית

כל שר אחראי על פעילות משרדו בפני הכנסת והממשלה, כאשר מתעוררת בעיה בעניין הנוגע למשרד שבאחריותו, הרי שגם אם השר אינו מעורב אישית בעניין, הוא נושא באחריות המיניסטריאלית ומחויב לתת דין וחשבון לגבי כל תקלה או מחדל הקשורים במשרד עליו הוא ממונה.

על פי חוק יסוד: הממשלה, השר אחראי בפני ראש הממשלה והממשלה על ענייני משרדו, וחייב במתן דיווח על מילוי תפקידו. אחריותו המיניסטריאלית של השר היא גם בפני הכנסת והוא חייב לתת דו"ח על פעילות משרדו, לשתף פעולה במהלך פיקוח וביקורת.

העיקרון של קיום אחריות משותפת ואחריות מיניסטריאלית של הממשלה והשרים בפני הכנסת מבוסס על עקרון הפרדת הרשויות בישראל, משום שהוא מגדיר יחסי גומלין של איזונים ובלמים בין הרשות המבצעת והרשות המחוקקת.

אחריות אישית

על שרי הממשלה מוטלת אחריות אישית. אחריותו של שר למעשים או למחדלים שלו עצמו. בבסיסה של האחריות האישית עומדת הדרישה מנושא משרה ציבורית לפעול מתוך שיקול דעת באופן סביר.

שאלות תרגול :

- הסבר מהי אחריות מיניסטריאלית.
- הסבר מהי חקיקת משנה.

אתרי אינטרנט להעשרה –

אתר משרד ראש הממשלה - <http://www.pmo.gov.il/pmo>

היועץ המשפטי לממשלה - <http://www.justice.gov.il/MOJHeb/YoezMespai>

חוק יסוד הממשלה באתר הכנסת -

<http://www.knesset.gov.il/laws/special/heb/yesod6.pdf>

הרשות השופטת

מטרות השיעור :

- הבנה כי מקורות המשפט בישראל מתבססים בין היתר על מקורות תרבותיים והיסטוריים יהודים כפי שמתבטא ב"חוק יסודות המשפט".
 - הבנת חשיבות היותה של הרשות השופטת רשות עצמאית ובלתי תלויה ברשויות השלטון האחרות.
 - הבנה כי מערכת המשפט בישראל פועלת על פי חוק המבטא את ערכיה הדמוקרטים של המדינה.
 - הבנת תפקידו של חוק יסודות המשפט במערכת המשפט הישראלית כאשר יש חסר (לקונה) בחקיקה.
 - הכרת עקרונות הדמוקרטיה הבאים לידי ביטוי בפעולת מערכת המשפט בישראל.
 - הבנת ההבדלים בין הגישה האקטיביסטית לגישה הפורמליסטית בהכרעה משפטית של השופטים.
 - הכרת סוגי המשפט בישראל (פלילי, אזרחי וחוקתי) ומערכת השפיטה.
 - הכרת ההבדלים בין שני תפקידיו של בית המשפט העליון כבית משפט עליון לערעורים וכבית משפט גבוה לצדק.
- מושגים מרכזיים : משפט חוקתי, לקונה, הזכות להליך משפטי הוגן, גישה אקטיביסטית, גישה פורמליסטית, בית משפט שלום, בית משפט מחוזי, בית משפט גבוה לצדק (בג"ץ).

הרשות השופטת – היא המגן של שלטון החוק במדינה. בבתי המשפט פותרים את הסכסוכים במדינה, מבקרים את פעולות השלטון ומגנים על זכויות האדם והאזרח. כל האזרחים ורשויות המדינה כפופים לחוק.

אי תלותה של הרשות השופטת

על מנת שיהיה משפט צדק, על הרשות השופטת להיות עצמאית ובלתי תלויה. ללא הבטחת עצמאותם של השופטים ושל בתי המשפט, המערכת המשפטית לא תוכל להבטיח את הצדק, השוויון, שמירת שלטון החוק וקיום משפט הוגן. עצמאות בתי המשפט חשובה גם ליצירת אמון של הציבור באובייקטיביות ובהוגנות של ההליך השיפוטי.

עצמאותה של הרשות השופטת בישראל מובטחת על ידי כללים אחדים :

- **ריסון הרשות המחוקקת בנושא ביטול פסקי דין** – הכנסת אינה יכולה לבטל פסק דין שהתקבל בבית-המשפט, גם אם הפרשנות שקבע בית המשפט לחוק אינה מקובלת על המחוקקים.
- **עקרון הסוב – יודיצה** – איסור פרסום ועיסוק פומבי בנושא הנדון בבית משפט. מטרת העיקרון למנוע התערבות השפעה ולחץ מצד התקשורת ורשויות השלטון על בית המשפט. כלי התקשורת יכולים לפרסם רק מידע עובדתי על מהלך הדיונים, מבלי לנקוט עמדה. לאחר שהשופטים פסקו מותר לבקר את הפסיקה ולהגיב עליה. **עקרון זה שנועד להבטיח את הזכות להליך הוגן מתנגד עם זכות חופש הביטוי ועם זכות הציבור לדעת.**

- **מינוי השופטים** – תהליך מינוי השופטים נועד להבטיח את עצמאותה של הרשות השופטת. בחירת השופטים נעשית על ידי וועדה המונה תשעה חברים: שלושה שופטי בית משפט עליון, שני שרים, שני חברי כנסת ושני נציגים של לשכת עורכי הדין.
 - **תנאי העסקת שופטים** – השופטים מועסקים בתנאים המאפשרים להם לפסוק בצורה עצמאית:
 - **שכר השופטים** – שכר זה גבוהה יחסית, על מנת שלא יתפתו לקבל שוחד ומשום שאסור להם לעסוק בעיסוק נוסף.
 - **תקופת כהונתם** – כהונת השופטים מובטחת עד לגיל פרישתם (70).
 - **חסינות השופטים** – לשופטים יש חסינות, הם מוגנים מפני תביעות בשל הוצאת לשון הרע ואין פותחים בחקירה פלילית נגד שופט ללא אישור של היועמ"ש.
- התנאים הללו באים להבטיח את אי-תלותם ואת עצמאותם של השופטים ולמנוע מרשויות השלטון ומאישים פוליטיים אחרים להפעיל לחצים על השופטים.

סוגי המשפט בישראל

- **משפט אזרחי** – עוסק ביחסים המשפטיים שבין אזרחים או בינם לבין המדינה ועניינו בפגיעה כללית אשר עליה עומדת תביעה לפיצוי כספי או דרישה לקיום החוזה בין הצדדים.
- **משפט פלילי** – עוסק במקרים בהם המדינה מעמידה לדין אזרחים או מוסדות שיש חשד שעברו על החוק. התובעת היא המדינה באמצעות זרועות החקירה והתביעה הרשמיים שלה (המשטרה, היועמ"ש, ופרקליטות המדינה) העבירות המובאות לבית המשפט מתחלקות לשלושה סוגים:
- **חטא** – העבירה שהעונש עליה הוא מאסר עד חודש ימים וקנס או רק קנס ללא מעצר.
- **עוון** – עבירה שהעונש עליה הוא מאסר מחודש עד מאסר לשלוש שנים בתוספת קנס, או קנס בלבד.
- **פשע** – עבירה שהעונש עליה הוא מאסר משלוש שנים עד מאסר עולם בתוספת קנס, או קנס בלבד.

בית המשפט הגבוה לצדק – בג"צ

בחוק בתי המשפט וחוק יסודות השפיטה מוגדר תפקידו של בג"צ – "בית המשפט העליון, בשבטו כבית משפט גבוה לצדק, ידון בעניינים אשר הוא רואה צורך לתת בהם סעד למען הצדק, ואשר אינם בסמכותו של בית משפט או בית דין אחר".

אל בג"צ פונים מי שנפגעו ממעשי השלטון והם פונים לקבל עזרה מבית המשפט. בג"צ שונה מבתי המשפט האחרים בשל עיסוקו. בג"צ פועל באמצעות צוים המורים לרשויות לעשות או להימנע מלעשות מעשה.

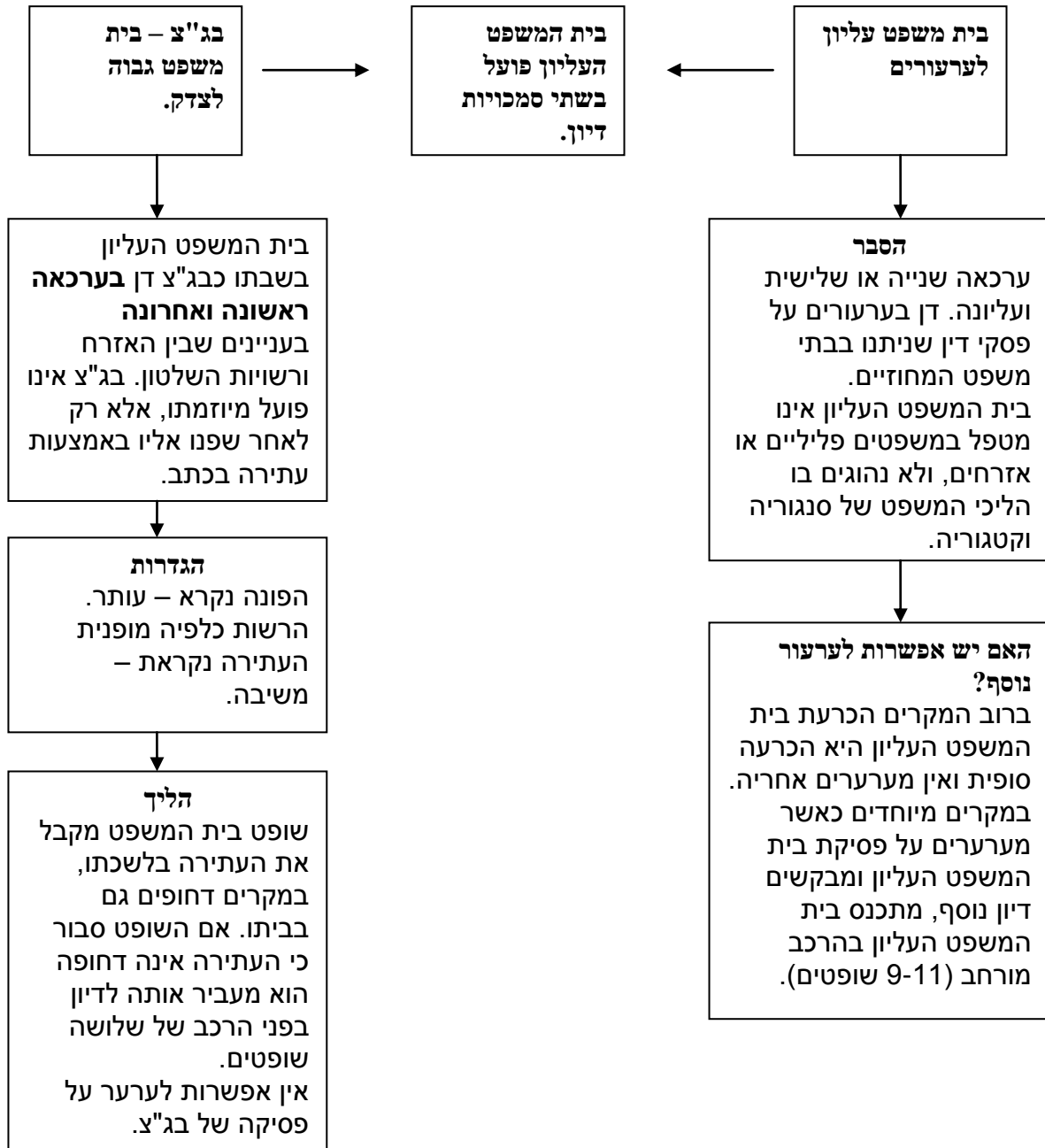
הפנייה לבג"צ נעשית באמצעות עתירה. אם בג"צ מצא שהעתירה צודקת, הוא יתערב. ההתערבות תהיה כאשר בג"צ יחליט שהרשות חרגה מסמכותה או שהפעילה את סמכותה מתוך שיקולים זרים, או פעלה בשרירות ובשיקולים שאינם נוגעים לעניין, פעלה מתוך אפליה, בחוסר סבירות או בחוסר מידתיות או הפרה את כללי הצדק הטבעי האוסר משוא פנים ושומר על זכותו של האחר להישמע.

אל בג"צ מגיעות עתירות העוסקות בשאלות חוקתיות עקרוניות, ובג"צ יושב בפועל גם כבית משפט לחוקה להכרעה בשאלות אלו.

על החלטת בג"צ אין ערערו והא פוסק כערכאה ראשונה ואחרונה.

בג"צ פועל באמצעות הצווים הבאים :

- **צו על תנאי** – צו הדורש מהרשות לעצור את מעשיה ולנמק את מעשיה בפני ביהמ"ש בפרק זמן קצוב. בג"צ בוחן את העתירה, לאחר תשובת המדינה הוא מחליט אם להפוך את הצו למוחלט.
- **צו מוחלט** – בג"צ מקבל את העתירה ומחייב את הרשות לפעול בהתאם להחלטת בית המשפט.
- **צו עשה / אל תעשה** – צוים המורים לרשויות המדינה או לאנשים הממלאים תפקידים ציבוריים, לפעול או האוסרים עליה לבצע פעולות שהן מנוגדות לפסיקה.
- **צו "הביאס-קורפוס"** – צו זה מכוון לשחרורו של אדם המוחזק במאסר או במעצר שלא כדין.

שאלות תרגול:

1. הצג את סמכויות הדיון של בית המשפט העליון והסבר מה חשיבותו של בג"ץ להגנה על הדמוקרטיה.
2. אדם שנתבע בבית משפט ביקש לפסול את השופט הדין בעניינו, כיוון שהשופט הוא קרוב משפחה של הצד התובע אותו לדין. הסבר מהי הזכות עלי מתבסס התובע בבקשתו? נמק.
3. הצג שלושה כללים להבטחת עצמאותה של הרשות השופט.
4. השווה בין שני הערכאות השיפוטיות על פי דיון בנושאים אזרחים ודיון בנושאים פלילים.

אתרי אינטרנט להעשרה –

אתר משרד המשפטים – <http://www.justice.gov.i>

אתר הרשות השופטת - <http://www.court.gov.il>

אתר בתי הדין הרבניים - <http://www.rbc.gov.il/Pages/default.aspx>

הרשויות המקומיות

תפקידי השלטון המקומי

1. לטפל בצרכים המיוחדים והבעיות של תושבי המקום.
2. לבטא את רצון התושבים ברשות המקומית, גם בתוך הרשות וגם מול השלטון של המדינה.
3. לתת שירותים מקומיים שונים לאוכלוסייה, למשל: ביוב, תאורה, ניקיון, סלילת רחובות, רישוי עסקים, הפעלת שווקים, גנים ציבוריים, אספקת מים.

מבנה הרשויות המקומיות

סוגים של רשויות מקומיות:

עירייה: רשות מקומית גדולה בעלת מעמד מכובד ביותר וסמכויות רחבות ביותר.

מועצה מקומית: רשות מקומית קטנה יותר מעירייה.

מועצה אזורית: רשות מקומית שיש בתוכה כמה יישובים כפריים. כל אחד מהם קטן מדי בשביל לספק לעצמו את כל הצרכים המקומיים.

שר הפנים הוא זה שמקים את הרשויות המקומיות וקובע את הסוג שלהן על פי מספר התושבים.

גופים בתוך הרשות המקומית:

1. מועצת הרשות המקומית:

- הגוף העליון ברשות המקומית, הרשות המחוקקת המקומית.
- בית הנבחרים של הרשות – התושבים בוחרים מי ישב שם.
- בגוף הזה יושבות מפלגות שקיבלו מספיק קולות בבחירות המקומיות.
- המועצה מחוקקת חוקים שנקראים תקנות עזר או חוקי עזר עירוניים.
- גם במועצה המקומית יש קואליציה ואופוזיציה, אבל האופוזיציה המקומית פחות חזקה מהאופוזיציה בכנסת, והיא לא יכולה להפיל את ראש המועצה בהצבעת אי אמון, כי הוא נבחר בבחירות ישירות. היא כן יכולה להפריע לו לעבוד.

2. ראש רשות המקומית:

- ראש הרשות וסגניו הם הרשות המבצעת המקומית.
- חלק מתפקידי ראש הרשות המקומית: לדאוג שהחלטות מועצת הרשות המקומית יבוצעו, לנהל את העניינים השוטפים של הרשות המקומית, לייצג את הרשות המקומית כלפי חוץ וכלפי פנים.

3. ועדות הרשות המקומית:

- עוזרות לרשות המקומית לפעול.
- יש ועדות חובה, כמו ועדת כספים וועדת ביטחון, ויש ועדות רשות, כמו ועדת חינוך.

הבחירות ברשויות המקומיות

הבחירות מתקיימות כל חמש שנים.

הבחירות לראש הרשות המקומית:

בחירות אישיות: מצביעים לראש הרשות בפתק עם שמו, ולא בפתק עם שם המפלגה שלו.

בחירות רוביות:

- המנצח לוקח את כל הקולות, קולות המיעוט מתבזזים.
- על מנת להיבחר ראש הרשות חייב לקבל לפחות 40% מהקולות.

הבחירות למועצת הרשות המקומית:

בחירות רשימתיות: מצביעים למפלגה, לא לאדם.

בחירות יחסיות: אחוז המנדטים, הכיסאות שיהיו למפלגה במועצה, שווה לאחוז הקולות שקיבלו בבחירות.

דרג נבחר ודרג מבצע

ברשות המקומית, כמו בשלטון הכללי, יש שני דרגים.

דרג נבחר: ראש הרשות המקומית, מועצת הרשות המקומית.

דרג מבצע: עובדי עירייה שכירים.

השסע הלאומי

מטרות השיעור :

- הבנה מהו שסע בכלל והשסע הלאומי בפרט.
- הכרת הגורמים לשסע הלאומי.
- הכרת דרכי הביטוי של השסע הלאומי.
- הבנה כי דרכי הביטוי של השסע הלאומי גורמים לתהום הפעורה בין ערבי ישראל לתושביה היהודים.
- התלמידים יכירו את מאפייניה של החברה הדרוזית בישראל
- התלמידים יבחנו את הסוגיה : האם ובאיזו מידה השתלבותם של הדרוזים בתחומים שונים במדינת ישראל מפחיתה את השסע הלאומי .

מושגים מרכזיים : החברה הדרוזית, שסע לאומי, פליטים פלסטינים, חוק שירות הביטחון.

שסע פירושו קווי גבול חברתיים החוצים את החברה ומחלקים אותה למחנות שונים ובין המחנות הללו קיימים מתחים, מחלוקות וחיכוכים.

מצב שבו בחברה דמוקרטית מתקיימות קבוצות והשקפות שונות אינו מבטא בהכרח מציאות חברתית של חברה מקוטבת. השלמה עם השונות ואימוץ גישה סובלנית, יכולים לאפשר לחברה להכיל בחברה שסעים שאינם עמוקים או רחבים מידי.

מנגד, כאשר השסעים מתבטאים בחוסר סובלנות, מחלוקות ושסעים אז השסעים הופכים לגורם המאיים על הלכידות החברתית, היציבות השלטונית והזהות הקולקטיבית.

התעצמות השסעים, הן מבחינת השונות החברתית והן מבחינת נושאי החיכוך והמחלוקת, עלולה לכרסם ביסודות המשותפים של החברה והמדינה. מכאן חשיבותם של המנגנונים השונים, בפוליטיקה הישראלית, הפועלים להפחית את המתח בין השסעים :

1. שיטת הבחירות היחסית המעודדת ריבוי מפלגות וייצוג רחב של דעות.
2. הצורך בשותפות קואליציונית לצורך הקמת ממשלה.
3. הסדרים פוליטיים וכלכליים לדוגמה הסדר הסטטוס קוו.
4. מדיניות של העדפה מתקנת ביחס לקבוצות חלשות או מקופחות.
5. חינוך והסברה- לחיים משותפים והידברות וסובלנות.
6. פעילות של החברה האזרחית – ארגוני מתנדבים.

השסע הלאומי

הגורמים לשסע –

- הסכסוך היהודי ערבי – והישראלי פלסטיני.
- שאלת הזהות וההזדהות של ערביי ישראל עם האומה הפלסטינית
- מדינת ישראל: מדינת לאום יהודית.

הסכסוך היהודי ערבי- והישראלי – פלסטיני: מקורו בתחילת ההתיישבות הציונית בארץ ישראל, בסוף המאה ה-19. אז החל המאבק על שטחי מדינת ישראל, בין הרוב הערבי של אותה תקופה למיעוט היהודי שניסה לחזור וליישב את הארץ. מאבק שהפך להיות אלים במשך השנים ועם הקמת מדינת ישראל הפך המאבק גם למאבק בין מדינות. במהלך המלחמה ברחו וגורשו כ- 750,000 ערבים שחיו בארץ ישראל והפכו להיות לפליטים במדינות ערב שכנות. לכן יש את **סוגיית הפליטים הפלסטיניים**. עוד באותו הקשר מלחמת ששת הימים (1967) כבש צה"ל את שטחי יהודה, שומרון ועזה ובכך החריפה את הבעיה הפלסטינית, מכיוון שמאות אלפי אנשים פלסטיניים מצאו עצמם תחת שליטה צבאית שלא להם ובניגוד לרצונם.

שאלת הזהות וההזדהות של ערביי ישראל עם האומה הפלסטינית. שאלת ההזדהות של אותם ערבים היא קשה והיא מורכבת ממספר רבדים:

- א. הקונפליקט הישראלי- ערבי : עקב חוסר הסכמי שלום עם מדינות ערב.
- ב. הקונפליקט הישראלי-פלסטיני : שעדיין לא בא לקיצו.

אלו יוצרים מתחים בקרב האוכלוסייה הערבית ישראלית לאוכלוסייה היהודית ישראלית.

הערבים אזרחי מדינת ישראל מזוהים מבחינה לאומית עם האומה הערבית ועם העם הפלסטיני; אך עם זאת כאזרחים במדינת ישראל הם מחויבים למדינה ולחוקיה. ערביי ישראל רואים את ישראל כאחראית לקונפליקט ובעיה הפלסטינית.

עקב ההזדהות הזאת יש קולות בקרב האזרחים היהודים בישראל האומרים כי יש לשלול מהערבים את היכולת להשתתף בהכרעות גורליות או לתפקד במספר תפקידים חשובים במדינה. דבר זה מנוגד לעקרון הדמוקרטי של מדינת ישראל.

מדינת ישראל: מדינת לאום יהודית : מדינת ישראל מוגדרת כמדינת לאום יהודית. סמלי המדינה הם היהודים חלק מחוקיה הם יהודיים. (החוק המקומם ביותר את ערביי ישראל הוא חוק השבות, המאפשר לכל יהודי ובני משפחתו לעלות ארצה, רק מפני שהוא יהודי. ערביי ישראל רואים בזאת אפליה קשה נגדם, וחשים שהמדינה אינה מדינתם.

לכן, רוב ערביי ישראל רוצים שתהיה זו מדינת כלל-אזרחיה, ולא מדינה יהודית. רצון זה מגביר את החשש מפניהם בקרב האוכלוסייה היהודית.

דרכי ביטוי לשסע הלאומי

ישנם ארבעה תחומים מרכזיים בהם בא השסע הלאומי לידי ביטוי :

- **החקיקה הלאומית היהודית יוצרת תחושת אפליה בקרב הערבים** : בישראל ישנם חוקים המאפיינים את ישראל כמדינה יהודית, היוצרים הרגשת אפליה בקרב הערבים, כגון :
 - ❖ **חוק השבות** – מאפשר ליהודים לעלות לישראל ולקבל אזרחות.
 - ❖ **חוק שירות הביטחון** – פוטר את הערבים משירות בצה"ל ומשום כך הם אינם זכאים להטבות הניתנות ליוצאי צבא.
 - ❖ **חוק מעמד הסוכנות היהודית** – רק יישובים יהודים מקבלים סיוע בקליטת עלייה והתיישבות.

• **אפליה ממוסדת במדיניות החינוך והרווחה :**

- ❖ **הקצאת תקציבים לא שוויונית בתחום החינוך** – מערכת החינוך היהודית בישראל מקבלת תקציבים גדולים מזו הערבית, ומשום כך נוצר פער גדול לטובת החינוך היהודי המתבטא בסופו של התהליך באחוזי נשיר גבוהים של תלמידים במגזר הערבי, והישגים נמוכים יחסית בבחינות הבגרות ובזכאות לתעודת בגרות.
- ❖ **הקצאת תקציבים לא שוויונית בתחום הרווחה** – למרות רמת העוני הגבוהה במגזר הערבי בישראל (גבוה פי 3 מזו של המגזר היהודי), תקציבי הרווחה נמוכים מאלו אצל היהודים.

• **אפליה ממוסדת בהתיישבות ובהקצעת קרקעות המדינה :**

- ❖ מדיניות ההתיישבות של קק"ל (אין מחכירים קרקעות לאום ללא יהודים).

❖ מדיניות הקצאת קרקעות של מנהל מקרקעי ישראל המפלה לטובה את ההתיישבות החקלאית היהודית (יישובים ערבים מקבלים רק 19% מסך הקרקעות המיועדות לחקלאות, למרות שהיישובים הערבים מהווים 86% מכלל היישובים הכפריים).

• **אפליה חברתית כלפי הערבים, שבאה לידי ביטוי בחיי היומיום (לדוגמא – ביחס**

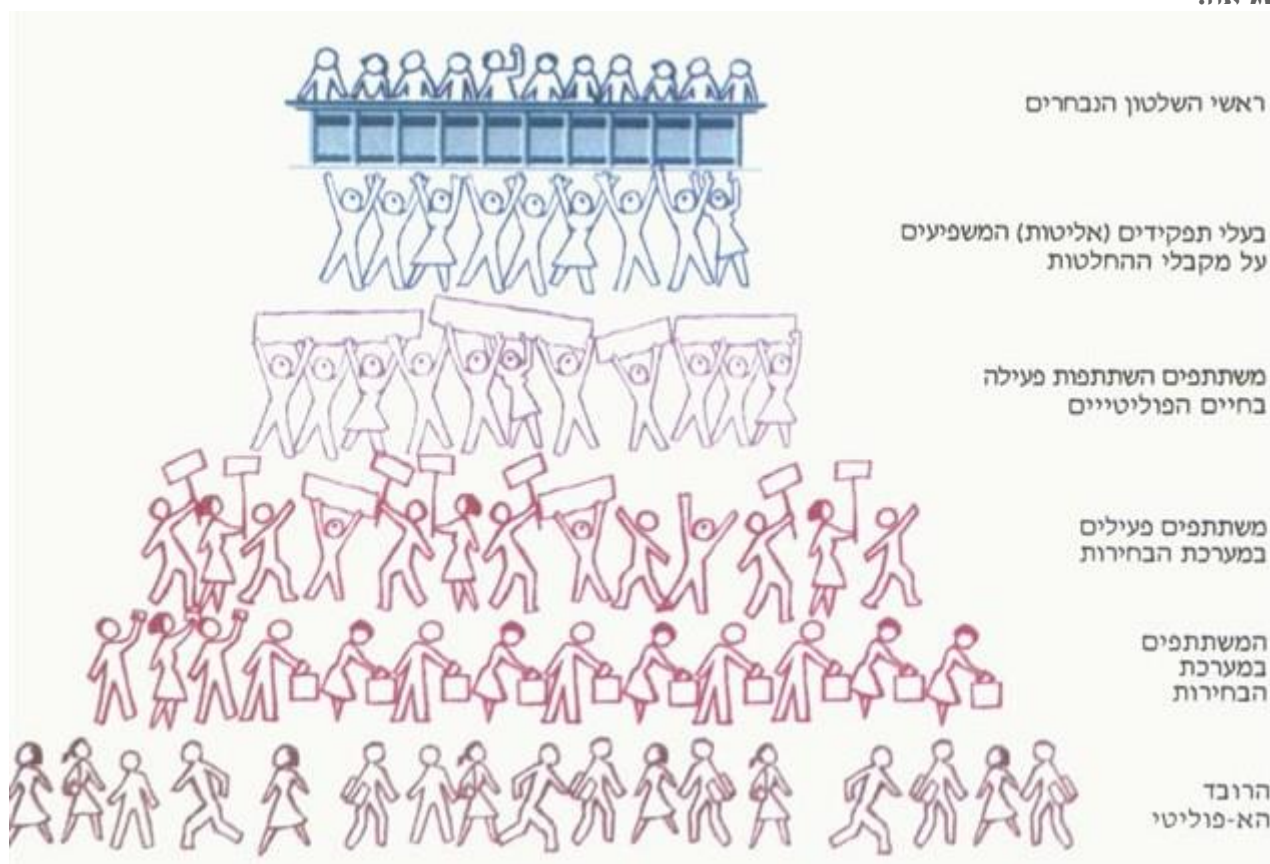
למקום המגורים, התנגדות למגורים של ערבים בשכונות יהודיות).

❖ הפערים בין היהודים לערבים אזרחי מדינת ישראל רק הולכים ומגדילים את האי שוויון הקיים במדינה, לכן רמת התסכול של הקבוצה הערבית (המיעוט במדינה) הולך וגדל. מצב זה, של שסעים חופפים, גורם להחרפת המתח במדינה ובשסע הזה בפרט.

אשכול מעורבות אזרחית ופיקוח על רשויות השלטון

ההשתתפות הפוליטית של האזרחים - ניתן לתאר את מידת ההשתתפות של האזרחים בחיים הפוליטיים בכלל ובשלטון בפרט בדמוקרטיה הייצוגיות באמצעות מבנה דמוי פירמידה. ככל שאנו מתקדמים מבסיס הפירמידה לקודקודה גדלה והולכת מידת המעורבות ויכולת ההשפעה של אותם אזרחים הנוטלים חלק בחיים הפוליטיים במדינה, והולך ויורד מספר האזרחים המשתתפים בהשתתפות פעילה בחיים הפוליטיים. בקדקוד הפירמידה נמצאת קבוצה מצומצמת ביותר של בעלי העצמה הפוליטית הגדולה ביותר השולטים במדינה. בכל מדינה דמוקרטית יש גם ציבור אשר אינו מתעניין בחיים הפוליטיים ואינו נוטל חלק בהם. זהו הרובד הא-פוליטי.

שגיאה!

מוסדות הפיקוח והביקורת :

ועדת חקירה ממלכתית ועדות החקירה מוקמות במקרים מיוחדים - בשל מעשה או מחדל של הממשלה המעורר עניין ציבורי, או בקשר לעניין בעל חשיבות ציבורית הדורש בדיקה. במשטרים הדמוקרטיים מוקמות ועדות חקירה מקצועיות ובלתי תלויות בגורם המבוקר - כדי לחקור תופעות מסוג זה, לחשוף את גורמיהן ולהצביע על דרכים להתמודדות איתן. במדינת ישראל קיימים שלושה סוגים (אנו נלמד על שניים) של ועדות חקירה:

1. **ועדת חקירה פרלמנטרית**, המורכבת מחברי כנסת והחוקרת עניין שהכנסת מעוניינת לחקור. ועדה זאת היא פוליטית, כלומר מורכבת מחברי כנסת ולא מאנשי מקצוע. אמנם בסמכותה לזמן עדים ולאסוף מסמכים, אבל לציבור אין בדרך כלל אמון בה משום שהיא פוליטית וחשודה כלא-אובייקטיבית.

2. **ועדת חקירה ממלכתית** המוקמת על ידי הממשלה, מורכבת ממומחים, ובראשה עומד שופט. ועדה זאת נהנית מאמון הציבור בהיותה מקצועית ולא פוליטית. ' חוק ועדות חקירה, תשכ"ט, ' 1968- העוסק בוועדת חקירה ממלכתית, קובע שוועדת חקירה מוקמת כדי לחקור "עניין בעל חשיבות ציבורית חיונית אותה שעה הטעון בירור". בוועדה 3 חברים או מספר אי-זוגי גדול יותר של חברים, ובראשה עומד שופט בית המשפט המחוזי או שופט בית המשפט העליון.

לאחר שהממשלה מחליטה להקים ועדת חקירה ממלכתית, היא פונה אל נשיא בית המשפט העליון והוא ממנה את חברי הוועדה ואת ראש הוועדה. הוועדה קובעת בעצמה את דרכי עבודתה. בדרך כלל היא מזמנת עדים, מחייבת אותם להעיד בשבועה ומבקשת מהם למסור לידיה מסמכים ומוצגים הקשורים לנושא. לוועדה סמכות לכפות מתן עדות ומסירת מסמכים, להוציא צו חיפוש אחר מסמכים, ולהטיל קנס על המסרב להעיד או למסור מסמך. אדם שהוזמן לוועדה ולא נענה ואין לו הסבר סביר לכך, צפוי אף למאסר.

בדרך כלל דיוני הוועדה הם פומביים, פרט למקרים שבהם היא עוסקת בעניינים של ביטחון המדינה ושל יחסי החוץ שלה, בהגנה על המוסר, בהגנה על קטין, ובמקרים אחרים הדורשים סודיות. לעתים הוועדה מזהירה אדם העלול להיפגע מחקירתה. במקרה זה רשאי אותו אדם להופיע בפני הוועדה ואף לחקור עדים, להציג מסמכים ולומר בוועדה את דברו. מכל אלה אנו למדים שוועדת חקירה ממלכתית היא גוף מקצועי ומשפטי המורכב מבעלי מקצוע ולא מפוליטיקאים, ולכן הוא נתפס על ידי הציבור כאמין, ומסקנות החקירה מקובלות עליו.

עבודת הוועדה מסתכמת כדין וחשבון המוגש לממשלה. דו"ח זה כולל את הממצאים שאספה הוועדה, המסקנות וכן המלצות לעתיד. קיימים חילוקי דעות בין משפטנים בשאלה: האם הממשלה חייבת לקבל את מסקנות הוועדה ולאמץ את המלצותיה. על פי הנוהג שהתגבש בישראל, הממשלה נוהגת לקבל את מסקנותיה של ועדת החקירה ולאמץ את המלצותיה.

מבקר המדינה ונציב תלונות הציבור:

לפי חוק יסוד: מבקר המדינה, המבקר עושה ביקורת חיצונית על מגוון פעולותיהם של משרדי הממשלה, השלטון המקומי וגופים ציבוריים שונים (הגופים המבוקרים), כדי להבטיח שפעולותיהם נעשות בהתאם לחוק, למינהל התקין ולטוהר המידות ועל פי עקרונות של יעילות וחיסכון. כמו כן מוסמך מבקר המדינה לבחון כל עניין אחר שיראה בו צורך. כדי שיוכל מבקר המדינה להגשים את תפקידו מעניק לו חוק היסוד סמכות נרחבת לקבל מידע מהגופים המבוקרים, בהתאם לסעיף 3 לחוק היסוד, אשר קובע כי "גוף העומד לביקורתו של מבקר המדינה ימציא למבקר ללא דיחוי, לפי דרישתו, ידיעות, מסמכים, הסברים, וכל חומר אחר שלדעת המבקר דרושים לו לצורכי הביקורת".

ביקורת המדינה נבדלת במעמדה, במטרותיה ובשיטותיה מצורות אחרות של ביקורת ציבורית. ניתן להגדירה כאיסוף נתונים על פעולות הגופים המבוקרים ובחינתם לאור נורמות מחייבות בתחומים שונים. זהו תהליך של הערכה בלתי תלויה של פעולות המדינה על מוסדותיה ותאגידה. אלה ההיבטים שמבקר המדינה בוחן במסגרת הביקורת:

1. **חוקיות וסדירות:** בדיקת חוקיותה של פעולה שעשה עובד ציבור או מי שהפעיל סמכות או הוציא כספי ציבור נועדה לברר אם היה מסמכותו החוקית לבצע את הפעולה על פי הדין (חוקי יסוד, חקיקה ראשית, חקיקת משנה) ועל פי פסיקת בתי המשפט. בדיקת סדירותו של פעולות שננקטו או הוצאות שהוצאו נועדה לברר את מידת ההקפדה על קיום חוקים, נהלים ונורמות ראויות.

2. **חיסכון, יעילות ומועילות (אפקטיביות):** בביקורת החיסכון נבדקות בעיקר התשומות שהושקעו בפעולה הנבדקת; בביקורת היעילות נבדק היחס בין התשומות לתפוקות; ואילו בביקורת האפקטיביות נבדקות התפוקות שהושגו, דהיינו האם יעדה של הפעולה אמנם הושג.

3. **טוהר המידות:** בדיקת עמידתם של עובדי ציבור בנורמות ובכללי התנהגות מחייבים מתוקף תפקידם כנאמני הציבור. למשל: האם נעשו פעולות מתוך ניגוד עניינים, שיקולים זרים, משוא פנים או ניצול מעמד ושררה. בתחומים שבהם כללי התנהגות אינם מוסדרים בחוקים, בנהלים כתובים ובפסיקה, קובע מבקר המדינה את הנורמה הראויה, כדי למנוע החלטות ומעשים לא נאותים. לא אחת מקבלות נורמות אלו לאחר מכן מעמד מחייב, בנהלים או בחוקים. יש שבעקבות ממצאי ביקורת ממליץ המבקר לשקול שינויים בחקיקה.

4. **שמירה על זכויות הפרט:** בדיקת עמידתם של הגופים המבוקרים בנורמות החוקיות והחוקיות בדבר הגנה והגשמה של זכויות אדם, המתחייבות מחוקי היסוד, מההסדרים החוקיים ומפסיקת בתי המשפט.

היקפה של ביקורת המדינה בישראל הוא מן הנרחבים ביותר בעולם. ביקורת המדינה חלה על כל משרדי הממשלה, על מוסדות המדינה, על כל זרועות מערכת הביטחון (משרד הביטחון, צה"ל,

התעשיות הצבאיות ואף היחידות החשאיות ביותר) ועל כל הרשויות המקומיות. עם הגופים העומדים לביקורת נמנים כל החברות הממשלתיות (כ-100 חברות) והתאגידים שהוקמו על פי דין (תאגידים סטטוטוריים). לרבים מהם תפקיד חשוב בכלכלת המדינה, כגון ניצול משאבי טבע ותשתיות והספקת שירותים חיוניים לציבור.

כמו כן, גוף שהממשלה, רשות מקומית, חברה ממשלתית או תאגיד סטטוטורי משתתפים בהנהלתם או גוף הנתמך בידי הממשלה גם הם גופים מבוקרים, אך הביקורת אינה מופעלת עליהם, אלא אם כן החליטו על כך הוועדה לענייני ביקורת המדינה של הכנסת או מבקר המדינה ובמידה שקבעו. עם אלה נמנים מוסדות ציבור גדולים, כגון האוניברסיטאות וקואופרטיבים לתחבורה ציבורית, וכן גופים אחרים. גוף מבוקר הוא גם כל גוף שהועמד לביקורת על פי חוק, על פי החלטת הכנסת או על פי הסכם בינו לבין הממשלה. המבקר רשאי להפעיל ביקורת גם על כל ארגון עובדים, ובלבד שהביקורת לא תופעל על פעילותו כאיגוד מקצועי, והיא תיעשה בכפוף לאמנות בין-לאומיות. בסך הכול נתונים לביקורתו של מבקר המדינה יותר מ-1,400 גופים.

מלבד תפקידי הביקורת המתוארים לעיל הוטלו על מבקר המדינה תפקידים נוספים: (א) לפי חוק מימון מפלגות, התשל"ג-1973, הוחלה ביקורת המדינה על ניהול ענייני הכספים של הסיעות והמפלגות בכנסת, ולפי חוק הרשויות המקומיות (מימון בחירות), התשנ"ג-1993 - על ענייני הכספים של הסיעות והרשימות המשתתפות בבחירות לרשויות המקומיות. החוקים נועדו להבטיח שוויון הזדמנויות בין המתמודדים ולמנוע פגיעה בטוהר המידות באמצעות ריסון הוצאותיהם ומניעת תלותם בתורמים בעלי עניין. בכלל זה נעשית ביקורת על השימוש בכספים המוקצבים למפלגות מהקופה הציבורית לפי כללים שנקבעו בחוקים. מבקר המדינה בודק את ההוצאות וההכנסות של הסיעות והמפלגות בכנסת, הן בחשבונותיהן השוטפים והן בחשבונותיהן בתקופת הבחירות לכנסת; (ב) לפי חוק המפלגות, התשנ"ב-1992, בודק מבקר המדינה את חשבונותיהן של מועמדים בבחירות מקדימות (פריימריז) הנערכות במפלגות; (ג) על פי הכללים למניעת ניגוד עניינים בפעילותם של שרים וסגני שרים, שקבעה הממשלה בשנת 1977, על שרים וסגני שרים להגיש למבקר המדינה עם כניסתם לתפקיד ומדי שנה בשנה הצהרה על הכנסותיהם, על נכסיהם, על ההון שברשותם, על עיסוקיהם ועל תפקידים נוספים שהם ממלאים. הכללים מטילים עליהם חובות ומגבלות בנוגע לעניינים האמורים, ועל מבקר המדינה לבדוק אם הם עומדים בהן.

מבקר המדינה משמש גם נציב תלונות הציבור, על פי סעיף 4 לחוק יסוד: מבקר המדינה, ובתפקידו זה הוא משמש כתובת לבירור תלונות של מי שנפגעו בעצמם מפעולתם של גופים ממלכתיים וציבוריים שנקבעו בחוק (גופים נילונים).

בסיכומי של דבר, ביקורת המדינה בישראל היא בעלת מעמד ייחודי במשטר הדמוקרטי במדינת ישראל ואף בהשוואה למדינות העולם. תחומי הביקורת הם נרחבים ומגוונים והם משלבים ביקורת חוקיות וסדירות; ביקורת חשבונאית; ביקורת חיסכון, יעילות ואפקטיביות; ביקורת בנושאי טוהר המידות וביקורת מימון מפלגות. מבקר המדינה בתפקידו כנציב תלונות הציבור מחזיק בשילוב סמכויות ייחודי לברר תלונות ציבור פרטניות. היקפם של ביקורת המדינה ובירור

תלונות הציבור הוא רחב ביותר, וכמעט כל הגופים הציבוריים במדינת ישראל נתונים לביקורתו של מבקר המדינה ונציב תלונות הציבור.

בג"צ (ראה עמ' 133)

אתרים מומלצים

תקשורת –

www.ynet.co.il - ידיעות אחרונות

www.nrg.co.il - מעריב

www.haaretz.co.il - הארץ

משרדי ממשלה –

www.pmo.gov.il/pmo - משרד ראש הממשלה

www.justice.gov.il/MOJHeb - משרד המשפטים

www.justice.gov.il/MOJHeb/YoezMespai - משרד המשפטים (היועץ המשפטי לממשלה)

www.mevaker.gov.il/serve/default.asp - מבקר המדינה ונציב תלונות הציבור

www.court.gov.il/heb/home.htm - מדינת ישראל הרשות השופטת

www.moia.gov.il - משרד לקליטת עלייה

www.masbirim.gov.il - משרד ההסברה והתפוצות

www.cbs.gov.il/ts - הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

www.bechirot.gov.il/elections18/heb/home.aspx - וועדת הבחירות המרכזית לכנסת

www.knesset.gov.il/main/heb/home.asp - אתר הכנסת

<http://www.23tv.co.il/260-he/Tachi.aspx> - הטלוויזיה החינוכית (תקדימים משפטים)

www.jewishagency.org/jewishagency/hebrew/home - הסוכנות היהודית לארץ ישראל

www.wzo.org.il/home/P100.jsp - ההסתדרות הציונית העולמית

www.masham.org.il/Pages/default.aspx - מרכז השלטון המקומי

www.civics.matala.cet.ac.il - אתר מט"ח בנושא מטלת הביצוע באזרחות

המכללה הטכנולוגית של חיל האוויר באר שבע

מתכונת – מועד קיץ תשע"ב

תאריך: 09/05/12

המורים המלמדים: אייל חיים, דנה טריגרמן, אריאל פירון

הוראות לנבחן:

א. משך הבחינה: 135 דק'

ב. מבנה השאלון ומפתח הערכה. בשאלון זה ארבעה פרקים:

פרק ראשון - $(14 \cdot 1) = 14$ נקודות

פרק שני - $(9 \cdot 3) + (13 \cdot 1) = 40$ נקודות

פרק שלישי - $(12 \cdot 2) = 24$ נקודות

פרק רביעי - $(11 \cdot 2) = 22$ נקודות

ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.

ד. הוראות מיוחדות: אין.

ה. השאלות מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לשני המינים.

ו. יש לכתוב בעט כחול או שחור בלבד!

ז. התלמידים העושים מבחן מותאם עונים על פרק א' וב' ובוחרים בין ג' ל ד'.

בהצלחה !

חתימת הרכזת:

פרק ראשון - עליך לענות של שאלה 1 מתוך 2. (14 נקודות).

1. באתר ברשת האינטרנט פורסם סרטון שבו מצולמת התעללות פיזית קשה בילד עם תסמונת דאון. לאחר שהוגשו תלונות רבות אל מנהלי האתר הוסר הסרטון. אחד המשתמשים באתר החליט להגיש תביעה משפטית נגד מנהלי האתר בטענה שהיה עליהם למנוע את פרסום הסרטון אשר מהווה פגיעה קשה ברגשותיהם של הגולשים.
מנהלי האתר הודיעו בתגובה כי התוכן המפורסם באתר אינו באחריותם. עוד הם טענו כי מהות רשת האינטרנט היא לאפשר העברת מידע באופן חופשי והם משמשים רק מתווכים בין משתמשי הרשת השונים, לכן לא מיהרו להסיר את הסרטון.
- ציין והצג איזה זכות של הגולשים נפגעה כתוצאה מהקרנת הסרטון. הסבר את תשובתך על פי הקטע.
- ציין והצג בשם איזו זכות לא מיהרו מנהלי האתר להסיר את הסרטון. הסבר תשובתך על סמך הקטע.
2. הקריאה העיקרית שעלתה מהמחאה החברתית העולמית מהשנה האחרונה הייתה להתערבות הממשלות השונות בנושאי חברה וכלכלה, על מנת לצמצם פערים חברתיים שלדעתם נוצרו עקב מדיניות קפיטליסטית.
תשובת הממשלות הייתה, שבעצם אי התערבותם בנעשה במשק הן בעצם הצילו אותו מקריסה כלכלית ומשבר חמור וחריף עוד יותר. לטענתן הן ימשיכו במדיניות זו.
- ציין והצג את הגישה הכלכלית חברתית העולה מתוך המחאה החברתית העולמית. הסבר כיצד גישה זו מופיעה בקטע.
- ציין והצג את הגישה הכלכלית חברתית הבאה לידי ביטוי בתגובת הממשלות. הסבר כיצד גישה זו מופיעה בקטע.

פרק שני (40 נקודות)

- בפרק זה עליך לענות על ארבע שאלות :
- שלוש מהשאלות 3–7 (כל שאלה 9 נק')
- ועל אחת מהשאלות : 8–9 (שאלה 13 נקודות)
- ענו בקצרה על שלוש מהשאלות 3 – 7.
3. הצג שני תפקידים של היועץ המשפטי לממשלה.
 4. הצג שלושה מאפיינים דמוקרטיים הבאים לידי ביטוי בבחירות דמוקרטיות.
 5. הצג את הסכנה הקיימת במימוש מלא של עיקרון הכרעת הרוב.
 6. הצג שני הבדלים בין שתי ערכאות שיפוט.
 7. הסבר מהם שני המאפיינים שצריכים להתקיים על מנת שחוק יהיה 'חוק ראוי'.
- ענה על אחת מהשאלות 8 – 9.
8. הצג את עיקרי תוכנית החלוקה ; הסבר את סוג הלאומיות שתתקיים עקב תוכנית החלוקה.
 9. הסבר מהי חסינות עניינית ; והצג את סוג הדמוקרטיה הבאה לידי ביטוי בפעולות הכנסת.

פרק שלישי (24 נקודות)

בפרק זה שני קטעים – אם למדת את הנושאים שבאשכול א' קרא את הקטע הראשון וענה על שתי שאלות הקשורות לקטע. אם למדת את הנושאים שבאשכול ב' קרא את הקטע השני וענה על שתי שאלות הקשורות לקטע השני.

קטע 1- קרא את הקטע הבא וענה על שתיים מהשאלות. (לכל שאלה 12 נקודות).

מנהיגם וראשם של כל בני הישיבות, לאורך עשרות השנים האחרונות, הרב שך זצוק"ל, אמר כי גזירת גיוס בחורי הישיבות נכללת תחת החובה של "ייהרג ובל יעבור".

ואם כך, אנחנו עומדים מהצד, מסתכלים בגיחוך על מאמצי הפוליטיקאים, העיתונאים, וכל השאר, אשר גם למטרות כלכליות אישיות, וגם מתוך הסתכלות צרה, בטוחים שעל זה יקום ויפול עם ישראל. נכבדי, טעות בידכם. גם אם תכריחו ותכו ותשפילו ותמנעו תקציבים וכל שאר הגזירות שתטילו עלינו, אין ולא יהיה גיוס בחורי ישיבות.

גזירות רבות עברנו במשך היותנו עם, ושרדנו. אויבינו לא שרדו. הייתה סיבה לכל זה, כי בנפשנו, כי תורתנו חיינו ובלעדיה איננו עם ואיננו זכאים לחיים.

בניגוד למקובל לומר כי זו דרך חדשה והמצאת החרדים בדורות אלו, כאשר באפשרותם לנצל את החילוניים, אין זה המצב ואצטט מעט מהמקורות לנושא - הרמב"ם כתב (שכנים ו', ו'): "כל הדברים הנצרכים לשמירת העיר, לוקחים מכל אנשי העיר. ואפילו מן היתומים, חוץ מתלמידי חכמים, שאין תלמידי חכמים צריכים שמירה. שהתורה שומרתם".

אפילו לאלו שאין תורתם אמונתם, מבחינה תורנית יש בעיה ללכת לצבא שמתנהל על בסיס הנוגד להשקפה יהודית. כיוון שקבלת החלטות שנוגעות לחיי אנשים לא יכולות להתקבל על פי דעה של מפקד זה או אחר או פוליטיקאי כלשהו, שמערב אינטרסים אישיים ביצירת מלחמות, במניעתם ובהקרבת אנשים.

מטרת הפוליטיקאים החילוניים ביצירת המשבר אינה הצורך באנשי צבא, שעל טענה זו אפשר עוד לדרוש שוויון. ולסיכום: נותר לי לומר רק דבר אחד: מאז ומתמיד, לכל אורך הדורות, בכל תקופה קשה לעמים שונים, בחרו בשנאת יהודים. בהם מסעות הצלב. אל תמשיכו במסורת שלא הוכיחה את עצמה. אנו לא נתגייס גם אם החוק יחייב אותנו לכך מפני שיש חוק אחד לו אנו מקשיבים והוא מידי שמים.

10. הצג את הגישה 'מדינת התורה' לאופייה הרצוי של מדינת ישראל. הסבר כיצד גישה זו באה לידי ביטוי בעמדת הכותב.

11. הצג את שני הגורמים לשסע הדתי. הסבר כיצד גורם אחד בא לידי ביטוי בקטע.

12. הצג את חוק 'שעות העבודה והמנוחה'.

קטע 2 – אם למדת בהרחבה את הנושאים שבאשכול ב' קרא את הקטע וענה על 2 שאלות. (לכל שאלה 12 נקודות)

לתלמידים במגזר הערבי יש יכולת להגיע להישגים טובים בלימודים, אולם פעמים רבות ניצבים בפניהם קשיים מונעים מהם לממש את יכולתם. אחד הקשיים העיקריים הוא ההתעלמות הממושכת של ממשלות ישראל מהצרכים המיוחדים של הרשויות המקומיות במגזר הערבי. לצערי, קשיי תקציב מונעים בקביעות מרשויות אלו לממן משכורות לכל המורים ולקיים את כל השיעורים הנחוצים, ולכן הישגי התלמידים נפגעים.

הורי התלמידים מנסים ככל יכולתם לפעול למען ילדיהם, אולם ללא הועיל, הם מתאגדים בוועדי הורים, המפקחים על הפעילות של בתי הספר ושל מחלקות החינוך ברשויות המקומיות, אולם לוועדים אלו אין סמכות להורות על העברת תקציבים. הם משביתים מדי פעם את הלימודים כדי לגרום לרשויות לתקן את ליקויי הבטיחות בבתי הספר, אולם השבתות אלו וודאי שאינן תורמות להישגי התלמידים בלימודים.

לדעתי, הדרך היעילה ביותר לשיפור מצבו של התלמיד הערבי היא באמצעות התערבות ממשלתית. על הממשלה להכיר בבעיה, ולהעביר במשך שנים ספורות תקציבי חינוך מיוחדים לרשויות המקומיות במגזר הערבי. את התקציבים האלו יעבירו הרשויות המקומיות לבתי הספר הזקוקים להם, והתלמידים יוכלו לממש את יכולת הלימוד האמיתית שלהם.

13. הצג את התפקיד של הרשויות המקומיות במתן שירותי חינוך. הסבר כיצד תפקיד זה בא לידי ביטוי בקטע.

14. הסבר מה הן אגודות התנדבותיות (וולונטריות) לפיקוח על פעילות השלטון. הסבר כיצד פיקוח זה בא לידי ביטוי בקטע.

15. הצג את הגישה הריכוזית בין השלטון המרכזי לשלטון המקומי. הסבר האם הכותב בעד גישה זו או מתנגד לה.

פרק רביעי (22 נקודות)

ענה על שתיים מהשאלות 16-20 (לכל שאלה – 11 נקודות)

16. לאחרונה הציע שר המשפטים יעקב נאמן הצעה כי הכנסת תוכל לאשר חוק גם אם נפסל על ידי בג"צ. אחד מחברי הכנסת המתנגדים לחוק טען כי הצעת החוק מהווה סכנה גדולה לזכויות האדם והאזרח בישראל כיוון שהסמכות לבטל פסיקת בג"צ מוקנית לקבוצה מצומצמת אשר אינה מכירה ברב גוניות הקיימת בחברה. עוד טען חבר הכנסת כי הצעת החוק היא אנטי דמוקרטית מפני שהדמוקרטיה היא יותר מהחלטת הרוב וקיום רצון העם.

- ציין והצג מהו המובן של הדמוקרטיה שלא יתקיים בעקבות חקיקת חוק זה, לטענת חבר הכנסת המתנגד לחוק; הסבר כיצד מובן זה של הדמוקרטיה בא לידי ביטוי בקטע.

17. לכנס של אגודה העוסקת במחקר היסטורי הוזמן חוקר שנוי במחלוקת. הזמנה זו עוררה כעס רב בקרב חברים רבים באגודה, והם קראו למארגני הכנס לבטל את הזמנת החוקר. בתגובה לקריאה זו הודיעו מארגני הכנס שאחת ממטרותיו היא לחשוף את חברי האגודה לדעות שונות. לכן, אף על פי שהעמדות של החוקר חריגות ומנוגדות לדעות של מרבית חברי האגודה, הזמנתו לא תבוטל.

- ציין והצג את העיקרון הדמוקרטי עליו מבססים מארגני הכנס את החלטתם. הסבר כיצד עיקרון זה בא לידי ביטוי בקטע.

18. לפני מספר שבועות התרחש אירוע אלים בסיום משחק כדורגל בין קבוצות הפועל רמת גן ובני לוד, במהלכו שחקנים, אנשי צוות ואנשי הנהלה היו מעורבים בתגרה אלימה. בסופה פונו שבעה פצועים לבית החולים.

- ציין והצג את הזכות הטבעית שנפגעה בקטע. הסבר תשובתך על פי הקטע.

19. מאז כניסתו לכלא, סירב העבריין המורשע, הנשיא לשעבר, משה קצב ללבוש את מדי השב"ס בזמן פגישתו עם אורחים. השב"ס מצידו התעקש כי אין כל הבדל בין האסיר קצב לבין אסירים אחרים המחויבים בלבישת מדי האסיר. ולכן כל עוד לא לבש האסיר את מדיו לא יורשה לו להיפגש עם אורחים.

- ציין והצג את הזכות הטבעית העומדת בבסיס עמדת השב"ס. הסבר כיצד זכות זו באה לידי ביטוי בקטע.

20. מחקר שיצא לאחרונה באוניברסיטת "בן - גוריון" טוען כי על אף שמגילת העצמאות אינה חוקה של מדינת ישראל הרי שיש לה מעמד חוקתי מרכזי במדינת ישראל. חווה דעתך בסוגייה זו. (טענה + שני נימוקים).

בהצלחה !